

UNIVERZA V LJUBLJANI  
FILOZOFSKA FAKULTETA  
ODDELEK ZA ZGODOVINO

Diplomsko delo

# Problem pripovedi v zgodovinopisju

*avtor:* VOJKO STRAHOVNIK

*zgodovina, filozofija – dvopredmetni študij, pedagoška smer*

Ljubljana, *september 2003*

*mentor:* dr. Marta Verginella

**povzetek:**

***Problem pripovedi v zgodovinopisju***

*Osrednja tema diplomskega dela je problem pripovedi v zgodovini. Razprava o pomenu in vlogi pripovedi v zgodovini in zgodovinopisju se je intenzivneje in določneje pričela v šestdesetih letih 20. stoletja. Filozofi zgodovine, teoretiki zgodovinopisja in tudi ostali družboslovci so takrat pričeli razpirati široko paleto na to temo vezanih vprašanj. Prvi del diplomskega dela opisuje ta paleto in poskuša podati njen kar najširši vsebinski obseg. V drugem delu je kratko orisana zgodovina razprave (posebej glede na okvir revije *History and Theory*) tretji in zadnji del pa podrobneje predstavlja štiri vprašanja oziroma teme znotraj okvira te razprave, in sicer (i) nasprotje med Hemplovim modelom znanstvene razlage s prekrivajočimi splošnimi zakoni in razlago s pripovedjo, (ii) poststrukturalističen pogled na pripoved v zgodovini, metazgodovina Haydena Whitea, (iii) vprašanje resničnosti zgodovinske pripovedi in pogojev te resničnosti, struktura pripovedi (Jerzy Topolski); in (iv) narativni pristop v zgodovinopisju in vloga socialne in pojmovne narativnosti (Margaret Somers).*

**ključne besede:** *pripoved, struktura pripovedi, zgodovinska razlaga, zgodovinsko razumevanje, uzgodbenost, narativnost, vrste narativnosti, metazgodovina, History and Theory*

**abstract:**

***Historiography and the problem of narrative***

*The central theme of this treatise is the problem of narrative in history. The debate about the importance and the role of narrative in history and historiography started to develop more intensely and positively about four decades ago when philosophers of history, theoreticians of historiography and other social scientists started opening a wide range of questions related to this problem. The first part of the treatise tries to outline the range and complexity of this debate. The second part is a brief sketch of the history of the debate (especially regarding its development in the journal *History and Theory*). The third and the last part deals in more detail with four of the themes inside the debate, namely: (i) the antagonism between Hempel's scientific model of 'covering-law' explanation in history and the narrative explanation; (ii) the poststructural view on narrative and history, Hayden White's metahistory; (iii) the question of truth and truth conditions for historical narratives, the structure of narratives (Jerzy Topolski); and (iv) the narrative model of historiography and the role of social and conceptual narrativity (Margaret Somers).*

**key words:** *narrative, structure of narrative, explanation in history, historical understanding, emplotment, narrativity, types of narrativity, metahistory, History and Theory*

*Vojko Strahovnik*

## *Problem pripovedi v zgodovinopisju*

*"Herodot iz Halikarnasa je ta poročila zbral in zapisal, da ne bi s časom zamrl spomin na to, kar se je godilo po svetu, zlasti pa, da se ne bi pozabile velike, občudovanja vredne storitve tako Helenov kakor Barbarov, in zakaj je prišlo do vojne med njimi." (Herodot)*

*"V svoji neizbežni podrejenosti preteklosti, ki smo jo vselej prisiljeni spoznavati le po njenih sledih, smo potemtakem osvobojeni vsaj v tem, da včasih izvemo o njej precej več, kakor se ji je sami zdelo prav, da nam pove. To je po svoje veliko maščevanje razuma nad danim." (Marc Bloch)*

*"The fall into legend is the price science pays to myth for the use of language." (Hayden White)*

**Zahvala:** Za dragoceno pomoč pri pisanju diplomske naloge se zahvaljujem mentorici prof. dr. Marti Verginella. Za pomoč in prijaznost pri zbiranju nekaterih gradiv se moram zahvaliti Maji Malec in Alenki Koron. Zahvala za vse vzpodbude in potrpežljivost pri pisanju naloge pa gre tudi moji družini in prijateljem.

## KAZALO:

|                                                                                                                                                                                                |    |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----|
| 1. NAMESTO UVODA .....                                                                                                                                                                         | 5  |
| 2. PREDSTAVITEV SPEKTRA PROBLEMOV, VPRAŠANJ IN<br>STALIŠČ, KI SO VEZANA NA RAZPRAVO O VLOGI IN POMENU<br>PRIPOVEDI V ZGODOVINOPISJU .....                                                      | 9  |
| 3. ZGODOVINA RAZPRAVE O PRIPOVEDI (s posebnim ozirom na<br>razvoj v reviji History & Theory) .....                                                                                             | 22 |
| 4. IZBRANE TEME .....                                                                                                                                                                          | 32 |
| 4.1. Začetki razprave o pripovedi v zgodovinopisju, zavrnitev Hemplovega<br>"nomološkega" modela zgodovinske razlage in zavzemanje za avtonomnost znanstvenega<br>statusa zgodovinopisja ..... | 33 |
| 4.2. Poststrukturalizem, dekonstrukcija in zgodovinska pripoved .....                                                                                                                          | 44 |
| 4.3. Jerzy Topolski in vertikalna strukturiranost zgodovinske pripovedi .....                                                                                                                  | 53 |
| 4.4 Pripoved in "zgodovina delavskega razreda" .....                                                                                                                                           | 62 |
| 5. SKLEPNE MISLI.....                                                                                                                                                                          | 71 |
| BIBLIOGRAFIJA .....                                                                                                                                                                            | 73 |
| STVARNO IN IMENSKO KAZALO .....                                                                                                                                                                | 76 |

## 1. NAMESTO UVODA

Pričujoča diplomatska naloga se ukvarja s problemom pripovedi v zgodovinopisju in zgodovini. Osrednja pozornost bo namenjena predvsem razpravi, ki se je v teoriji zgodovinopisja in v filozofiji zgodovine začela v šestdesetih letih prejšnjega stoletja in sega s krajšimi upadi razširjenosti in popularnosti vse do danes. V tej razpravi se je zvrstila pestra množica različnih tem in problemov ter rešitev in stališč, ki jih lahko razvrstimo glede na različne kriterije. Če sem omenil, da je ta razprava potekala tako v teoriji zgodovinopisja kot v filozofiji zgodovine ali pa med filozofi nasploh, potem lahko teme znotraj razprave npr. razvrstimo od tistih, ki se določneje in konkretnije dotikajo same zgodovinarjeve prakse, pa do tistih bolj "spekulativnih", npr. o narativnem karakterju preteklosti same in o objektivnosti in neodvisnosti njenega obstoja.<sup>1</sup> Teme bi lahko delili oziroma razporejali tudi še glede na nekaj drugih kriterijev npr. med temami, ki hočejo približati zgodovino znanosti (ali znanostim) in tistimi, ki v njej vidijo in poudarjajo odločilne ne-znanstvene značilnosti; spet druga delitev bi lahko potekala glede na posamezne izhodiščne "idejno-teoretske" tabore (npr. marksizem, (post)strukturalizem, analitična filozofija znanosti, filozofija hermenevtike, ipd.).<sup>2</sup>

Kljub vsej tej pestrosti v razpravi – tako obravnavanih tem in problemov kot zastopanih stališč in rešitev – pa je vseeno možno najti tudi posamezne točke, ki nam to razpravo pomagajo videti kot sklenjeno celoto. Na splošno bi lahko rekli, da je osrednja tema te razprave pripoved v vlogi oblike zgodovinskega vedenja, instrumenta razlage (in razumevanja) v zgodovini in načina rekonstrukcije preteklosti.<sup>3</sup> In večini avtorjev se problem pripovedi in njenega statusa znotraj zgodovinopisja kaže kot pomembnejši od ostalih vprašanj, problemov ali tem. Problem pripovedi vidijo kot problem, ki

<sup>1</sup> Na tem mestu je potrebno dodati, da slednje za zgodovinarja nikakor niso nepomembne. Prav tako niso izostali tudi primeri, ko se je določen in zgodovinsko-tematsko vezan problem razkril kot del splošnejšega vprašanja oziroma problema. Eno izmed takšnih vprašanj je npr. zgodovina holokavsta. Tudi posamezna zgodovinska dela še danes ostajajo zelo aktualna glede na teoretična vprašanja in pristope, katerih izvor so. Znotraj anglo-saksonske zgodovinopisne tradicije je npr. ena takšnih knjig nedvomno knjiga ameriškega zgodovinarja Fredericka Jacksona Turnerja *The Frontier in American History* iz leta 1920.

<sup>2</sup> Hayden White tako ločuje štiri glavne smeri v zgodovini te razprave, in sicer: (a) anglo-ameriška analitična filozofija (Gardiner, Mink, Danto, Dray, Gallie); (b) družboslovno usmerjeni zgodovinarji, katerih jedro in vzor je t.i. analovska šola (Braudel, Le Goff, Le Roy Ladurie); (c) semiološko-strukturalistično usmerjeni filozofi in družboslovci (Barthes, Foucault, Derrida, Todorov, Eco); in (d) hermenevtično usmerjeni filozofi (Gadamer, Ricoeur). O tem gl. White 1990:102-104.

<sup>3</sup> O tem gl. Roberts 2001:1. Roberts je tudi urednik enega novejših zbornikov o tej temi *The History and Narrative Reader* (2001). Za predstavitev vsebine in pomena zbornika gl. Koron 2002.

ga je preprosto potrebno razrešiti, če naj ima ukvarjanje z zgodovino sploh kak smisel, pa naj si te rešitve zagovarjajo odpravo pripovedi ali pa njeno potrditev.

*"‘Historians have always told stories’, as Lawrence Stone put it, but it was not until the 1960s that philosophers began to pay serious attention to the contents and forms of historical narratives. Narrative was not entirely neglected in the philosophy of history but the few treatments that did exist tended to be overshadowed by traditional philosophical debates about problems of objectivity, explanation and causation in historical study." (Roberts 2001:2)*

Celoto tega problema bomo v nadaljevanju poskusili analizirati v kar najširšem obsegu.

Diplomsko delo je razdeljeno v tri jedrne dele. V prvem od njih bo predstavljen spekter problemov, vprašanj in stališč, ki si jih lahko zastavimo oziroma jih zastopamo znotraj razprave o vlogi pripovedi v zgodovinopisju. Med njimi lahko omenim naslednje:

- definicija pripovedi in/ali zgodbe v zgodovini; kaj pripoved sploh je
- enotnost, zaključenost, koherenca in struktura pripovedi
- kje s pripovedjo začeti in kje končati
- (socialni, kolektivni, individualni, ...) akterji, dejavnost in pripoved
- resničnost, pravilnost in objektivnost pripovedi
- je pripoved možno ločiti od vrednostne sodbe, vrednost vs. dejstvenost
- odnos pripovedi do "zgodovine, kot se je dejansko zgodila"

Drugi del je namenjen predstavitvi same zgodovine te razprave. To zgodovino lahko v grobem razdelimo v tri etape<sup>4</sup>, in sicer:

(1) Začetno obdobje od leta 1960 do leta 1970 je obdobje, v katerem je bilo radikalno zastavljeno predvsem vprašanje znanstvenosti oziroma znanstvenega statusa zgodovine. Prav tako je to obdobje, v katerem v ospredje prihaja vprašanje pripovedi kot najpomembnejšega vprašanja v teoriji zgodovinopisja.

(2) Obdobje od leta 1970 do 1985 hkrati zaznamujeta dve nasprotujoči si oznaki; v tem obdobju je govora tako o "zatonu pripovedi"<sup>5</sup> kot tudi o

<sup>4</sup> Ob zavedanju seveda, da je takšna delitev upravičena le glede na nekatere izmed vidikov te razprave in bi lahko bila tudi drugačna.

<sup>5</sup> O tem gl. npr. Ricoeur 2001:10-60. Ricoeur tu govori tudi o prekritju pripovedi.

"vrnitvi pripovedne umetnosti"<sup>6</sup>. Avtor, ki to obdobje najbolj zaznamuje, je nedvomno Hayden White<sup>7</sup>. Z Whiteom se odpre cel nov spekter problemov in vprašanj povezanih s to razpravo (npr. vpliv (post)strukturalizma; ali lahko pripoved vključuje tudi pojmovanja strukturalne zgodovine; vprašanje problemsko usmerjene zgodovine in pripovedi; pripoved kot podlaga rekonstrukcije, konstrukcije (invencije) ali dekonstrukcije zgodovine oziroma zgodovinske realnosti same; vprašanje resničnosti pripovedi).

(3) Tretje, zadnje obdobje pa se nekako začne v letu 1985 in traja vse do danes. Vsebinski razpon razprave je v njem največji, čeprav njena intenzivnost sporadično upada in narašča. Ponoven vzpon zanimanja za to temo je spet zaslediti v zadnjih letih.<sup>8</sup> V tem tretjem obdobju se v ospredje postavlja tudi konkretnost zgodovinarjeve prakse in obravnavanje posameznih zgodovinskih obdobj, tematik in vprašanj v luči te razprave.

Tretji jedrni del naloge predstavlja obravnava izbranih tem te razprave. Izpostavil sem naslednje štiri:

- (i.) začetki razprave, nasprotovanje Hemplovemu modelu znanstvene razlage, kateri naj bi se zgodovinopisje približalo oziroma jo doseglo; pripoved kot oblika znanstvene razlage, ki ni le nek relikt preteklosti razvoja zgodovinopisja, ki ga je potrebno zavreči.
- (ii.) Munslow: (post)strukturalističen pogled na pripoved v zgodovini – delitev: rekonstrukcija (Lawrence Stone, Geoffrey Elton, Michael Stanford, Chris Lorenz, ...), konstrukcija (Perry Anderson, Eric Hobsbawm, Giddens, ...), dekonstrukcija (Foucault, White, La Capra, Ankersmit, ...); poststrukturalizem kot osrednji vidik v razpravi vidi odnos med našim vedenjem o preteklosti in preteklostjo samo, glede na le tega deli (tako zgodovinske kot filozofske) avtorje v zgornje tri kategorije – rekonstruktivisti, konstruktivisti in dekonstruktivisti – in

---

<sup>6</sup> Npr. Stone 1990.

<sup>7</sup> Podobno sodi med drugimi npr. tudi Oto Luthar: "Najprodornejši in brez dvoma najpogostejše citirani predstavnik retrospektive te vrste je prav gotovo Hayden White, avtor knjige *Metahistory, temeljnega dela s področja novejšje teorije zgodovinopisja*." (Luthar 1990:13). O (deloma zapozneli) recepciji Whitea gl. Vann 1998 in tretje poglavje te naloge.

<sup>8</sup> Pomembno, toda nikakor ne edino merilo ali pokazatelj intenzivnosti in zanimanja za razpravo o pripovedi je vsebina revije *History and Theory*, kjer lahko sledimo pogostosti pojavljanja člankov o tej temi.

glede nanj razume tudi ostale vidike in probleme: epistemologija, viri, pripovednost, ... .

- (iii.) Jerzy Topolski: resničnost pripovedi in vloga estetike (imaginacije) pri konstruiranju pripovedi; pri pripovedi se srečujemo tako s horizontalno povezanostjo in strukturiranostjo, kot z vertikalno; slednja je zelo pomembna in v grobem sestoji iz treh ravni: (1) raven dejstev, (2) raven retorike in (3) teoretično-ideološka raven; pojmovanje resničnosti pripovedi (prav tako pa tudi pomena pripovedi) je bistveno vezano na razmislek o tej vertikalni strukturiranosti pripovedi.
- (iv.) Margaret R. Somers: *"Vloga delavstva in oblikovanje delavskega razreda v Angliji 19. stoletja in pripoved"* – gre za zelo zanimivo predstavljen problem pripovedi v zgodovini v članku, ki obravnava formiranje delavskega razreda in razvoj razrednega boja v Angliji 19. stoletja; avtorica ločuje med štirimi osnovnimi vrstami narativnosti, ki so prisotne pri oblikovanju zgodovinarjeve pripovedi. Te so: (a) ontološka narativnost, (b) javna/kulturna/institucionalna narativnost, (c) pojmovna/analitična/sociološka narativnost in (d) meta-narativnost; izpostavljena sta pomena, kot sama pravi "narativne identitete" in "relacijske razmestitve" pri obravnavanju posebnosti oblikovanja razredov in razrednega boja v Angliji; pojma sta seveda pomembna tudi širše v zgodovinopisju.

Nalogo zaključuje nekaj kratkih misli o pomenu razprave o tej zgodovinopisni tematiki.



## 2. ORIS RAZPRAVE O VLOGI IN POMENU PRIPOVEDI V ZGODOVINOPISJU

Kot je bilo povedano že v uvodnem poglavju, je na razpravo o pripovedi vezano mnogo problemov, vprašanj in zastopanih stališč. V tem poglavju bomo najpomembnejše in najpogostejše med njimi kratko (in predvsem s problemskega vidika) predstavili.

Morda je najbolje, da pričnemo z dvema problemoma, ki sta medsebojno kar najtesneje povezana. Prvi med njima je problem, ki je vezan na vprašanje, ali zgodovinar pri svojem konstruiranju pripovedi o preteklosti lahko v njej sami že najde neke elemente pripovednosti oziroma pripovedne oblikovanosti in zasnovanosti. Ali je preteklost, kot se je zgodila, že neka zgodba, ali pa zgodba postane šele z zgodovinarjevo konstrukcijo in njegovo predstavitevijo dogajanja v preteklosti? Drugi izmed problemov je neposredno vezan na naš odgovor na zadnje vprašanje. Če preteklost, ko(t) se je zgodila ni imela forme pripovedi, kako lahko potem vemo, da je zgodovinarjeva pripoved resnična oziroma, da ustreza dejanski preteklosti. O neki brezoblični juhi preteklih dogodkov ( $d_1, \dots, d_n$ ) je namreč mogoče oblikovati več zgodb, posledica pa je, da ne morejo biti vse hkrati resnične<sup>9</sup> in mi nimamo kriterija, po katerem bi ugotavljali njihovo resničnost. Ni namreč redek pojav, ko se dva (ali več) avtorja povsem strinjata o dejstvih, o katerih nam spregovorijo viri in so bila z zgodovinsko analizo preverjena in potrjena, pa o določenem obdobju ali temi preteklosti oblikujeta različni zgodbi.<sup>10</sup>

Poglejmo si možne odgovore na te izzive podrobneje. Hayden White je pri odgovoru na prvi izziv jasen. Zanj so zgodbe iznajdene (ali izumljene) in ne najdene v že dogodeni preteklosti.<sup>11</sup> Zgodovinarjeva zgodba je narativna interpretacija, katere resničnost je potrebno presoјati na drugačen način, kot je prisoten pri preprostem ujemanju dejstev s stvarnostjo.

*"White is not entirely erasing the distinctions between fiction and historical writing. Historical writing does refer to past events and those references must be supportable on the basis of evidential record. In virtue of this evidential requirement, historical writing can be*

<sup>9</sup> Seveda v primerih, ko si dve ali več zgodb med seboj nasprotuje.

<sup>10</sup> O enem izmed takšnih zanimivih primerov spregovori Jerzy Topolski, vezan pa je na ekonomsko-socialna dogajanja v Evropi 14. in 15. stoletja. V tej razpravi so mnenja o dejstvih v veliki meri skladna, pa vendar nekateri avtorji temu obdobju pripisujejo pomen ali oznako ekonomsko-socialne krize, ki naj bi zajemala vso Evropo (npr. Perry Anderson), drugi to krizo omejujejo na zahodni del Evrope, tretji pa zanikajo njen obstoj oziroma nasprotujejo uporabi te oznake za to obdobje (npr. Duby). O tem gl. Topolski 1981.

<sup>11</sup> White tako za zgodbe zgodovinarjev npr. pravi, da so *"verbal fictions, the contents of which are as much invented as found and the forms of which have more in common with their counterparts in literature than they have with those in the sciences."* (White 2001a:222)

*assessed in terms of literal criterion for truth in a way that fictional exercises should not be. However, in addition to this standard of truth, the historical narrative – i.e. the selection, combination, and arrangement of events attested to by record – is to be evaluated by another criterion, one shared with fictional narratives – to wit: metaphorical aptness." (Carroll 2001:247)*

V ozadju zgodovinarjeve zgodbe je torej na delu nekakšna narativna teorija resnice, kjer korespondenca ni možna, kriterije pa označujejo kategorije, kot so npr. ustreznost, koherentnost, primernost, metaforična prikladnost. Zgodovinarjeva interpretacija (pa najsi je izvedena v obliki pripovedi ali ne<sup>12</sup>) je tako torej vedno neka konstrukcija, katere osnovni gradniki sicer so zgodovinski dogodki oziroma dejstva, pa vendar njen pomen občutno presega golo vsoto atomarnega pomena teh dejstev in njihove resničnosti. V dogodeni preteklosti pa zgodb ni. White pogosto to svojo misel strne v "življenja so živeta, zgodbe pa pripovedovane".<sup>13</sup> To vrsto stališča lahko poimenujemo **konstruktivizem**<sup>14</sup>, kjer gre za kreacijo pripovedne oblike zgodovinskega vedenja<sup>15</sup>. Njemu nasprotno stališče bi lahko v določenem smislu poimenovali **realizem**, vsaj kar zadeva obstoj zgodb kot živeti oziroma dogodenih v preteklosti sami.<sup>16</sup> Toda pomudimo se še trenutek pri Whiteovih argumentih in motivaciji za konstruktivizem.

White izhaja iz osrednje postavke, da preteklost ne obstaja, oziroma bolje, se ni zgodila v obliki pripovedi. Zgodovinar je torej pri svojem delu soočen z neko osnovno množico dogodkov, ki sicer imajo svoje opise in jih lahko časovno-prostorsko umestimo, pa vendar še ne nosijo s sabo tistega dela pomena, ki jim ga prida zgodovinar s tem, ko jih umesti na določeno mesto v svoji zgodbi. Npr. smrt Josipa Broza ali padec Berlinskega zidu lahko predstavljata takšna osnovna dogodka, ki pa v zgodovinarjevi zgodbi lahko zadobita dodaten pomen. Prvi dogodek lahko tako npr. zgodovinar vidi kot ključnega v procesu razkroja Jugoslavije, drugega kot zadnji pečat v krsti hladne vojne in blokvske delitve sveta. Možni so tudi drugačni pomeni (v drugem primeru npr. začetek združitve obeh Nemčij, razmeroma nepomemben dogodek z vojaško-strateškega vidika hladne vojne, ipd.) pač glede na zgodbo, ki jo zgodovinar skonstruira. Različne zgodbe lahko istim dogodkom

<sup>12</sup> Tukaj puščamo odprto vprašanje, ali lahko zgodovinopisje sploh uide pripovedi oziroma pripovedovanju.

<sup>13</sup> Gl. Carroll 2001:248.

<sup>14</sup> Tega izraza ne smemo zamenjati s konstruktivizmom, ki ga najdemo znotraj poststrukturalističnega gledanja na zgodovinopisje, kjer so si zoperstavljene tri osnovne pozicije, in sicer rekonstruktivizem, konstruktivizem in dekonstruktivizem. O sami delitvi in njenih kriterijih bomo govorili kasneje, na tem mestu pa lahko dodamo to, da glede na to delitev Whitea uvrščamo med slednjo pozicijo.

<sup>15</sup> Spet moramo za trenutek postaviti na stran vprašanje, ali lahko takšna konstrukcija (ali iznajdba) sploh šteje za obliko vedenja in s tem, koliko lahko zgodovinopisje sploh označimo kot znanost.

<sup>16</sup> O zgodovinskem realizmu gl. tudi Nowell-Smith 1977 in Stanford 1998:221-224.

pripišejo oziroma konstruirajo različen pomen. Zgodbe zahtevajo začetke in konce ter določeno stopnjo samolastne notranje koherence, ki sledi nekakšni logiki pripovedi. Ključen del zgodovinarjevega dela tako ni v suhem opisu dogodkov, temveč v interpretaciji, izločanju, določanju pomembnosti in vloge, posploševanju in primerjanju. S tega vidika je zgodovinarjeva zgodba konstrukt, ki nima ustreznice v realnosti. White pa s tem ne pristaja na popolno brisanje razlike med realnostjo in fikcijo.<sup>17</sup>

*"Ker ni noben sklop resničnih dogodkov že sam po sebi »komičen«, »farsičen« itd., temveč postane tak šele s strukturiranjem ustreznega tipa zgodbe, mu je prav izbira tipa zgodbe in njegov vpliv določata pomen. Rezultat tovrstne "zgodbovnosti" [emplotment] lahko razumemo tudi kot »razlago«, pri čemer moramo upoštevati, da so generalizacije, ki v različnih inačicah nomološko-deduktivnih argumentacij nastopajo kot obče zakonitosti, prej zaris [topoi] literarne zasnove [plots] kot kavzalne zakonitosti znanosti." (White 1990:120)*

Slika opisanega stališča je (intuitivno) privlačna in ji je težko ugovarjati. Pa vendar poskusimo reči nekaj tudi v prid nasprotnemu stališču. Prva točka, v kateri bi lahko zgornje stališče zanikali, je v njegovi osnovi. Trdimo namreč lahko, da so tudi zgodbe tiste, ki so živete in so zatoorej sestavni del preteklosti, kot se je dogodila. Kakor pravi Noël Carroll, bi lahko potrditev tega našli tudi v nekaterih sodobnih psiholoških teorijah.<sup>18</sup> Če pogledamo naše življenje, kot ga živimo, se nam lahko pokaže kot zgodba; okoli takšne zgodbe o naši osebni preteklosti je lahko oblikovana naša osebna identiteta.<sup>19</sup> Prav tako je naše razumevanje sveta (in dogajanja) okoli nas na nek način zgodba, naše odločitve so pogosto vezane na razumske razloge, ki jih ne moremo neposredno umestiti v določene vzročne nize fizikalnega sveta ali splošne zakone v postopkih odločanja, temveč je razlaga naših dejanj oziroma odločitev bistveno vezana na neko zgodbo.<sup>20</sup> Glede na te premisleke lahko Whiteovo stališče oziroma stališče konstruktivizma vsaj malo zamajamo. Kot drugo lahko izpostavimo Whiteovo predpostavko, da vsled dejstva, da lahko isti dogodek (ali pa ista množica dogodkov) nastopa kot del večjih in različnih zgodb, to lahko pomeni tudi, da sta torej zgodba in njen pomen kot vedenje o preteklosti zgolj konstrukcija in v tem oziru tudi fikcija. V to predpostavko lahko utemeljeno podvomimo. Dopustimo namreč lahko, da

<sup>17</sup> Podobno tudi Igor Grdina. *"Historiografija potemtakem ni (več) niti manj imaginativna niti manj filozofska od pesništva. Samo znanstveno preverljiva je v svojih izjavah."* (Grdina 2003:23)

<sup>18</sup> Gl. Carroll 2001:251.

<sup>19</sup> Eno izmed najbolj znanih del, ki zagovarjajo takšno stališče narativne identitete, je knjiga kanadskega misleca Charlesa Taylorja *Sources of the Self* iz leta 1989. Podobno stališče v zvezi z zgodbami, katerih deli ljudje smo, zagovarja tudi Alasdair MacIntyre.

<sup>20</sup> Spomnimo se lahko tudi na slogan *"Slovenija – zgodba o uspehu"* ene izmed slovenskih političnih strank. S tem je bilo merjeno na zgodovinski proces sam, ne pa na njegovo interpretacijo. Če bi bil takšen pogled zgolj narativna konstrukcija, potem bi o njem in njegovi resničnosti bilo nesmiselno razpravljati.

ima isti dogodek v različnih zgodbah različen pomen, če naše atomistično gledanje na pomen nadomestimo s holističnim. Za slednjega bi se prave težave pojavile šele tam, kjer bi v isti zgodbi nek avtor pripisal istemu dogodku dva različna in nezdružljiva pomena. Povsem naravno pa je, da je lahko isti dogodek v različnih zgodbah drugače umeščen.<sup>21</sup> Tretjič, zavrnil bi lahko tudi Whiteovo mestoma poenostavljeno gledanje na dilemo med realizmom v zgodovini in konstruktivizmom. Glede na tega bi moral zgodovinar, ki bi želel na realističen način spregovoriti o preteklosti, s svojo zgodbo le to preteklost odslikati kot natančno kopijo vsega dogodenega. V nasprotnem primeru (in ta je očiten<sup>22</sup>), pravi White, moramo pristati na konstruktivizem, kajti vsakršno odstopanje od kopije pomeni tudi že interpretacijo, ta pa je po svoji naravi fiksijska.

*"Of course, it is difficult to imagine that practicing historians pursue the production of such copies in their work, or that, informed as they are of the historical evidence, they construe their narratives as perfect replicas of the past. But White, it seems, wants to confront them with a dilemma. Either historical narratives are copies in the relevant sense or they are fictional. The way to deal with this dilemma is to reject it – to maintain that historical narratives are not and, in fact, should not be copies in the mirror sense while also maintaining that this does not make them fictional." (Carroll 2001:254)*

Interpretacija ne pomeni nujno anti-realistične drže.<sup>23</sup> Seveda mora zgodovinar pri svojem delu izbirati, primerjati, osvetljevati in postavljati v ozadje. Prav tako je mogoče isti dogodek postaviti v več različnih zgodb, ne da bi se s tem njihova resničnost nujno izključevala.

Vse to nas pripelje v bližino drugega dela, to je do problema **resničnosti** zgodbe zgodovinarja. Tudi odgovori na ta problem so razpeti med dvema ekstremoma. Enega izmed njih smo že omenili. Če hoče zgodovinar svojo zgodbo označiti kot resnično in torej kot del vedenja o preteklosti, mora biti le ta natančen posnetek oziroma kopija zgodbe, ki se je dejansko dogodila. Na drugem ekstremu se nahaja stališče, ki vidi v zgodovinarjevi zgodbi zgolj fiksijsko konstrukcijo in za katerega so (če lahko morda sicer res

<sup>21</sup> Navedemo lahko tudi preprost zdravo-razumski argument proti temu, da lahko zgodovinar s svojo zgodbo konstruira (zgodovinsko) dejstvo, oziroma če rečemo splošneje, da bi teorija sooblikovala obstoj dejstev. Detektiv ima lahko teorijo o tem, da je umor zakrivil *butler* in ko pomočniki najdejo pištolo, to potrди pravilnost te teorije. Res je, da pištola šteje za dokaz krivde *butlerja* prav zaradi teorije, vendar teorija sama nič ne prida ali odvzame obstoju pištole kot take.

<sup>22</sup> Misel o zgodbi kot kopiji preteklosti, kot se je zgodila, kot nesprejemljivo zavrne tudi Grdina. "Nihče ne more brez "slabe vesti" gojiti iluzije o tem, da bi bila njegova pripoved o katerem koli dogodku dogajanju podvojitvev oziroma povsem verna "replika" minule stvarnosti in ne lenjena re-konstrukcija v jeziku." (Grdina 2003:34)

<sup>23</sup> Dve osebi lahko na dva različna načina opišeta npr. neko stavbo ali nek dogodek, ki sta mu bila priči, pa iz tega ne sledi nujno, da sta stavba ali dogodek konstrukciji. (O problemu pričevanja gl. Bloch 1996, razdelka "Pričevanja" in "Prenašanje pričevanj", str. 80-91.) Kdor bi zagovarjal slednje, bi ga morda lahko prepričal preprost poskus ovržbe fiksijske narave stavbe, s tem ko bi se vanjo zaletel z glavo.

s kančkom pomen spreminjajočega nasilja parafraziram misel Igorja Grdine) "vse zgodbe dovoljene, le dolgočasne ne".<sup>24</sup> Prav tako je seveda potrebno zavrniti vse nekoherentne in nesmiselne zgodbe. Toda vse ostale, ki lahko zadostijo kriterijem koherentnosti, ustreznosti in npr. razumljivosti, so enako dobre. Nam kaj preprečuje, da bi ameriško državljansko vojno prikazali kot komedijo raje kot tragedijo?<sup>25</sup> Gola dejstvena plat vsake zgodovinarjeve zgodbe tukaj seveda ni problematizirana oziroma vprašljiva – prostora za invencijo tukaj ni. Dogodkov samih zgodovinar ne sme prikrojiti. Težave pa se seveda pojavljajo tudi na tej ravni, pa najsi bo vzrok za to v pomanjkanju ustreznih virov ali pa preprosto zaradi tega, ker nam goli opis posameznih dogodkov ne pove dosti. Potrebno je torej iskati neko srednjo pot, ki omejuje tako faktične kot interpretacijske elemente zgodbe in na drugi strani pripoznava njihovo vlogo pri resničnosti zgodbe.

*"This suggests that what historian brings to his considerations of the historical record is a notion of the types of configurations of events that can be recognized as stories by the audience for which he is writing. True, he can misfire. I do not suppose that anyone would accept the emplotment of the life of President Kennedy as comedy, but whether it ought to be emplotted romantically, tragically, or satirically is an open question. The important point is that most historical sequences can be emplotted in a number of different ways, so as to provide different interpretations of those events and to endow them with different meanings."* (White 2001a:224)

S problemom resničnosti pripovedi je povezano še neko drugo vprašanje, ki ga lahko ločimo od vprašanja ujemanja zgodovinarjeve zgodbe z dogodeno preteklostjo. To je vprašanje po pravilih ali načelih za pripis resničnosti zaporedjem stavkov, delom zgodb ali zgodbam kot celotam. Zanj Jerzy Topolski pravi celo, da je za samo zgodovinarjevo prakso celo pomembnejše od prvega.<sup>26</sup> Namreč ne glede na to, ali zgodovinar konstruira in izumlja zgodbe o preteklosti ali pa slednje zgolj rekonstruira, teži k

<sup>24</sup> O tem gl. njegovo recenzijo knjige Georges-a Duby-a *Vreme katedrala* v ZČ, XLIII, šte. 3., str. 456.

<sup>25</sup> Hegel in Marx sta tako npr. izvor misli, da se mora vse ponoviti dvakrat, da bi se zares dogodilo, in sicer najprej kot tragedija in nato kot farsa.

<sup>26</sup> *"The discussion [...] was confined to the issue of whether the correspondence theory of truth, which may be considered as a part of the classical conception of truth, is adequate to the nature of historical cognition. The adequacy of another part of the classical conception of truth, namely the adequacy of the rules for the truth of sequences of statements for predicating truth of historical narratives, was not discussed. The former problem – if we simplify matters – reduces to answering the question whether the historian is entitled to use the category of the past in the sense of the reality to which he compares the narrative he produces (and which he intends to be a scientific reconstruction of that reality). It involves subtle philosophical considerations which are, however, of remote significance for the practical activity of the historian. On the other hand, the latter problem, that is, reflection on the conditions of truth of historical narratives, seems to be much closer to his activity"* (Topolski 1981:47)

znanstveni rekonstrukciji preteklosti in ustvarjanju vedenja o njej. Za slednje pa je razmislek o načelih pripisovanja resničnosti izredno važen.<sup>27</sup>

Morda je čas že tudi za to, da se obrnemo k vprašanju, **kaj pripoved oziroma zgodba<sup>28</sup> sploh je**. Začnemo lahko z zelo preprosto opredelitvijo, da je zgodovinska pripoved zaporedje neizmišljenih trditev, ki jih povezuje skupna vsebina, vezana na določeno preteklo obdobje.<sup>29</sup> Kot dodaten element bi lahko dodali, da je avtor te zgodbe zgodovinar<sup>30</sup> in da mora soditi (ali vsaj tendirati po tem) v sklop celote naše vednosti o preteklosti. Vsaka zgodba je lahko, in pogosto tudi je, del večje in obsežnejše zgodbe, katere osnovni gradniki ji določajo pomen, katerega ni nujno najti na ravni elementarnih zgodb samih. Naratologija kot posebna veda o pripovedi poda tej podobno opredelitev. Zanje je namreč pripoved produkt pripovedovanja, pri katerem gre za *"oblikovanje jezikovne tvarine v jezikovno sporočilo, torej proces, ki vključuje referiranje dogodkov v njihovem naravnem poteku. Pri tem se pripovedovalec sklicuje na jezikovna (govorec tudi na zunajjezikovna) pravila, ob tem pa upošteva kontekst oziroma referenčni horizont, v katerem bo sprejemanje pripovedovanega objekta potekalo. Prav to zadnje vključuje ves proces v izrazito dinamičen prostor."* (Štuhec 2000:23) Zgodovinska pripoved se (za naratologijo) od ostalih loči le po tem, da je, oziroma mora biti pri njej prisoten znanstveni instrumentarij, ki lovi skladnost pripovedi z zgodovinskimi dejstvi oziroma resnico.<sup>31</sup>

Nekateri drugi avtorji vidijo osrednje mesto pri odgovoru na vprašanje, kaj je pripoved, v njenem zapletu, zasnovanosti oziroma uzgodbenosti (ang. *emplotment*) dogodkov in interpretaciji, ki jih spremlja v njihovem časovnem zaporedju. To vrsto opredelitve srečamo npr. pri Haydenu Whiteu in F. R. Ankersmitu.<sup>32</sup> Brez dvoma je pri zgodovinski pripovedi prisoten tudi nekakšen pojmovni filter, v katerem se odvijajo tako evaluacija in selekcija dogodkov kot osnovnih gradnikov zgodbe kot tudi problematizacija, iz katere izhaja

<sup>27</sup> O teh mislih bomo še spregovorili v zadnjem delu naloge (razdelek 4.3), kjer bo Topolski predstavljen podrobneje.

<sup>28</sup> Naj pojasnim nekaj stvari v zvezi s terminologijo. V angleškem jeziku se v tej razpravi pojavljata predvsem dva izraza, in sicer *narrative* in *story*. Prvi je pogosto uporabljen tudi v pridevniški obliki (npr. *narrative history*, *narrative form*, *narrative understanding*, ipd.) Sam uporabljam izraz pripoved v grobem za označitev vrste oziroma **tipa** diskurza, medtem ko je posamezna zgodba s konkretno vsebino in obliko **primerek** tega tipa diskurza. Med angleško govorečimi avtorji pa obstajajo tudi drugačne rešitve in pojmovanja; *narrative* je tako npr. pogosto uporabljen v pomenu dejanske zgodbe.

<sup>29</sup> Gl. Topolski 1981:48-49.

<sup>30</sup> Tukaj bi bilo potrebno mojo trditev pojasniti oziroma opredelitev nekoliko razširiti. Niti zgodovinopisje niti zgodovina nista in ne smeta biti zgolj domena ozkega kroga poklicnih zgodovinarjev. V grobem bi lahko tukaj potrdili naslednji misli Grdine o zgodovinarjih in zgodovini: *"Večkrat je tudi mogoče slišati geslo Zgodovino zgodovinarjem. Ni najbolj posrečeno. Zgodovina zadeva vse in vsakogar. Nima nobenih tematskih meja. Njena bistvena vprašanja niso samo trajna, temveč tudi univerzalna. Odgovori nanje so lahko le delni in začasni."* (Grdina 2003:10)

<sup>31</sup> O tem gl. Štuhec 2000:23-28.

<sup>32</sup> Gl. White 2001a, 2001b in Ankersmit 2001.

pomen celotne zgodbe. Zgodba je sestavljena iz večih delov in ima svojo notranjo strukturo.<sup>33</sup> Njena funkcija pa je v razlaganju dogodene preteklosti in omogočanju njenega razumevanja s strani bralca.

*"Dogajanje v času se skozi izkušnjo duha izrazi kot dogajanje časa. Privzame nekakšno logiko (urejenost), preobrazi se v "podobo", postane zgodba. Zgodba pa je tisto, kar je godno za pomnjenje. Ali z drugimi besedami: je tisto, kar si je mogoče in kar si je vredno zapomniti. Kar se dá in kar si velja zapomniti." (Grdina 2003:16)*

*"Zgodbo je mogoče definirati kot "organizirano snov". Njena struktura je takšna, da jo lahko brez prehudih težav pomni večina ljudi. Vzpostavlja svojo – praviloma vzročno-posledično - logiko (z občasnimi ne vedno motiviranimi holističnimi spoznavnimi "kvantnimi skoki"), ki vodi pripovedovalca. Ne posamezni dodatki ne izpusti je bistveno ne prizadenejo, ..." (Grdina 2003:35)*

Z razlago in razumevanjem hodi z roko v roki tudi pomnjenje, poudarek pa je v obeh primerih na notranji strukturi(ranosti) zgodbe.

Vprašali bi se lahko tudi, kolikšen del zgodbe je (ponavadi) namenjen faktičnim dejstvom in kolikšen razlagalnim, pojasnjevalnim in povezovalnim elementom (pa naj si gre pri slednjih za splošne zakone, zdravo-razumske posplošitve vsakdanjega izkustva ali partikularno pojasnjevanje okoliščin). Podrobno se bomo s temi problemi srečali pozneje v nalogi in sicer pri obravnavi Hemplovega modela znanstvene razlage ter teorije pripovedi, ki jo zagovarja Jerzy Topolski.

Se lahko zgodovinopisje oziroma zgodovinar sploh izogne pripovedi in pripovedovanju?

*"Historiographical narrative, in its structuring of human agency in the context of time and space, would seem to presuppose a domain of human choice and purposive action that is often neglected, hidden, or denied in theoretical and typological approaches to the study of the past. this may help explain its pejorative association with traditional political history and its more positive association, in putative revival, with the new cultural history. In both cases the underlying issue, for many, has been the extent to which people's lives are shaped by, natural, structural, and systemic forces beyond their control. Narrative in short, is a way of ordering of discourse; it may also be a way of thinking, whose virtues historians will need to reconsider if narrative is truly to experience a revival." (Dewar 2001:350-351)*

Takšen je lahko en, **ne-narativističen** odgovor. Zgodovinopisje bi lahko shajalo brez pripovedi, saj je le ta le eden od načinov predstavitve rezultatov zgodovinarjevega dela (pa še prav posebno dober ne, ker ga v marsičem omejuje). **Narativisti** oziroma zagovorniki pripovedi se s takšnim odgovorom ne strinjajo. Zanje je pripoved ključna za zgodovinopisje<sup>34</sup>, saj

<sup>33</sup> O tem gl. Somers 2001.

<sup>34</sup> Narativisti pojmujejo pripoved kot osrednji način diskurza v zgodovinopisju, ki logično močno predhodi vsem ostalim. Pripoved je tako esencialno povezana z zgodovinopisjem in je ne smemo razumeti kot zgolj stilistično

lahko le ona na "naraven" način povezuje naše razumevanje posameznih dogodkov in ustvarja pomene, ki jih želi o preteklosti izraziti zgodovinar. Ti se ne dajo upovedati preko statistike, tabel, formul ali opisov. In kaj v zgodbi takšno možnost razumevanja preteklosti sploh ustvarja oziroma omogoča? Zgodba ima začetek<sup>35</sup> in konec, vmes pa je strukturirana "zmes zgodovine" na način, ki sam potek zgodovine razlaga, ga umešča v širšo sliko, je notranje strukturiran preko koligacije (povezanosti) in uzgodbenosti.<sup>36</sup> Pomembne so koherenca, enotnost in zaključenost zgodbe. Probleme ob določanju kriterijev za te kategorije smo že omenili.

Vsaka zgodba pozna tudi svoje **akterje**. Tradicionalni dogodkovni zgodovini (večkrat poimenovani tudi pripovedna zgodovina) so očitali<sup>37</sup> predvsem to, da kot prepoznavne in predstavljljive akterje pozna le v skupku motivov velikih političnih osebnosti. Le te naj bi bili akterji, pri katerih se je dalo iz njihovih osebnih zgodovin, nagnjenj, strasti in trenutnega položaja, moči in ciljev ustvariti primerno razlagalno mešanico, ki bi bila lahko podlaga zgodbi. Pa individualne osebe niso edine, ki so zmožne biti akterji v zgodovinarjevi zgodbi; na to mesto lahko vstopijo tudi skupine ljudi, institucije ali pa npr. celo ideje. Razlagalna baza se lahko tukaj ustrezno razširi npr. na ekonomske in socialne zakonitosti. Prav tako ima lahko osnovna akterjeva zgodba tudi več "kontrapunktnih" pomenov, ki govore vzporedne zgodbe na drugih nivojih.<sup>38</sup> Vseeno pa pri zagovornikih pripovedi ostaja pomembna težava, kako npr. govoriti o razlogih, ki so vodili neko dejanje oziroma podpirali dejavnost, ki je ne moremo pripisati določenim posameznikom. Zgodovinske razlage tako ne gre preprosto enačiti s teorijo dejanja. Tudi na same ne-individualne "akterje" (primeri bi lahko bili npr. plebejstvo, Nemčija, navdušenje množice, revolucija, uporniki, kmetje, tekstilna industrija, ipd.) lahko gledamo na dva načina. Lahko jih enačimo z golo vsoto vseh individualnih akterjev, ki sama na sebi nima posebnega pomena, ali pa takšnim kolektivnim entitetam pripoznavamo dejanski samostojen obstoj in razvojno moč.

---

kaprico zgodovinarjev. *"Dejstvo, da je zgodovina pri predstavitvi svojih dognanj navezana na historiografsko pripoved, je zanjo ključnega pomena. Narativna strukturiranost oziroma organiziranost snovi, ki zagotavlja, da jo je mogoče pomniti ter prenašati "iz roda v rod", že sama po sebi pomeni določeno obliko racionalne konceptualizacije vednosti o preteklosti."* (Grdina 2003:61)

<sup>35</sup> Za razpravo o tem, kako lahko začetek zgodbe oziroma zgodovinarjevo začenjanje zgodbe vpliva na njeno strukturo in pomen, gl. Dewar 2001.

<sup>36</sup> O tem gl. Ricoeur 2001. Več o teh pojmihih pa bomo spregovorili tudi kasneje.

<sup>37</sup> Med kritiki so bili pogosti pripadniki t.i. francoske analovske šole. O tem gl. Ricoeur 2001:12-42.; za "odgovor" na te očitke, kot ga je podal Paul Veyne, pa gl. str. 157-158.

<sup>38</sup> Na področju t.i. mikrozgodovine je odličen primer takšnega zgodovinskega dela knjiga Giovannija Levija *Nematerialna dediščina* (SH, Ljubljana 1995).



Obrnimo se še malo k **razlagi**. Razlaga je dejanje, ki naredi nekaj razumljivo in dojemljivo ter to pojasni. Predmet razlage je lahko veliko stvari (pojem, pravilo, pomen, dogodek, struktura, ...), vendar o razlagi najpogosteje govorimo predvsem, ko gre za dogodke in dejanja. Kaj je v pripovedi takšnega, da dejansko razlaga? Narativisti pogosto trdijo, da je že sama forma pripovedi po sebi razlagalna in da govoriti o ne-razlagalni pripovedi pomeni govoriti o slamnatem možu.<sup>39</sup> Pa vendar vprašanje po razlagalnih elementih pripovedi ni odveč. Tudi tukaj je spekter odgovorov pester. V grobem bi lahko avtorje (in s tem stališča) razvrstili v niz: **M. White in W. Dray – (G. H. von Wright) – A. Danto – W. B. Gallie – L. Mink – H. White**, kjer se težišče iz poudarjanja vzročne razlage posameznih dogodkov na levi strani niza vse bolj prenaša na razumevanja in razlago, ki sledita iz same zgodbe o dogodkih in njene oblikovanosti, na desni strani niza. Skozi ta niz se v isti smeri tudi vse bolj odmikamo od Hemplovega modela znanstvene razlage, ki je vezana na prekrivajoče zakone in od enačenja razlage z možnostjo napovedi.

Morton White in William Dray poudarjata vzročne povezave med posameznimi dogodki, ki jih pripoved vsebuje. Pripoved za razliko od gole kronike (ki zgolj nepovezano našteva dogodke v sicer strogem časovnem zaporedju) vsebuje namreč vzročno razlago poznejših dogodkov z vidika predhodnih, kar ustvarja skozi zgodbo nekakšno vzročno verigo, ki jih lahko naše razumevanje sledi. Takšne vrste razlaga v zgodovinopisju pa ni nujno vezana na splošne zakone. Pripoznavati moramo pluralni pomen pojma razlage.<sup>40</sup> Ko zgodovinar razlaga in pojasnjuje npr. s frazo " ... zato, ker ..." to ne implicira nujno nekakšnega splošnega zakona.<sup>41</sup>

*"Vzemimo kot primer razlago, ki bi jo, ali jo je morda tudi že ponudil kak zgodovinar: Ludvik XIV. je umrl nepriljubljen, ker je njegova politika škodovala državnim interesom Francije. Zamislimo si pogovor med tem zgodovinarjem in logikom Hemplove šole: kako bi slednji lahko prepričal zgodovinarja, da je predhodna razlaga dejansko tista, ki zahteva zakone? Logik bo trdil: razlaga ima vrednost zaradi implicitnega zakona, ki se glasi takole: vlade, ki vidijo politiko, ki škoduje njihovim lastnim državljanom, postanejo nepriljubljene.*

<sup>39</sup> "Ali kot bi dejal Danto: zgodovinopisje tudi po svojem bistvu ni razlaga, temveč pripoved: pripoved, ki je razložljiva iz same sebe in je kot taka sposobna dogodke, o katerih pripoveduje, razložiti brez poseganja po elementih izven lastnega okvirja. Razumljiva in (implicitno) razložljiva pa naj bi bila vsaka naracijazato, ker osvetljuje logično strukturo nekega dogodkovnega zaporedja." (Luthar1993:55)

<sup>40</sup> Na takšno pluralnost lepo opozori tudi Paul Veyne. "Besedo "razlagati" (eksplicirati) je mogoče pojmovati na dva načina: v močnem smislu, ko razlagati pomeni "določiti nekemu dejanju njegovo načelo ali izvor ali dodeliti kako teorijo kaki splošnejši teoriji", kar počnejo znanosti ali filozofija; ali pa v šibkejšem smislu, ko npr. pravimo: 'Dovolite, da vam razložim, kaj se je zgodilo in razumeli boste.'" (Veyne1990:27)

<sup>41</sup> Vzamemo lahko primer iz vsakdanjega življenja. Določena gorska stena je lahko nevarna za plezalce zato, ker je mokra. To ne implicira, da bi veljal tudi zakon kot npr. "Vse mokre gorske stene so nevarne za plezalce.", vseeno pa lahko razlago nevarnosti sprejmemo kot veljavno.

*Zgodovinar bi na to odgovoril, da v mislih ni imel katere koli politike, marveč ravno tisto, za katero je šlo v določenem obravnavanem primeru." (Ricoeur 2001:65)*

Pri takšnem pojmovanju razlage gre bolj za presojo in iskanje upravičenosti kot pa dedukcijo. V takšni razlagi se prepletenost vzročne analize (kdaj lahko kaj upravičeno izločimo oziroma določimo kot vzrok nečesa) in razlage s pomočjo razlogov (ki je vezana na teorijo dejanja).

(Kot nekakšno medstopnjo v zgornjem nizu lahko na tem mestu izpostavimo še G. H. von Wrighta, ki je vzročnemu polu razlage pridružil še teleološkega oziroma smotrnostnega. Če zgodovinar reče preprosto "A je nato storil B" je to manj informativno in razumljivo, kot pa če razlaga na način "A je z namenom, da C, storil B". To v razlago pripelje še širok motivacijski kontekst akterja. Kavzalnemu in mehanicističnemu se torej v tem tipu razlage pridruži smotrnostno.<sup>42</sup>)

Od takšnega stališča se je že malo oddaljil Arthur Danto, ker poleg sledenja vzročnemu nizu centralnega objekta zgodbe pripoznava pomembno vlogo tudi zunanjemu vzročnemu inputu.<sup>43</sup> S tem zgodovinar ne razlaga zgolj končnega stanja stvari v zgodbi, temveč tudi sam potek sprememb in dogajanja skozi vso zgodbo. To ga je na koncu privedlo do tega, da trdi, da ne samo, da je vsaka zgodovinska pripoved razlagalna, ampak da se tudi vse vzročne razlage v zgodovini pripovedne.<sup>44</sup> Dogodkom lahko smisel pripišemo (in jih s tem razložimo oziroma naredimo razumljive) le v širšem kontekstu zgodbe. V zgodovinopisju tudi zgolj opisati pomeni razlagati in pripovedovati, saj mora opis slediti pomenljivemu (opisati kasnejše glede na predhodno). Tako Danto zabriše tudi ostro ločnico med kroniko in pripovedjo (oziroma zgodovino).

Še nadaljnji korak je pri tem odgovoru storil W. B. Gallie. Razlaga je zanj dosežena (oziroma uspešna) takrat, ko uspemo slediti zgodbi. S tem je v razlago na način pripovedi spustil tudi možnost naključja. Za zgodovinsko pripoved namreč trdi, da *"consists of a sequence of incidents, actions, states of affairs, and the like, which catch our interest sufficiently to make us want to follow them to some vaguely indicated but unpredictable conclusion, and whose relationship to each other is such that we can accept them in succession, however surprising and unprecedented, as plausible and relevant developments of the theme or subject-matter under consideration." (Dray 2001a:34-35).* V takšno sliko razlage je mogoče vključiti tudi naključja in

<sup>42</sup> G. H. von Wright je za področje družboslovnih znanosti (in s tem njihovih razlagalnih metod) poskušal združiti propozicijsko logiko z modalno logiko, teorijo dinamičnih sistemov, časovno logiko in teleologijo. Več o tem gl. Ricoeur 2001:82-104.

<sup>43</sup> *"Toda – če premislimo bolj natanko – ima sleherni pojav sto vzrokov in tisoč posledic. Komajkdaj se bosta dva zgodovinarja zedinila o tistih, ki naj bi bili/e ključni/e, odločilni/e, prelomni/e, .."* (Grdina2003:11)

<sup>44</sup> O tem gl. Dray 2001a:31-37.

nepredvidljivosti (ki ne sledijo vzročnemu nizu), ki pa morajo biti takšna, da se jim da slediti z razumevanjem. Slediti zgodbi pomeni razumeti zaporedje dejanj, dogodkov, misli, namer in okoliščin, ki jo sestavljajo. Racionalnost razumevanja je tukaj tista, ki sprejema ali zavrača koherentnost zgodbe. In kakšna je vloga naključij?

*"Zgodba, ki ne bi vsebovala ne presenečenj, ne naključij, na srečanj in ne prepoznavanj, ne bi mogla prikleniti naše pozornosti. Zato je potrebno zgodbi slediti do zaključka, kar je nekaj povsem drugega kot če sledimo argumentaciji, katere zaključek je zavezujoč. Za zaključek (zgodbe – op. V.S.) je bolj pomembno, da je sprejemljiv, kot pa da je predvidljiv." (Ricoeur 2001:118)*

Tudi če se pri svoji razlagi zgodovinar opira (ali poskuša opirati) na neke splošne zakonitosti, te le izboljšujejo razumevanje, ne odpravljajo pa nepredvidljivosti zgodbe.

Prišli smo do četrte stopnje v našem nizu. Zanja je značilno stališče Luisa Minka, po katerem je pripoved oziroma pripovedovanje sintetična dejavnost, ki ustvarja visoko organizirane celote (zgodbe)<sup>45</sup>, ki terjajo poseben akt razumevanja, ki je najbližje sodbi, presoji in uvidu. Zgodovinarjevo zgodbo je potrebno presojati kot celoto in ni možno ocenjevati zgolj njenih "zaključkov" kot ločenih od nje.<sup>46</sup> Poleg fenomenološke strani razumevanja (sledenja zgodbi), ki jo je razkril že Gallie, Mink opozori na posebno logiko zgodovinske razlage, ki je vezana tudi na retrograden pogled v preteklost. Zgodovina pogosto razlaga na način koligacije, kar pomeni, da razlaga dogodek s tem, ko ga umesti v sistem bistvenih povezav z drugimi dogodki v zgodbi in zgodovinskem kontekstu. Retrograden način tudi predrugači vlogo naključij in naključnosti, saj je o teh v že dogodeni preteklosti težko govoriti, prostor zanje pa najdemo le, če jih pojmuje kot del preteklosti prihodnosti.<sup>47</sup> Mink ločuje med tremi vrstami razumevanja (in s tem tudi razlage): kategorialno, teoretično in konfiguracijsko, pri čemer je za zgodovinopisje pomembna in značilna predvsem slednja. Pri prvi gre namreč za določanje pomena posameznim elementom skozi razvrščanja v sistem kategorij; pri drugi vrsti glede na mesto v sistemu neke teorije (npr. kot primerek (udejanjenje) splošne zakonitosti);

<sup>45</sup> Gl. tudi navedek na str. 15 in v op. 34 zgoraj, kjer Grdina v Minkovem duhu opredeli zgodovinarjevo zgodbo kot "organizirano snov".

<sup>46</sup> Kot lahko presojamo rezultate oziroma zaključke npr. v fiziki ali biologiji. Več o tem v prvem razdelku četrtega poglavja.

<sup>47</sup> Tako je z našega (sedanjostnega) vidika nesmiselno govoriti o nepredvidljivosti dogodka B, ki je sledil stanju A, česar pa ni mogoče z enako gotovostjo trditi za čas stanja A sam.

pri slednji pa elementom pomen določimo z njihovim vpetjem v odnose z drugimi elementi.<sup>48</sup>

Spet ne skrajnem drugem koncu niza pa najdemo stališče nam že znanega avtorja Haydena Whitea, da je razlagalna že sama forma pripovedi. Na tem polu niza, kot smo videli, gre deloma že za brisanje mej med zgodovinopisjem in literaturo (fikcijo). Ricoeur trdi, da je osrednja kategorija pri tem stališču razlaga s pretvorbo v fabulo (ang. *emplotment*). Ta način razlage naj bi se nahajal nekje med preprosto zgodbo in argumentom. S pretvorbo v fabulo ne razlagamo zgolj dogodkov znotraj zgodbe, ampak oblikujemo zgodbo samo na način, ki ji prinese smisel in razlagalno moč. Ta celoten smisel zgodbe dodatno osmišlja in dodeljuje pomene tudi samim dogodkom znotraj nje same. Nasploh so različne pretvorbe v fabulo načini oziroma postopki, s katerimi lahko neka kultura ali skupina sploh osmisli svojo lastno preteklost.<sup>49</sup> White ločuje naslednje načine pretvorbe v fabulo, ki jih spremljajo različni tropi<sup>50</sup>, načini argumentacije oziroma paradigme in ideologije z njihovimi predpostavkami, ki se vežejo na zgodovinsko zavest.

|     | <i>Trop</i> | <i>fabula</i> | <i>argument</i>    | <i>ideologija</i>         |
|-----|-------------|---------------|--------------------|---------------------------|
| (1) | metafora    | romaneskna    | formalističen      | anarhizem                 |
| (2) | metonimija  | tragična      | mehanicističen     | radikalizem               |
| (3) | sinekdoha   | komična       | organicističen     | konzervatizem             |
| (4) | ironija     | satirična     | kontekstualističen | liberalizem <sup>51</sup> |

Razlagalna ni vsebina zgodbe, temveč njena oblikovanost.<sup>52</sup>

Spregovorimo na kratko še o zadnjem vprašanju, tj. o tem, ali se lahko zgodovinar povsem oddvoji od vrednostnih sodb o preteklosti. To vprašanje nas bo seveda zanimalo v navezavi na formo pripovedi. Je v pripovedi kaj takšnega, ki jo inherentno dela tudi evaluacijsko? Spet sta možna dva odgovora. Prvi je, da pripoved ni nujno vrednostna, je pa malo verjetno, da bomo našli dosti takšnih pripovedi o zgodovini že zaradi same narave

<sup>48</sup> O tem gl. Mink 1965 in 2001.

<sup>49</sup> O tem gl. White 2001a.

<sup>50</sup> Trop je jezikovna figura, ki besedam ali besednim zvezam prireja ali spreminja pomen. Tropi so za Whitea imanentni jeziku in zgodovinar se jim na more izogniti. V veliki meri tropi delujejo nezavedno. Za več o njih in Whiteu gl. razdelek 4.2.

<sup>51</sup> O tej delitvi gl. White 2001b in Munslow 2003:152-161. White je glede na ta izhodišča raziskoval tudi zgodovinopisje in načine njegove imaginacije v 19. stoletju. Prvi tip, (1), zgodovinarja oziroma načina predstavitev zanj predstavlja Michelet, drugega (2) Tocqueville, tretjega (3) Ranke in četrtega (4) Burckhardt. Neredke in zanimive pa so tudi kombinacije, ki kršijo Whiteov "naravni red" povezav med tropi, fabulami, argumentacijo in ideologijo.

<sup>52</sup> O tej misli gl. White 2001b:234-236.

zgodovinarjevega dela. Ta se namreč težko izogne kakršnim koli vrednost-določujočim pojmom ali sodbam, kot so npr. "sistem A je bil demokratičnejši od sistema B; kralj C je bil pravičnejši od kralja D; način predelave E je zamenjal manj napreden način F, ipd". Zgodovinar se namreč ukvarja s človeško družbo, pri kateri lahko, za razliko od ostalega sveta (rastlinstvo, živalstvo, ...), upravičeno govorimo o normativnem razvoju – torej o napredku in nazadovanju. Če nekoliko parafraziramo misel Marca Blocha o zgodovinarju in človeku (človeškem) kot njegovem plenu<sup>53</sup>, bi lahko dejali, da se podobna naperjenost pojavi tudi do kvalitativne spremembe oziroma napredka.

*"The central subject – what narrative is about – obviously affords one such criterion, and if that subject is itself partly value-constituted, this already makes the historian's value-judgments relevant to deciding what should be said. What constitutes the most important episodes in changes [...] the search for details that offer explanations or ascribe importance [...] determination of turning points, the recognition of stages and phases [...] One may certainly conclude from all this that narrative construction in history does not proceed on "objective" criteria of inclusion and exclusion if by this is meant simply that the ones normally and properly applied are not value-free. Again, however, no problem is raised that is peculiar to narrative history."* (Dray 2001b:175)

Drugi odgovor pa sami formi pripovedi (ali pa celo jeziku samemu<sup>54</sup>) pripiše inherentno vrednost-določujočo vlogo. Od golega opisa jo namreč ločuje prav izpostavljanje npr. enih in ne drugih faktorjev, že sama izbira dogodkov ali osnovnih elementov zgodbe<sup>55</sup> pa pomeni neko vrednotenje (npr. pomembnosti ali značilnosti/posebnosti). To drugo je smiselno (kot nenarativist) zagovarjati samo v primeru, če nasprotuješ pripovedi v zgodovini in hkrati misliš, da se lahko druge metode dela zgodovinarja in predstavitve zgodovinskega vedenja tem težavam izognejo. Toda:

*"Tradicionalna humanistika, ki mero vrednosti izpeljuje iz nenehnih primerjav – prav zato so osebnostna, regionalna, slojna (razredna), religiozna, nacionalna, kontinentalna in planetarna zgodovina med seboj povezane kot prst in noht – ter se zaveda relativne veljavnosti svojih sklepov, se je kljub glasnim očitkom o svoji preživelosti obdržala."* (Grdina 2003:42)

<sup>53</sup> "Dober zgodovinar je namreč podoben ljudožercu iz pravljice. Kjer zavoha človeško meso, ve, je njegov plen." (Bloch 1996:57)

<sup>54</sup> "Isaiah Berlin, for example, addressed the chronic issue of whether the historian should make moral judgments by pointing out that as long as history is written in ordinary language, it will be suffused with the moral meanings and connotations which are inextricably embedded in everyday speech. It is no more possible, he claimed, for a historian to write without any imputation of praise or blame than to write as if historical agents had no free will." (Vann 1995:43)

<sup>55</sup> "Že izbira teme je nasledek akcije osebnosti (kaj šele potem način njenega razumevanja). Preprosto povedano: z enimi stvarmi se je vredno ukvarjati, z drugimi pa ne." (Grdina 2003:8)

### **3. ZGODOVINA RAZPRAVE O PRIPOVEDI (s posebnim ozirom na razvoj v reviji *History & Theory*)**

Že v uvodu smo dejali, da lahko zgodovino razprave o pripovedi v zgodovinopisju v grobem razdelimo na tri etape:

(1) Začetno obdobje od leta **1960** do leta **1970** je obdobje, v katerem je bilo radikalno zastavljeno predvsem vprašanje znanstvenosti oziroma znanstvenega statusa zgodovine. Prav tako je to obdobje, v katerem v ospredje prihaja vprašanje pripovedi kot najpomembnejšega vprašanja v teoriji zgodovinopisja. Osrednji pojem v okviru tega vprašanja je bil pojem **zgodovinske razlage**.

(2) Ugotovili smo, da obdobje od leta **1970** do **1985** hkrati zaznamujeta dve nasprotujoči si oznaki; tako je v tem obdobju govora o "zatonu pripovedi" kot tudi o "vrnitvi pripovedne umetnosti". Avtor, ki to obdobje najbolj zaznamuje, je nedvomno Hayden White. Osrednji pojem je pojem **narave zgodovinske pripovedi**. Proti koncu tega obdobja pa se je odprl cel nov spekter problemov in vprašanj, povezanih s to razpravo (npr. vpliv strukturalizma in poststrukturalizma; ali lahko pripoved vključuje tudi pojmovanja strukturalne zgodovine; vprašanje problemsko usmerjene zgodovine in pripovedi; pripoved kot podlaga rekonstrukcije, konstrukcije (invencije) ali dekonstrukcije zgodovine oziroma zgodovinske realnosti same; problem resničnosti pripovedi).

(3) Tretje, zadnje obdobje pa se nekako začne v letu **1985** in traja vse do danes. Razpon razprave je v njem največji, čeprav njena intenzivnost sporadično upada in narašča. Ponoven vzpon zanimanja za to temo je spet zaslediti v zadnjih letih. V tem tretjem obdobju se v ospredje postavlja vprašanje **jezika in tudi konkretnost zgodovinarjeve prakse** ter obravnavanje posameznih zgodovinskih obdobj, tematik in vprašanj v luči te razprave. Vse več je tudi zgodovinskih del, ki so nastala delno tudi kot plod tega dolgotrajnega preizpraševanja o pripovedi v zgodovinopisju.<sup>56</sup>

Poskusimo jih dodatno osvetliti in pojasniti njihove glavne značilnosti.

---

<sup>56</sup> Meje med obdobji so postavljene zgolj okvirno, saj je dejanske premike od enih k drugim tematikam in variiranje intenzivnosti razprave pogosto težko natančno zamejiti.

\* \* \*

Filozofija zgodovine in teorija zgodovinopisja sta bili še globoko v drugo polovico 20. stoletja zapostavljeni. Še posebej to velja, če imamo s prvo mislih zgolj t.i. analitično filozofijo zgodovine. Zapostavljenost je bila očitna, tako na polju zgodovine (oziroma na oddelkih za zgodovino) kot tudi na polju filozofije (oziroma na oddelkih za filozofijo).<sup>57</sup> Prav tako ti področji nista imeli svoje revije oziroma publikacije, ki bi bila prvenstveno namenjena prav člankom s to tematiko. Občasno so se članki s to tematiko pojavljali v drugih revijah, kot so *Journal of Philosophy*, *Philosophical Quarterly* in *Mind*.<sup>58</sup> Richard Vann za to obdobje pred letom 1960 pravi celo, da so se članki o teoriji zgodovinopisja tu pa tam pojavili le ob priložnostih, ko je kdo izmed zgodovinarjev zavzel kakšen predsedniški položaj ali mandat v raznih združenjih in društvih in se mu je zazdelo, da mu s tem pritiče tudi malo paradiranja s teorijo.<sup>59</sup>

Pomanjkanje nekega institucionaliziranega jedra je puščalo skrajno nejasne tudi meje tega področja. Prva naloga ustanovnih urednikov revije *History and Theory* je bila torej jasneje začrtati te meje.

*"The great speculators, Vico and Hegel and later Marx, were (if treated analytically) in; Tonybee was taken seriously, if critically; but Spengler and Voeglin were out. More recent speculative constructions, like those of Lloyd DeMause on the history of childhood or Shulamith Firestone on the history of women, would not have been published, and were not even reviewed, on the grounds that no reader or reviewer could be found which could evaluate their claims. This was a polite way of saying that these were not falsifiable."* (Vann 1995:41)

Poglavitna usmeritev revije je bila od vsega začetka analitična filozofija zgodovine, dokaj hitro pa je začela objavljati tudi ostale poglavitne preboje (ne zgolj teoretske) v zgodovinopisju.<sup>60</sup>

Prva številka revije *History and Theory* je izšla leta 1960<sup>61</sup> in razprave v njej so se začele prav okoli pravilnega razumevanja vloge **razlage v zgodovinopisju** - v največji meri še vedno kot posledica odmeva na članek Carla G. Hempla "The Function of General Laws in History".<sup>62</sup> Sam pojem

<sup>57</sup> O tem gl. Vann 1995:40-43.

<sup>58</sup> V prvi od teh se je leta 1942 pojavil tudi Hemplov članek "The Function of General Laws in History", ki pa je bil nato še mnogokrat ponatisnjen.

<sup>59</sup> Gl. Vann 1995:41.

<sup>60</sup> V prvem obdobju je to veljalo predvsem za recenzije zgodovinskih del, kasneje pa srečamo neteoretske članke tudi kot glavne članke v reviji.

<sup>61</sup> Izšla je pod okriljem nizozemske založniške hiše *Mouton & Co.* v Haagu, ker so jo zavrnilo vsi ameriški in angleški založniki, katerim so jo ustanovni uredniki ponudili. O tem gl. Vann 1995:43.

<sup>62</sup> Vann je takole povzel stanje razprav v teoriji zgodovinopisja v času izida prve številke. "(1) Most debate still raged around the applicability of positivist or 'covering-law models' to historical explanation. (2) Some historians and literary critics upheld the literary nature of history, but this generally did not go far beyond

razlage samih zgodovinarjev pred tem ni dosti razburjal. Vsaj od konca 19. stoletja naprej je bila ena od pglavitnih tem teorije zgodovinopisja pojem zgodovine in zgodovinopisja kot znanosti, znanstvene discipline na eni strani, ali kot nekakšne literarne, umetniške veščine na drugi strani. Ta celotna razprava pa je bila skoraj v popolnosti ujeta v neko globlje razlikovanje oziroma razločevanje med dvema pglavitnima deloma zgodovinarjevega poklica: (a) znanstvenim raziskovanjem in ukvarjanjem s preteklostjo in (b) pisanjem zgodovine. Pri prvem ni bilo dvomov o potrebnem izpolnjevanju znanstvenih standardov, pri drugem pa so se mnenja o primernem načinu pisanja zgodovine lahko razlikovala "brez škode" za strogo znanstvenost ali globljo poetičnost zgodovine in zgodovinopisja. Prav zaradi tega je bilo vprašanje zgodovinske razlage ali nesporno ali nepomembno.

Najprej so se po drugi svetovni vojni začele stvari na tem področju premikati predvsem v okviru t.i. **filozofije običajnega ali vsakdanjega jezika**.<sup>63</sup> Slednja si je za osrednji cilj zadala raziskovanje funkcij jezika v njegovih najrazličnejših rabah. Ena od teh rab jezika oziroma načinov pisanja je bilo tudi pisanje zgodovine v funkciji razlage dogodene preteklosti. Tako je prišlo v ospredje tudi vprašanje zgodovinske razlage. Kot s kančkom ironije pravi Vann, je očitno pomanjkanje sodelovanja med filozofi in zgodovinarji<sup>64</sup> sprva rezultiralo tudi v tem, da ti primeri zgodovinskih razlag, ki so jih analizirali filozofi, pogosto niso segali preko zgodb o počenem hladilniku v avtomobilu in prebavnih motnjah, ki so pri ubogima gospodoma Smithu ali Jonesu nastopile kot posledica zaužitja pokvarjene hrane. To je bil tudi še en izgovor več, zakaj večina zgodovinarjev teh analiz in njihovih rezultatov sploh ni jemala resno, če jih je sploh poznala.

William Dray je tako že leta 1954 preko analize razlage v zgodovinopisju (pa tudi splošneje) izrazil misel, da je razlaga s prekrivajočimi splošnimi zakoni le en tip razlage in da je oblika pripovedi drugi tip. Nekomu lahko razložimo, kaj in kako se je nekaj dogodilo, če mu o tem povemo zgodbo.<sup>65</sup> Dve leti zatem je Arthur Danto pripovedi prav tako pripisal pomembno kognitivno vlogo pri razumevanju preteklosti, hkrati pa že pričel z analizo narativnih stavkov. In prva številka *History and Theory* je

---

*exhorting historians to write well. Nobody was willing to pursue the implications of a poetics of history far enough to compromise the scientific aspirations of the discipline. (3) Insofar as historical writing had become a subject for philosophical reflection, it was with few exceptions more or less at the lexical level. The word 'rhetoric' had not yet been uttered in this context, at least not in English." (Vann 1995:43-44)*

<sup>63</sup> Med avtorji tukaj izstopajo pozni Wittgenstein, Searle in Austin. Od zlasti slednjega je veliko stvari prevzel Patrick Gardiner, eden izmed osrednjih avtorjev filozofije zgodovine v petdesetih in šestdesetih letih 20. stoletja. O tem gl. Vann 1995:42-43.

<sup>64</sup> O tem govori tudi Mink. Prim str. 37 in Mink 1965.

<sup>65</sup> Njegov članek "Explanatory Narrative in History" je izšel v reviji *Philosophical Quarterly* (IV, 1954, str. 24)



nadaljevala prav tukaj, pri zgodovinski razlagi.<sup>66</sup> Uredniki so se, kot pravi Vann, trudili zbrati in izbrati kar najboljše članke tudi za naslednje številke.<sup>67</sup> Toda "narativne zgodovine" se je v tem času še vedno držal slab sloves. Bila naj bi kronistična in brez ambicij po pravi zgodovinski analizi in razlagi. Kar nekaj let po izidu prve številke so med članki s področja filozofije zgodovine v reviji prevladovali članki, ki so se ukvarjali s pripovedjo in razlago. Danto je razvijal predvsem vprašanja verifikacije zgodovinskih trditev, ki so sestavljale pripoved. Gallie se je bolj posvetil pojmu razumevanja, ki sledi določeni zgodbi o preteklosti<sup>68</sup>, Mink pa je s svojim razločevanjem treh vrst razumevanja (kategorialno, teoretično in konfiguracijsko) v tej smeri nadaljeval in pri analizi zgodovinske pripovedi prišel še najdlje.

V letih od 1966 pa do 1969 so uredniki revije načrtno počasi začeli opuščati to smer razprave in po letu 1969 srečamo le malo člankov o problemu pripovedi ali razlage v zgodovinopisju, če pa se ti že pojavijo, so povečini anti-narativistično usmerjeni. Med bolj izpostavljenimi avtorji so na tej strani bili M. Mandelbaum, C. J. Arthur in R. G. Ely. Mandelbaum je trmasto branil stališče, da zgodovinopisje ne more in ne sme biti v svojem bistvu pripovedno. Nekateri filozofi so konec šestdesetih in na začetku sedemdesetih že začeli razširjati debato o pripovedi in razlagi v zgodovinopisju na novo polje **teorije dejanja in odločanja**, kjer so poskušali opozoriti na vlogo zgodb v našem razumevanju sveta okoli nas (Lurch) in pri našem odločanju za dejanja (Olafson). Razprava o pripovedi pa ni bila niti izčrpana niti dokončana.

*"It would appear that Morton White, Danto, Gallie and Mink had not changed many minds, but this can hardly be evaluated from the published record. [...] The 'narrativists', as William Dray called them, did at least push the largest units of historical discourse into the glare of philosophical analysis. It cannot be said that there was any 'school' of narrativists,*

<sup>66</sup> V prvi številki so izšli naslednji članki: I. BERLIN, "History and Theory: The Concept of Scientific History"; W. DRAY, "Toynbee's Search for Historical Laws"; A. L. BURNS, "International Theory and Historical Explanation"; G. J. GRUMAN, "'Balance' and 'Excess' as Gibbon's Explanation of the Decline and Fall".

<sup>67</sup> Zanimivo je, da se je v prvi številki pojavil tudi Hayden White, toda ne s svojim prispevkom, ampak kot predmet recenzije. White je bil "[...] the object of drubbing by Bruce Mazlish for his translation and editing of Carlo Antoni's *From History to Sociology: The Transition in German Historical Thought* (Detroit, 1959). Mazlish drew up a severe bill of particulars and found White guilty on all counts: a 'too frequently turgid' translation which occasionally skipped a phase, misspelling Dilthey's name and – worst of all – an 'annoying' and 'tendentious' editorial introduction." (Vann 1995:44)

<sup>68</sup> Znan je postal tudi po svoji analogiji zgodovinskega razumevanja z razumevanjem v igri. Predstavil je problem igre (kriketa), ki pogosto postane tako zapletena glede vprašanja najboljše strategije, namenov posameznih udeležencev ipd., da tudi če poznaš vsa pravila igre (pa nisi izkušen strokovnjak), ne boš razumel, kaj se v "ozadju" igre dogaja, če ne boš poznal oziroma razumel "zgodbe igre". Podobno naj bi bilo tudi v zgodovini, kjer naj bi zgodovinar bil tisti izkušen strokovnjak, ki bi lahko zaobjel, ali pa se temu vsaj približal, zgodovinsko dogajanje. Primer je predstavil v članku "The Historical Understanding" (*History and Theory*, let. 3, štev. 2, 1963). Podoben primer in argumentacijo zelo pogosto srečamo tudi kasneje na drugih področjih filozofije, le da so razni avtorji kriket zamenjali z bolj znanim baseballom.

*and there were loose ends aplenty for more philosophers to worry. Even those sympathetic to narrative were far from united."* (Vann 1995:50)

Eno izmed pomembnih vprašanj, ki še ni bilo dorečeno, je bilo vprašanje o tem, kaj pripoved (v zgodovinopisju) sploh je. In kljub temu, da se je v razpravo proti koncu aktivno vključilo kar nekaj zgodovinarjev (npr. J. G. A. Pocock in J. H. Hexter), je bilo potrebno kar nekaj časa in predvsem poseg izven polja same filozofije zgodovine, da so se začeli pojavljati tudi odgovori na to vprašanje. Tukaj je pomembno vlogo odigrala predvsem **literarna teorija** oziroma literarna kritika. Skozi šestdeseta leta se je premislek o pripovedi (v zgodovinopisju) na tem področju razvijal ločeno od filozofije zgodovine. Eden izmed pomembnejših avtorjev je bil Roland Barthes, ki je kot eno izmed ključnih vprašanj izpostavil to, ali se zgodovinska pripoved sploh v čem pomembno razlikuje od fiksijske pripovedi. Z analizo jezika zgodovinskih zgodb je poskušal v njih razkriti nekakšno "referenčno iluzijo" ali "iluzijo dejanskosti". Zgodovinarji so po njegovem mnenju to iluzijo vzpostavili in tudi izpostavili na mestih, kjer so uporabljali posebne jezikovne izraze oziroma *shifterje*<sup>69</sup>, preko katerih so se posebej izpostavili kot avtorji in se na ta način nekako oddaljili od zgodb, za katere se je nato iluzorno zdelo, da jih pripoveduje preteklost sama, ne pa da so posredovane preko zgodovinarjev.<sup>70</sup>

Barthes in ostali v literarni kritiki, ki so mu sledili, so tudi na ta način pripeljali zgodovinsko zgodbo v sosedstvo imaginacije in ideologije. Z vsem tem se je seveda pod vprašaj postavilo "zgodovinsko dejstvo". Strukturalistično rečeno, "referent (kar se je v resnici zgodilo)" je s tem premislekom postal prekrit z označencem (vsebinsko zgodovinarjeve zgodbe) in bil obsojen, da prekrit tudi ostane. Pripoved namreč nikoli ne more natančno odslikati realnosti.

*"And this is the final paradox: narrative structure, which had developed in myth and epic, was now 'at once the sign and the proof of reality'."* (Vann 1995:58)

Vse to ne govori neposredno proti pripovedi v zgodovinopisju, ampak proti tendencam po realizmu in objektivni znanstvenosti.

Vse to ni našlo pravega odmeva v anglofonski misli filozofije zgodovine, posebnih odmevov tudi v *History and Theory* ni bilo. Vsi ti premiki so se zgodili izven njenih okvirjev, v časopisih literarne kritike in nekaterih drugih na novo ustanovljenih revijah, ki so bile delno ali pa v celoti namenjene zgodovinopisju: *Clio*, *New Literary History* in *Critical Inquiry*.

<sup>69</sup> Gre za izraze, s katerimi lahko preidemo iz govora o nekem aktu v akt sam in obratno. Vir za ta razlikovanja je prāt tako bila filozofija običajnega jezika, ki smo jo že omenjali zgoraj.

<sup>70</sup> O tem gl. Vann 1995:56-59 in Munslow 2003:145-178.

Vann pravi, da je v sedemdesetih letih *History and Theory* nekako zastala v krču. Literarna teorija je skupaj z novim zanimanjem za pripoved v zgodovinopisju odpirala vprašanja žanra, uzgodbenosti, jezikovnih oblik, ipd., v razpravah pa so se že začeli pojavljati prvi obrisi pojma, ki je kasneje s Haydenom Whiteom postal znan kot "trop". Po ovinku je tako 'spekulativno' zopet vstopilo v analitično filozofijo zgodovine.

\* \* \*

S tem prehajamo tudi v naše drugo obdobje razprave o problemu pripovedi, ki ga je, kot smo dejali, v največji meri zaznamoval **Hayden White**.<sup>71</sup> Prvi članek, v katerem je White v obrisih že začrtal svoje temeljne misli, je izšel v *History and Theory* že leta 1966 z naslovom "The Burden of History", ni pa vzbudil posebnih odmevov, čeprav je jasno izražal elemente konstruktivistične pozicije v zgodovinopisju. Prevladujoči del takratnih člankov se je še vedno posvečal zgodovinski razlagi, ne pa problemu realizem – konstruktivizem.<sup>72</sup> White je v njem izrazil tudi misel, da razlago v zgodovinarjevi zgodbi o preteklosti preko niza njene artikulacije oblikujejo in obvladujejo razne jezikovne prvine. Te prvine oziroma metafore, kot jih je sprva imenoval, naj bi dajale zgodbi relevantnost in bi izbirale med bolj in manj pomembnimi gradniki njene vsebine.

Nato je leta 1973 izšla njegova (po številu referenc in recenzij najpomembnejša<sup>73</sup>) knjiga *Metahistory*. Med prvimi bralci so bili večinoma zgodovinarji, pa tudi nanjo je bilo sprva le malo odzivov. Literarna teorija jo je odkrila s kratko zamudo, a jo je potem dobro sprejela.<sup>74</sup> Posebej dober odziv je imela knjiga v špansko govorečih deželah in v Nemčiji.<sup>75</sup> Louis Mink je knjigo ocenil celo kot osrednji temeljni kamen zgodovinske misli, ki ga ni mogoče spregledati. Najti pa je bilo seveda tudi precej negativnih ocen.<sup>76</sup> V *Metahistory* je White že v popolnosti razvil svojo četverno teorijo oziroma tipologijo tropov, fabul, oziroma načinov uzgodbenosti, argumentov in ideoloških predpostavk/posledic zgodovinske pripovedi. Osvežimo si spomin

<sup>71</sup> V tem razdelku bo šlo bolj za zgodovinski prikaz razvoja njegovih stališč in odmevov nanje kot pa za njihovo podrobno vsebinsko obravnavo. Slednjo je najti deloma v drugem poglavju, deloma pa v drugem razdelku četrtega poglavja.

<sup>72</sup> O tem gl. Vann 1995:63-64.

<sup>73</sup> O tem gl. Vann 1998:146-148.

<sup>74</sup> "Metazgodovina mora po Whiteu zlomiti dvojni odpor: na eni strani odpor zgodovinarjev, ki zagovarjajo, da epistemološki prelom med zgodovino in tradicionalno ter mitično pripovedjo zgodovino iztrga iz kroga fikcije na drugi strani pa odpor literarnih kritikov, za katere je razlika med izmišljenim in resničnim dejstvo, ki je onstran dvoma." (*Ricoeur* 2001:142-143) Knjiga je bila torej pri lomljenju drugega odpora uspešnejša.

<sup>75</sup> Vann 1998:143-144.

<sup>76</sup> "It is a good deal easier to find such comments as that the book is 'irritating and pretentious' and amounts to 'a systematic denuding of the historical consciousness' which constitutes 'the most damaging undertaking ever performed by a historian on his profession.'" (Vann 1998:146)

z naslednjo razpredelnico, kjer vodoravne kombinacije pomenijo izraz nekakšne naravne afinitete med različnimi komponentami, ki so prisotne v zgodbi.

|     | <i>trop</i> | <i>fabula</i> | <i>argument</i>    | <i>ideologija</i> |
|-----|-------------|---------------|--------------------|-------------------|
| (1) | metafora    | romaneskna    | formalističen      | anarhizem         |
| (2) | metonimija  | tragična      | mehanicističen     | radikalizem       |
| (3) | sinekdoha   | komična       | organicističen     | konzervatizem     |
| (4) | ironija     | satirična     | kontekstualističen | liberalizem       |

Kasneje White te svoje teorije ni spreminjal, vse večji poudarek pa so dobivali **tropi** kot prevladujoči izmed zgoraj naštetih komponent. White jih je pojmoval kot temeljne in kot večinoma delujoče na nezavedni ravni. Hkrati pa so bili tropi eden najmanj razumljenih pojmov njegove teorije.<sup>77</sup> Druga točka, v kateri je bil White pogosto nerazumljen, je bilo razmerje med zgodbo in zapletom oziroma načinom uzgodbenosti.<sup>78</sup> Pogosto so zgodovinarji mislili, da gre za eno in isto stvar. V resnici pa je pri Whiteu razmerje med zgodbo in zapletom enako razmerju med viri (dokaznim gradivom) in teorijo. Zgodba sama namreč razlaga dogodke v svojih, zaključenih okvirih, medtem ko vrsta uzgodbenosti razlaga zgodbo samo s tem, ko jo umešča v nek višji razred zgodb in jo tako dodatno dopolni z pomeni.

*"Pretvorba v fabulo je veliko več kot le še ena izmed ravnin: prav pretvorba v fabulo zagotavlja prehod med pripovedovanjem in razlaganjem." (Ricoeur 2001:155)*

Če spet preskočimo v Minkovo pojmovanje razumevanja, gre za to, da mora zgodovinar uskladiti tako konfiguracijsko razlago, ki jo ustvarja zgodba, kot tudi kategorialno, ki jo ustvarja vrsta zapleta oziroma načina uzgodbenosti. Vann je tudi ugotovil, da je bila posledica te nerazumljenosti tudi ta, da knjigo od osemdesetih let najdemo v vse več bibliografijah knjig in člankov kot knjigo o naraciji v zgodovinopisju, ki jo je bilo pač treba poznati, medtem ko je bilo neposrednih referenc nanjo malo, številne nove kritike v osemdesetih pa so pogosto bile površne in neutemeljene.<sup>79</sup>

<sup>77</sup> Vann je ugotovil tudi, da se večina referenc na Whiteovo *Metahistory*, katerih avtorji so zgodovinarji, nanaša na tiste dele knjige, ki se ukvarjajo z analizo zgodovinopisja in zgodovinarjev 19. stoletja. O tem gl. Vann 1998:143 in 150. Prav tako je bilo med več kot tisoč referencami na *Metahistory* (po znanstvenih indeksih citiranosti) v letih 1973 do 1993 le okoli 15% le teh od zgodovinarjev.

<sup>78</sup> Na to opozori tudi Ricoeur. Prim. Ricoeur 2001:144.

<sup>79</sup> O tem gl. Vann 1998:155. Eden primerov, ki priča o tem, je tudi knjiga Ronalda Fielda Atkinsona *Knowledge and explanation in History – An Introduction to the Philosophy of History* iz leta 1978, ki v poglavju, ki govori o pripovedi in razlagi, Whitea (in tudi Minka) sploh ne omenja.

White je kasneje izdal še dve pomembni knjigi<sup>80</sup>; leta 1978 *Tropics of Discourse* in leta 1987 *The Content of the Form*. Obe sta bil manj razširjeni in znani med zgodovinarji kot *Metahistory*, doživeli pa sta tudi manj recenzij v uglednih časopisih in revijah. Od poglobitnejših avtorjev šestdesetih let, ki smo jih omenjali, je Whiteu sledil le Mink, ki je glede na Whiteova stališča sam odpiral pomembne nove teme in vprašanja v zvezi s pripovedjo v zgodovinopisju. V osemdesetih letih se je ponovno v večji meri razširila razprava o pripovedi v *History and Theory*, dosti zaslug pa ima pri tem tudi objava številke, v celoti posvečene Whiteovi knjigi *Metahistory*, decembra 1980<sup>81</sup>. Za razliko od sedemdesetih, ko na straneh te revije zasledimo le okoli deset člankov, ki so pretežno posvečeni problemu pripovedi, jih v osemdesetih najdemo več kot dvajset; zavidljivo število, še posebej, če upoštevamo še dve celotni številki, posvečeni prav tej temi.<sup>82</sup> To se prekriva tudi s splošno "oživitvijo pripovedi", o kateri govori Stone<sup>83</sup> in ki ni zaobšla niti francoskega zgodovinopisja analovske šole, saj ponovno oživitev naracije Peter Burke med antropološkim obratom in vrnitvijo k politiki navede kot eno izmed reakcij proti "tradiciji", ki se je začela rojevati konec sedemdesetih.<sup>84</sup>

\* \* \*

Prišli smo do tretjega obdobja. V njem se razprave, ki so se prej osredotočale na razlago ali naravo zgodovinske pripovedi same, neopazno porazgube. V ospredje stopita zgodovinarjeva praksa (v povezavi z **eksperimentiranjem s pripovedjo**) in zgodovinarjev **jezik**.

*"But, beginning with a conference which produced Beiheft 19 (1980), devoted entirely to Metahistory and to a (probably doomed) effort to force historians to come to term with its arguments, the editors worked to stimulate discussions of the varieties of historians' writing. They, like others, had barely understood structuralism when it was overwhelmed by post-structuralism; and some rarefied arguments have been as befuddling to editors as to readers. What only becomes clear now is that something like a paradigmatic shift had occurred; for*

<sup>80</sup> Tako kot *Metahistory* sta knjigi zbirki esejev, saj je to prevladujoča oblika njegovega pisanja. Pogosto so bili ti eseji tematsko ozko usmerjeni, s tezami, ki so bile v najskrajnejših formah in provokativne, tako da je tudi tu iskati nekaj razlogov za njegovo nerazumljenost in kritike. Najpogostejše je bil označen kot skrajni relativist, čeprav je iz mnogih njegovih misli razvidno, da mu tega stališča ne moremo pripisati. Kljub stavku, ki ga je na večjih mestih rad ponovil *"The fall into legend is the price science pays to myth for the use of language."*, namreč nikoli ni povsem izključeval pomena zgodovinskih dejstev.

<sup>81</sup> *History and Theory*, Beiheft 19 – *"Metahistory: Six Critiques"*, december 1980. Številko sestavljajo: H. KELLNER "A Bedrock of Order: Hayden White's Linguistic Humanism"; P. POMPER "Typologies and Cycles in Intellectual History"; M. MANDELBAUM "The Presuppositions of *Metahistory*" E. O. GOLOB "The Irony of Nihilism" N. STRUEVER "Topics in History" in J. S. NELSON "Tropical History and the Social Sciences: Reflections on Struever's Remarks"

<sup>82</sup> Eno od teh, posvečeno *Metahistory*, smo že omenili, druga je izšla leta 1987 (*"The Representation of Historical Events"*, Beiheft 26, december 1987).

<sup>83</sup> Stone, 2001 ali 1990.

<sup>84</sup> O tem gl. Burke 1993:88-102.

*the next twenty years historians' language, not explanation or causality, would be the topic around which most reflections on history would center."* (Vann 1995:69)

Poleg jezika in zgodovinarjeve prakse so se v tem tretjem obdobju odprla še druga vprašanja. Filozofija zgodovine se je vse bolj oddaljevala od tradicionalne filozofije znanosti in filozofije družbenih ved.<sup>85</sup> Namesto tega se je vedno bolj približevala temam filozofije umetnosti, literarna teorije, retorike in estetike, pogosto pa tudi etike. Začeli so se pojavljati različni odgovori na vprašanja zgodovinske epistemologije, realizma in konstruktivizma ter resnice in pogojev resničnosti pripovedi. Mnogo filozofov zgodovine<sup>86</sup> in zgodovinarjev je sledilo Barthesovim in Ricoeurjevim mislim o obstoju zgodb v svetu samem (in s tem seveda tudi v preteklosti).

Pri samih eksperimentih z literarnimi formami in načini izražanja v jeziku je zgodovinopisje v določenem smislu prehitela **antropologija**. Kakor pravi Richard Price, leta 1965 v antropologiji še ni bilo dosti sledi o pripovedi ali narativizmu.<sup>87</sup> Sam pa je s svojimi kolegi od začetka sedemdesetih let dalje vse bolj odkrival nujnost novih oblik predstavitve in posredovanja antropološkega in zgodovinskega vedenja. Za slednje so se kot primerne izkazale nove, moderne oblike naracije. To je bil tudi neposreden odziv na Whiteove pozive iz "The Burden of History", kjer je trdil, da je narativno zgodovinopisje, kolikor ga je bilo v šestdesetih, obstalo na ravni literarnih oblik, ki so prevladovala v 19. stoletju in ni sledilo razvoju v književnosti. Med te oblike, ki so se hitro razširile tudi v zgodovinopisje, saj so se zgodovinarji kaj hitro znašli v podobni situaciji kot antropologi<sup>88</sup>, sodi eksperimentiranje z npr. različnimi oblikami in velikostmi formata strani, pozicijo črk, številom pripovedovalcev, vstavljenimi slikami in skicami, ki dopolnjujejo tekst, odlomki zasebnih pisem<sup>89</sup>, narativno obrnjenostjo k drugi osebi, nenadnimi preskoki v zgodbah, ipd.<sup>90</sup> Tem eksperimentom s pripovedjo

<sup>85</sup> Gl. Lorenz 1998:310.

<sup>86</sup> Med njimi je med bolj znanimi npr. David Carr.

<sup>87</sup> O tem gl. Price 2001:357.

<sup>88</sup> "After a great deal of research, including much time in archives, I decided to focus my story on three representative figures – a missionary, a scientist and a writer, emblems of early contact between people of the two countries. When I began to write, it was in the same third-person style that I had used in two previous books, but after producing some two hundred pages, I realized that this traditional form was not working for me. [It] did not convey what I wanted to say about the past, did not let me get close enough to my characters; did not let me see the world through their eyes, smell it through their noses." (Rosenstone 2001:411-412)

<sup>89</sup> Price je v svojo antropološko-zgodovinsko knjigo o Martinique-ju *The Convict and the Colonel* vključil dele zasebnih ljubezenskih pisem, ki jih je pisal med svojim raziskovanjem. Knjiga pa je sestavljanka tudi drugih zgoraj naštetih eksperimentov s pripovedjo. Sam dodaja, da je pomenljivo tudi to, da se je ameriško bralstvo v prvi vrsti osredotočilo na te poskuse, medtem ko so domači zgodovinarji in antropologi z Martinique-ja takoj vstopili v debato z njim glede različnih točk vsebine. Gl. Price 2001:359.

<sup>90</sup> O teh oblikah in poskusih gl. Price 2001 in Rosenstone 2001.

je bila v letu 2001 posvečena tudi številka revije *Rethinking History*<sup>91</sup>, ki je v zadnjih letih vse bolj prevzela vlogo, ki jo je v skoraj štirih desetletjih pred tem odigrala *History and Theory*. Podrobneje se bomo s tem obdobjem soočili v kar treh razdelkih naslednjega poglavja, kjer bomo osvetlili vprašanja poststrukturalizma in dekonstruktivizma, resničnosti pripovedi in konkretne zgodovinarjeve prakse.<sup>92</sup> Nekaj misli dotikajočih se tega tretjega obdobja pa bomo strnili tudi v zaključku.

---

<sup>91</sup> Ta številka je objavila referate, ki so bili predstavljeni januarja 2001 na kongresu Ameriške zgodovinarske zveze (AHA) - *Practices of Historical Narrative*. O tem gl. Munslow 2001.

<sup>92</sup> Gl. razdelke 4.2., 4.3. in 4.4.

#### 4. IZBRANE TEME

V zadnjem delu naloge se bomo podrobneje posvetili nekaterim temam oziroma tematskim in časovnim sklopom znotraj razprave, ki jo obravnavamo. Na ta način si bomo lažje predstavili tudi celotno širino in kompleksnost razprave o pripovedi, ki bi sicer kot celota terjala dosti širšo obravnavo. Hkrati bo ta način razkril tudi različne vidike vpliva te razprave na konkretno zgodovinarjevo delo oziroma ukvarjanje z zgodovino. V prvem razdelku se bomo vrnili na same začetka razprave. Osvetlili bomo del razprave o pripovedi, v katerem se je zgodovinopisje s pomočjo sklicevanja na osrednjo vlogo pripovedi poskušalo ubraniti pred Hemplovim modelom znanstvene razlage s prekrivajočimi splošnimi zakoni<sup>93</sup> in očitki, da je zgodovinopisje samo zaenkrat zgolj v fazi neke proto-znanosti oziroma še nerazvito in nedozorelo. To stanje nedozorelosti bi po Hemplovem mnenju zgodovinopisje moralo preiti, če bi si hotelo zagotoviti status znanstvenosti. Pripoved je imela pri odgovorih na te izzive ključno vlogo. V drugem razdelku si bomo predstavili poststrukturalističen pogled na pripoved znotraj zgodovinopisja in posledice t.i. "lingvističnega obrata". Preskočili bomo torej nekaj stopenj razprave in pregledali osnovna izhodišča dekonstrukcijskega pogleda na zgodovinopisje. Avtorja, s katerimi se bomo prvenstveno ukvarjali v tem poglavju, sta (nam že znani) Hayden White in Alun Munslow. Z zadnjima dvema razdelkoma pa se bomo iz območja filozofije in teorije zgodovine premaknili bolj na področje zgodovinopisja samega. Tako bomo v tretjem razdelku obravnavali stališča o vlogi in pomenu pripovedi v zgodovinopisju poljskega zgodovinarja Jerzya Topolskega. Predstavljeno bo njegovo pojmovanje resničnosti pripovedi, njene notranje strukturiranosti in vloge imaginacije, retorike in estetike pri konstruiranju zgodovinskih zgodb. V zadnjem razdelku pa bodo predstavljena stališča zgodovinarke Margaret Somers o pomenu pripovedi oziroma narativnega pristopa k zgodovini nastanka angleškega delavskega razreda. Avtorica zagovarja prednosti narativnega pristopa pred (zgolj) strukturalnim ali analitičnim pristopom k tej zgodovinski tematiki in predstavi zanimiva razmišljanja o značilnostih zgodovinske pripovedi, vrstah narativnosti in narativni identiteti.

---

<sup>93</sup> V angleščini ta model razlage imenujemo "*covering law model*".



#### 4.1. Začetki razprave o pripovedi v zgodovinoisju, zavrnitev Hemplovega "nomološkega" modela zgodovinske razlage in zavzemanje za avtonomnost znanstvenega statusa zgodovinoisja

Paul Ricoeur v svoji knjigi *Zgodovina in pripoved* postavi tezo, da je na **prekritje pripovedi** v zgodovinoisju nekako pred sredino 20. stoletja vplivalo v osnovi dvoje gibanj. Prvo od teh gibanj je po Ricoeurjevem mnenju bilo **francosko zgodovinoisje analovske šole**, posledica katerega je bilo prekritje dogodka in večji poudarek na strukturah in dolgem trajanju. Drugo gibanje z močnim vplivom na prekritje pripovedi pa je izviralo iz **anglosaške analitične filozofije znanosti**, ki je temeljila na tradiciji logičnega pozitivizma. Posledica tega drugega gibanja je bilo prekritje razumevanja v zgodovinoisju. Obe gibanji sta s tem pomenili tudi napad na pripoved.

*"Napad na razumevanje pri zagovornikih nomološkega modela ima, kot je pritrnila poznejša diskusija, enak rezultat (če že ne enak smoter) kot napad na dogodek pri zgodovinarjih, zagovornikih dolgega trajanja: to je – prekritje pripovedi." (Ricoeur 2001:44)*

Izhodišče tega napada na razumevanje in pripoved je bil znameniti članek **Carla G. Hempela** *The Function of General Laws in History*<sup>94</sup> iz leta 1942. V članku je Hempel zabrisal razliko med zgodovinskim dogodkom in dogodkom nasploh ter postavil osnovno tezo, da imajo (oziroma naj bi imeli) splošni zakoni v zgodovinoisju analogno vlogo kot v naravoslovnih znanostih. To izhodišče se je pojavljalo in ponavljalo tudi kasneje (skozi štirideseta, petdeseta in šestdeseta leta 20. stoletja) pri mnogih avtorjih<sup>95</sup> in v številnih variacijah. Te so pogosteje šle v smeri rahljanja Hemplovega stališča kot pa v njegovo zaostrovanje, toda osnovna logika modela je vseskozi ostajala ista. Za predstavitev osnovnih izhodišč takšnega "nomološkega" modela razlage v zgodovini (in ureditve zgodovinskega vedenja) nam bo zadostoval Hemplov članek. Za zavrnitev tega modela pa sem izbral stališče **Louisa O. Minka** iz članka *The Autonomy of Historical Understanding*<sup>96</sup> iz leta 1965 – torej, kot smo videli zgoraj, prav iz začetkov prvega obdobja razprave o pripovedi.<sup>97</sup> Zakaj ravno Mink? Razlogov je več.

<sup>94</sup> Gl. Hempel 1965; gre za kratek in programatičen članek in ne knjigo, kakor se je pri obravnavi te tematike zapisalo Otu Lutharju v njegovi knjigi *Med kronologijo in fikcijo* (gl. Luthar 1993:53-54).

<sup>95</sup> Med temi so med pomembnejšimi in bolj znanimi Charles Frankel, May Brodbeck in Patric Gardiner. O tem gl. Ricoeur 2001:42-60 in Mink 1965.

<sup>96</sup> Gl. Mink 1965.

<sup>97</sup> O odzivih na Hemplov članek v šestdesetih letih 20. stoletja v reviji *History and Theory* gl. tretje poglavje in Vann 1995:41-42. *"In 1960 this was still configured by reaction to Carl Hempel's article 'The Function of General Laws in History', which was written eighteen years earlier. The topics of law, causality, explanation and prediction were to the fore, whether conceived as Hempel and his followers had done, or in some variant of 'rational explanation'" (Vann 1995:41)*

Najprej, ker neposredno odgovarja na vse izzive, ki jih je zgodovinopisju zastavil Hempel. Nadalje zaradi tega, ker znotraj njegovega razumevanja zgodovinske razlage že najdemo osrednje in neodpravljivo mesto za pripoved oziroma, kot pravi Mink, interpretativno naracijo.<sup>98</sup> Tretji razlog je, da Mink v svojem odgovoru izhaja iz nekaterih pomembnih zdravo-razumskih in intuitivnih predpostavk o naravi zgodovinarjevega dela; in četrti v tem, da se bo v soočenju teh dveh stališč lepo pokazal duh prizadevanja in razpravljanja o znanstvenosti zgodovinopisja (in pripovedi kot vrste razlage), značilen za prvo obdobje razprave o pripovedi, katerega obrise smo predstavili v tretjem poglavju.

\* \* \*

*"It is rather widely held opinion that history, in contradistinction to the so-called physical sciences, is concerned with the description of particular events of the past rather than with the search for general laws which might govern those events. As a characterization of the type of problem in which some historians are mainly interested, this view probably can not be denied; as a statement of the theoretical function of general laws in scientific historical research, it is certainly unacceptable. The following considerations are an attempt to substantiate this point by showing in some detail that general laws have quite analogous function in history and in the natural sciences, that they form an indispensable instrument of historical research, and that they even constitute the common basis of various procedures which are often considered as characteristic of the social in contradistinction to the natural sciences." (Hempel 1965:321)*

Takšen je začetek Hemplovega članka in hkrati tudi jedro njegovega predloga znanstvene razlage. Dogodek lahko razložimo le, ko pokažemo, kako je logično sledil iz njemu predhodnega stanja stvari v svetu glede na splošne zakone, ki opredeljujejo spremembe v svetu. Zgodovinar naj bi po razlagi preko prekrivajočih splošnih zakonov posegel vedno, ko bi hotel razložiti nek dogodek, ki se je v preteklosti dogodil glede na predhodno stanje sveta. Pomembno je tudi, da gre pri takšne vrste razlagi za sklicevanje na tipe dogodkov in ne posamezne primerke oziroma točno določene dogodke.<sup>99</sup> Zgodovinar tako pri takšni razlagi nujno dviguje tudi raven splošnosti. Dogodek A lahko torej razložimo le, če ga prepoznamo kot **primer ek določenega tipa dogodkov** in če ga lahko hkrati deduciramo iz **začetnega**

<sup>98</sup> Spomnimo se na v drugem poglavju obravnavan razpon stališč glede vlog in vrst zgodovinske razlage (M. White in W. Dray – (G. H. von Wright) – A. Danto – W. B. Gallie – L. Mink – H. White), kjer vidimo, da je Mink v delu, ki je bolj oddaljen od Hempla, kot pa npr. Dray – avtor številnih pomembnih člankov iz istega obdobja, ki prav tako nasprotuje Hemplovemu modelu, a manj izrazito in z manjših poudarkom na pripovedi.

<sup>99</sup> Primeri takšnih tipov ali vrst dogodkov so tako lahko npr. padec cen na trgu, slaba letina, atentat na političnega voditelja, nemiri v prestolnici, porast izobraženosti uradništva, priseljevanje, ipd., za razliko od primerkov dogodkov: atentat v Sarajevu 1914, slaba letina 1788, ipd.

stanja sveta oziroma začetnih pogojev in **splošnega zakona** oziroma univerzalne hipoteze.<sup>100</sup> Shematsko lahko stvari predstavimo takole:

| <b>Razlaga</b>                                             |                                                                                                       |                                                                                                                 |                                                                    |
|------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------|
| splošna formula                                            | <i>primer 1</i>                                                                                       | <i>primer 2</i>                                                                                                 | <i>primer 3</i>                                                    |
| <u>začetni pogoji / določujoči pogoji</u>                  | avto je bil preko noči na prostem ob -10°C; njegov kovinski hladilnik je bil poln vode in tesno zaprt | širok in enoten del prebivalstva je bil močno nezadovoljen s polit. vodstvom; ekonomska situacija je bila slaba | letina je bila v večini dežele izredno slaba; večjih zalog ni bilo |
| <u>univerzalna hipoteza / splošni zakon</u> <sup>101</sup> | pri 0°C voda zamrzne in pritisk njene mase se z zamrzovanjem večja                                    | če pride do zgoraj opisanega stanja, je verjetnost revolucije velika                                            | če je letina slaba in zalog ni, se cene na trgu dvignejo           |
| ↓↓↓ <b>dedukcija</b> ↓↓↓                                   |                                                                                                       |                                                                                                                 |                                                                    |
| <u>razloženi dogodek</u>                                   | hladilnik v avtomobilu je počil                                                                       | zgodila se je revolucija                                                                                        | cene pridelkov so se dvignile                                      |

Po Hemplu torej dogodke znanstveno razlagamo tako, da jih umestimo znotraj vzorca ali vzorcev, v katerim nahajamo logično formo dedukcije. Tudi zgodovinarji morajo (pa najsi to hočejo ali ne) zgodovinske dogodke razlagati na ta način.

*"Dogodek je razložljiv, če ga "pokriva" zakon, in če lahko njegove predhodnike legitimno poimenujemo vzroki. Pri čemer je ključna ideja pravilnosti; vsakokrat, ko v določenem kraju pride do dogodka tipa C, se v določenem kraju in določenem času zgodi specifični dogodek tipa E, povezan s krajem in dogodkom (bolje – dogoditvijo – op. V. S.) prvega dogodka." (Ricoeur 2001:45-46)*

<sup>100</sup> O tem gl. Hempel 1965:231-235. Natančneje je takšen postopek razlage opredeljen takole: *"The explanation of the occurrence of an event of some specific kind E at a certain place and time consist, as it is usually expressed, in indicating the causes or determining factors of E. Now the assertion that a set of events— say, of the kinds C<sub>1</sub>, C<sub>2</sub>, ..., C<sub>n</sub> – have caused the event to be explained, amounts to the statement that, according to certain general laws, a set of events of the kinds mentioned is regularly accompanied by an event of kind E. Thus, the scientific explanation of the event in question consist of*

*(1) a set of statements asserting the occurrence of certain events C<sub>1</sub>, C<sub>2</sub>, ..., C<sub>n</sub> at a certain times and places*

*(2) a set of universal hypotheses, such that*

*(a) the statements of both groups are reasonably well confirmed by empirical evidence*

*(b) from the two groups of statements the sentence asserting the occurrence of event E can be logically deduced" (Hempel 1965:232)*

<sup>101</sup> Splošni zakoni oziroma, v Hemplovi govorici tudi, univerzalne hipoteze ali hipoteze univerzalne oblike so zakonitosti naslednje oblike: "V vsakem primeru, ko se dogodek ali množica dogodkov določenega tipa V ob določenem kraju in času pojavi, se bo pripetil dogodek določenega tipa U ob določenem kraju in času, ki je na določen način povezan z množico dogodkov V." O tem gl. Hempel 1965:231-232. Hempel dopusti tudi, da ti splošni zakoni niso nujno togo deterministični, ampak so lahko izraženi tudi zgolj z določeno verjetnostjo (npr. "V 95% slabi letini sledi dvig cen na tržišču pridelkov."). O verjetnostnih univerzalnih hipotezah gl. Hempel 1965:237-238.

Tudi pojav zmotne oziroma napačne razlage je glede na ta model razlage zelo jasen. Zmotimo se lahko le na tri osnovne načine, in sicer : (1) če napačno navedemo oziroma ugotovimo začetne pogoje, (2) če uporabimo pri dedukciji napačen, neutemeljen ali nedokazan splošen zakon in (3) če pride do zmote pri samem formalnem postopku sklepanja. Glede na to poenoteno sliko znanstvene razlage se tako v zgodovinopisju kot v naravoslovnih znanostih izgubi vsakršno kvalitativno razlikovanje med **razlago** že dogodenega dogodka in **napovedjo ali domnevo** o še ne dogodeni prihodnosti.

*"The customary distinction between explanation and prediction rests mainly on a pragmatic difference between the two: While in the case of explanation, the final event is known to have happened, and its determining conditions have to be sought, the situation is reversed in the case of prediction: here, the initial conditions are given, and their "effect" – which in the typical case, has not yet taken place – is to be determined. [...] explanation[...] is not complete unless it might as well have functioned as a prediction: If the final event can be derived from the initial conditions and universal hypotheses stated in the explanation, then it might as well have been predicted, before it actually happened, ..." (Hempel 1965:234)*

Kakor ostale znanosti naj bi tudi zgodovinopisje težilo k temu, da bi za dogodek, ki ga razlaga, pokazalo, da ne gre zgolj za stvar naključja, ampak da je utemeljen v določenih predhodnih pogojih. Tudi pri napovedi gre tako za racionalno pričakovanje, domnevanje in napovedovanje, ki se opira na splošne zakone, ne pa za neko prerokovanje ali neutemeljene slutnje. Prav tako je pogosto tudi, da si zgodovinar izposoja splošne zakone, ki jih uporablja pri razlagi, tudi iz drugih znanosti (npr. demografije, ekonomije, biologije, kemije, ...), so pa tudi zakoni, ki so, oziroma naj bi bili, lastni zgolj zgodovini sami.

Glede na opisano sliko preostane še eno pomembno vprašanje, ki si ga je v svojem članku zastavil tudi Hempel. Koliko zgodovinopisje (oziroma stanje zgodovinopisja v Hemplovem času) sploh lahko označimo kot dejavnost, ki bi sledila oziroma uporabljala takšen model razlage? Hempel je trdil, da zgodovinarji pri svojem delu že (bolj ali manj prikrito ali nereflektirano) uporabljajo razlago s prekrivajočimi splošnimi zakoni, pa vendar se v osnovi še vedno oklepajo empatije oziroma vživljanja, interpretacije, razlage z analogijami, razumevanja z intuitivno verjetnostjo<sup>102</sup>, ipd. kot osnovnih orodij, ki jim pomagajo pri razlagi preteklosti. Vsekakor pa večina ne bi pripoznala, da lahko zgodovinske dogodke tudi napovedujejo (v strogem smislu, kot lahko npr. astronom napove sončni mrk). Hempel trdi, da

<sup>102</sup> V pomenu, da se neki zgodbi lahko verjame.

se zgodovinarji (v najboljšem primeru) pri svojem delu opirajo le na t.i. **"razlagalne skice"**, kjer je osnoven model razlage s prekrivajočimi splošnimi zakoni, ki ga ponuja Hempel, prisoten zgolj v obrisih, nejasen in neizdelan do vseh podrobnosti.<sup>103</sup> Pa tudi splošni zakoni, ki jih zgodovinarji za te razlagalne skice uporabljajo, v večini primerov niso empirično potrjeni kot pravilni. Zatorej je zgodovinopisje zgolj na stopnji proto-znanosti in ga je potrebno preko prevzema novega modela razlage dovršiti in razviti v pravo znanost. Gledano z vidika naše razprave o pripovedi lahko ugotovimo, da je, glede na zgoraj opisano razlikovanje med popolno znanstveno razlago in razlagalno skico, pripoved bližje slednji. Tudi v pripovedi so sicer poznejši dogodki povezani in razloženi z relevantnimi poprejšnjimi dogodki, prisotna pa so tudi nekatera bolj ali manj odkrita sklicevanja na splošnosti. Težko pa si je predstavljati pripoved, ki bi jo (lahko) v celoti obvladoval Hemplov model z eksplicitnim naštevanjem vseh začetnih pogojev in natančnimi prekrivajočimi splošnimi zakoni, katerih veljavnost bi bila preverjena. Bistveni del narave pripovedi je v tem, da razlaga poteka preko celote uzgodbenosti in (vzratnega) določanja pomena posameznim dogodkom v odnosu do ostalih dogodkov v zgodbi.

\* \* \*

Obrnimo se zdaj še k Louisu Minku in njegovemu nasprotovanju Hemplovemu modelu razlage v zgodovini v članku *'The Autonomy Of Historical Understanding'* iz leta 1965. Odziv in odgovor sta glede na čas izida Hemplovega članka prišla z zamikom več kot dvajsetih let. Toda to nikakor ne pomeni, da je bilo to vmesno obdobje v teoriji zgodovinopisja prazen list, nasprotno, Mink trdi, da je (bilo) zaznati nekakšno **renesanso zanimanja za zgodovinopisje**.<sup>104</sup> Med orisom zgodovine tega medobdobja in trenutnega stanja razprav v zgodovinopisju Mink ugotovi, da lahko v okviru povečanega zanimanja za zgodovinopisje zelo jasno razločimo med dvema tokovoma (oziroma vrstama tokov), pri čemer enega predstavlja **teorija zgodovinopisja**, drugega pa **filozofija zgodovine** (kot podpodročje filozofije znanosti). Oba tokova pa sta po njegovem mnenju skoraj povsem potekala oziroma še potekata eden mimo drugega. Medtem ko se prvi ukvarja zgolj s posameznimi razločevalnimi lastnostmi in posebnostmi zgodovinopisja samega kot edinstvenega področja znanstvenega raziskovanja in delovanja (in s tem in na ta način tudi z vprašanjem pripovedi), pa drugega zanima zgodovinopisje zgolj kot sestavni element znanosti kot celote in poenotenost

<sup>103</sup> O tem gl. Hempel 1965:238.

<sup>104</sup> O tem gl. Mink 1965:24-25.

modela (ali modelov) znanstvene razlage (in glede na to spet ne more zaobiti pripovedi).<sup>105</sup>

Znotraj filozofije zgodovine so bila stališča o Hemplovem modelu razlage s prekrivajočimi zakoni, apliciranjem na zgodovinopisje, deljena in bolj ali manj enakomerno razporejena med poloma navdušenih zagovornikov in ostrih nasprotnikov tega predloga. Nasprotno pa se je v teoriji zgodovinopisja in tudi znotraj zgodovinopisja samega večina avtorjev opredelila proti uporabi Hemplovega modela v zgodovinopisju. Vendar je argumentacija za vsem tem nasprotovanjem zgolj slepo sledila intuiciji oziroma občutkom, da Hemplov model pač preprosto ni to, za kar v zgodovinopisju gre in da bi njegov prevzem osiromašil in omejil zgodovinopisje samo<sup>106</sup>, ne pa ga razvil do zaključene znanosti. **Pripoved** še ni našla tistega osrednjega mesta oziroma še ni postala ključna točka, na katero bi lahko zgodovinopisci oprli svoja stališča in s katere bi lahko uperili svoje argumente proti Hemplovemu modelu. In kako so zgodovinarji sami (in tudi Mink) videli Hemplovo stališče? Njegov model razlage so dojemali kot del večjega sklopa predpostavk o naravi družboslovnih znanosti nasploh. Med temi Mink izpostavi predvsem naslednje štiri:

- (i.) Kar se tiče logične in pojmovne strukture razlag tako v naravoslovnih kot v družboslovnih znanostih ne moremo govoriti o nekih bistvenih razlikah.
- (ii.) Razlaga kateregakoli pojava sestoji iz njegove pojasnitve glede na splošne zakone, ki so oziroma jih lahko empirično potrdimo.
- (iii.) Ta metoda razlage s prekrivajočimi splošnimi zakoni ni metoda odkrivanja in kreativna imaginacija ima še vedno svoj prostor pri formuliranju novih konceptov in hipotez; vendar pa se morajo te empirično potrditi in urediti v logično formo dedukcije.
- (iv.) Hipotez pogosto ne moremo potrditi kot izoliranih trditev; eksperimentalna ali observacijska potrditev se nanaša ponavadi na množico hipotez<sup>107</sup> (od katerih so lahko nekatere tudi takšne, da so

<sup>105</sup> "It is plain that there are two revivals, not one, and that they suffer from a lack of mutual communication even more remarkable – because *prima facie* less justified – than the general breakdown of a community of discourse in a world of increasing intellectual specialization. Yet although each of these revivals can be fairly identified and characterized, and although each is represented by large and growing literature, neither seems to take account of the other or even to be curious about its existence and direction." (Mink 1965:24)

<sup>106</sup> Omejil bi ga tako v kvantitativnem smislu (saj bi se obseg zgodovinarjevega dela oziroma raziskovanja npr. določenega obdobja ali problema znatno povečal) kot tudi kvalitativno (ker bi model omejil bogastvo pojmovne sheme oziroma shem s katerimi zgodovinarji razpolagajo).

<sup>107</sup> Tako npr. razlaga nekega kompleksnega zgodovinskega dogodka ali procesa, kot je npr. revolucija, sestoji iz množice hipotez (oziroma splošnih zakonov), ki pojasnjujejo različne vidike revolucije (politične, socialne, ekonomske, kulturne, ipd). Tako lahko odkritje posameznih dejstev ali podatkov o revoluciji naenkrat potrdi ali ovrže več hipotez, tudi takih, ki niso izključno vezane na revolucije.

prisotne zgolj implicitno). To tudi omogoča "delitev dela" med znanstveniki.

Zagovorniki Hemplovega modela tako med filozofi kot med zgodovinarji so te štiri predpostavke prevzeli in zaključili, da mora zgodovinopisje uporabljati Hemplov model, kolikor pa tega ne stori, bo zastalo na stopnji **proto-znanosti**.<sup>108</sup> Opustiti mora tudi vsa orodja raziskovanja in razlage (npr. zgodovinski uvid, vživljanje, razlago s pripovedjo, ipd.), ki se jih ne da združiti s tem modelom.

Kaj lahko nasprotniki odvrnejo na te izzive? Mink odgovarja, da ni nujno, da se zgodovinarji zatečejo k zanikanju Hemplovih stališč in trdijo, da obstaja vrsta dejstev (tj. zgodovinska dejstva), ki se jih ne da razložiti "znanstveno" (v Hemplovem smislu), ampak da lahko pokažejo na avtonomen status zgodovinopisja na drugačen način.

*"Now the primary assumption of the proto-science view is that there can be no legitimate mode of understanding not analyzable by an explicit methodology. If it can be shown that history is autonomous, and not proto-science, it must be done, I think, not by showing that there is some fact or set of facts which can be explained "historically" but not "scientifically", not even by providing alternative model of scientific explanation, but by critique of this assumption. One may accept the thesis that there is no fact incapable of being scientifically explained, and yet hold without inconsistency that there are other ways of understanding the same facts." (Mink 1965:30)*

To, da lahko zgodovinsko razumevanje sprejmemo kot avtonomno, Mink raziše v odnosu do šestih predpostavk oziroma mnenj, ki jih zgodovinarji ponavadi sprejemajo kot pravilne opise narave svojega dela. Znotraj teh predpostavk ključno vlogo odigra tudi pripoved.

(1) Zgodovinarji pogosto trdijo, da lahko (vsaj delno) razložijo pretekle dogodke, toda v večini trdijo tudi, da ne morejo napovedati prihodnjih (tudi na takšni stopnji popolnosti oziroma nepopolnosti, ki obvladuje razlage preteklih ne). Razlogov za zavračanje možnosti napovedi je ponavadi več: razlaga in napoved naj bi bili logično različni; preteklost je že dogodena in fiksirana, medtem ko je prihodnost še nedoločena in torej uhaja vsaki gotovi in racionalni napovedi; zgodovinska razlaga terja določeno "zgodovinsko perspektivo", ki se nam razpre šele, ko poznamo neko zaključeno zaporedje dogodkov ali nek proces; veliko relevantnega zgodovinskega gradiva za sedanjost<sup>109</sup> zgodovinarjem še ni dostopno, ipd. Zagovorniki proto-zgodovine ne morejo in tudi ne vidijo nobene potrebe po

<sup>108</sup> V nadaljevanju jih bomo tako imenovali kar zagovorniki proto-zgodovine, ker se zagovarjali to, da je zgodovina še nerazvita znanost.

<sup>109</sup> Npr. spomini, dnevniški zapisi, zaupni in nedostopni podatki ali dokumenti, pisma, nedostopno in zaprto arhivsko gradivo, ipd.

sprejetju teh razlogov ali njihovi zavrnitvi. Zanje sta, kot smo pojasnili zgoraj, razlaga in napoved logično enako strukturirani. Zagovorniki avtonomnega statusa zgodovinskega razumevanja jim lahko žogico vrnejo tudi na naslednji način: "torej morate pristati tudi na to, da česar se v preteklosti ni dalo napovedati za prihodnost, tudi sedaj za nazaj ne moremo razložiti".<sup>110</sup> Takšen pogled je težje sprejeti. Pri večini razlag v zgodovini je pomembna tudi **koligacija**, tj. razlaga z umestitvijo določenega dogodka ali procesa v mrežo intrinzičnih povezav s predhodnimi, sočasnimi in sledečimi dogodki in procesi.<sup>111</sup> Koligacija ni zgolj slab približek razlagi Hemplovega modela<sup>112</sup>, temveč je v njej najti neodpravljlivo mesto za **zgodovinsko perspektivo**, ki pri napovedi nujno umanjka.

*"Nevertheless, the description of explanation as "colligative" does point to something else: it expresses what historians seem to mean by "perspective", and the insistence on historical perspective seems to me more that a mere recommendation of the attitude of objectivity or an excuse to avoid making predictions. It is at least in part a claim that for the historical understanding of an event one must look before and after (and not pine for what is not); that in some sense we may understand a particular event by locating it correctly in a narrative sequence as well by classifying it as an instance of a law." (Mink 1965:33)*

Zgodovinska perspektiva je torej element zgodovinske **razlage in razumevanja**, ki lahko pojasni razliko med *"pogledom nazaj"* in *"pogledom naprej"*, ne da bi s tem a priori zanikala logično identičnost razlage in napovedi. Torej lahko podobno ugotovimo za pripoved; da je avtonomen način razlage s svojimi specifikami in jo lahko označimo za znanstveno v širšem smislu besede.<sup>113</sup>

(2) Zgodovinarji lahko pogosto kot nepravilno zavrnejo *"hipotezo"* o določenem zgodovinskem dogodku ali procesu, ne da bi to pomenilo, da je napačna v kateremkoli drugem primeru.<sup>114</sup> Zagovorniki proto-zgodovine mislijo s hipotezo vedno nek splošen zakon (ali trditev s takšno formo), ki je del teorije, katero lahko empirično potrdimo ali ovržemo ali vsaj omejimo njeno veljavnost. Nasprotniki proto-zgodovine pa lahko pokažejo na dejstvo, da zgodovinar, za razliko od "znanstvenika" uporablja hipoteze bolj kot vodila ali kažipote k pravilnemu razumevanju preteklosti kot pa kandidate za

<sup>110</sup> Razlog je v tem, da če sta napoved in razlaga eno in isto, to, da se je nek dogodek že zgodil ali pa ne, ne more vplivati na njegovo razložljivost.

<sup>111</sup> Glede tega glej tudi odlično analizo Kosellecka o vpetosti dogodka v časovnost, strukturo in prikaz, v Koselleck 1999:125-151.

<sup>112</sup> Prav tako ni tisto, kar je Hempel imel v mislih, ko je govoril o razlagalni skici.

<sup>113</sup> O tej prvi zdravo-razumski predpostavki gl. Mink 1965:30-33.

<sup>114</sup> Tako se lahko npr. izkaže, da v določenem obdobju razporeditve glasov v parlamentu ne moremo pojasniti glede na socialne razrede in interese teh posameznih razredov, ne da bi to kakorkoli ovrгло ekonomski pogled na zgodovino v drugih primerih.



sklenjeno teorijo. Pri zgodovinarjevih hipotezah je pomembno to, da so plodne v smislu **sugestivnosti**, ne pa v smislu deduktivnosti; tudi v primeru, da so napačne, je njihova vrednost lahko v tem, da odpirajo področja, ki bi sicer ostala slabo ali pa sploh ne obravnavana in problematizirana. V zgodovini se tako srečujemo z avtonomno vrsto razlage in razumevanja, kjer "hipoteze" ne igrajo vloge splošnih zakonov in ne morejo biti premise v strogem deduktivnem sklepanju. Prav zaradi tega, po Minkovem mnenju, zgodovinarji uvrščajo svojo dejavnost nekje med "kroniko" in "znanostjo" kot **interpretativno naracijo**. Zgolj v luči slednje lahko pojasnimo tudi intuicijo, da je "vživljanje", ki je doživelo mnogo napadov s strani filozofov znanosti, še vedno na nek način pomemben del zgodovinopisja.<sup>115</sup>

(3) *Zgodovinarji pogosto priznavajo, da se jim zdi pomembno, uporabno in plodno uporabljati "vživljanje", tj. da si zamislijo dogodke, kakor so se zgodili. To dejavnost označujejo tudi kot vpogled ali intuicijo.* Zagovorniki proto-zgodovine lahko za takšen vpogled rečejo le, da je dovoljen kot hevrističen pripomoček (kot npr. modeli in skice v fiziki ali kemiji), da pa gre res zgolj za pripomoček, ki lahko predstavlja začetno fazo raziskovanja ali oblikovanja določenih hipotez, formalno pa ne more biti del razlage ali razumevanja.<sup>116</sup> Vendar se pri tem opirajo na neutemeljeno predpostavko, po kateri so pojmi razumevanja, znanstvene razlage in napovedi med seboj identični oziroma enakovredni. Ker za vpogled ali "vživljanje" ni prostora v razlagi (in napovedi), nima torej tudi nobene bistvene vloge pri razumevanju. Nasprotniki tega pogleda pa pretrgajo to močno enačenje ("znanstvene") razlage in razumevanja in hkrati opozorijo na ključno vlogo konteksta in **reflektivne sodbe** pri razumevanju, ko je zgodovinar soočen z zapletenim sklopom dogodkov, stanj ali procesov in njihovih medsebojnih povezav. Različne vrste razlag ali opisov lahko vodijo do razumevanja zgodovinskega dogajanja in Hemplov model nima tu nobene prednosti, kvečjemu je v določenih ozirih pomanjkljiv. Tudi če o nekem zgodovinskem procesu, ki ga poskušamo razumeti in razložiti, poznamo vsa dejstva, bo še vedno pomembno tudi to, da ga bomo znali presoditi kot **celoto**.<sup>117</sup>

<sup>115</sup> O tej drugi zdravo-razumski predpostavki gl. Mink 1965:33-36.

<sup>116</sup> Podobno zgodovinarji tega ne smejo zahtevati od svojih bralcev; razlaga s splošnimi zakoni in dedukcije mora biti dovolj za razumevanje.

<sup>117</sup> Tako lahko poznamo ali opišemo neko plemiško družino z naštevanjem vseh članov in vseh njihovih medsebojnih sorodstvenih povezav ali pa preprosto kot člane družine. Prvi opis je vsekakor točen, toda slednji zahteva neke vrste presojo oziroma reflektivno sodbo, ki je v zgodovinopisju zelo pomembna. Bi lahko zgolj z naštevanjem ali opisom vseh dejstev (število mrtvih, zaprtih, obsojenih, ...) primerjali grozote holokavsta (in ostale nacistične zločine) s Stalinovim nasiljem oziroma nasiljem v sovjetski Rusiji? Mislim, da je to odličen

*"Nevertheless, it is important to recognize that it is not in any proper sense a "method"; it is neither a technique of proof nor an organon of discovery but a type of reflective judgment. And it is a kind of judgment, if I am not mistaken, for which the proto-science view can not account – and does not wish to." (Mink 1965:38)<sup>118</sup>*

(4) Zgodovinarji ponavadi ne prevzemajo zaključkov drugih zgodovinarjev, razen če niso prepričani in če ne sprejemajo tudi argumentacije in poti do teh zaključkov.<sup>119</sup> Pomembna je torej pot do zaključkov in zgodovinarji morajo brati dela drugih zgodovinarjev, ne pa samo uporabljati njihovih zaključkov, kot je to smiselno v naravoslovnih znanostih.<sup>120</sup> Zgodovinopisje tako **ni komulativna znanost**, kjer bi se vedenje o preteklosti lahko poljubno sestavljalo in nalagalo na kup. Če bi obveljal Hemplov model razlage, s tem seveda ne bi bilo težav, ker bi predvidoma enak pojmovni aparat (sestavljen iz pojmov za tipe dogodkov, ki bi nastopali v splošnih zakonih) omogočal popolno enotnost in **sestavljenost** vedenja. Toda zaključki imajo v zgodovinopisju drugačno naravo; niso dokazani (kot v naravoslovnih znanostih), ampak predstavljeni, pogosto preko narativnega reda dogodkov ali procesov samih. Kontekst tega narativnega reda ustvarja tudi specifičen pomen pojmov, uporabljenih v razlagi. Narativna celota je torej tista, ki je po naravi razlagalna in ki omogoča razumevanje preteklosti.<sup>121</sup> In idealnega pojmovnega aparata ločenega od zgodovinske spremembe seveda ni in zgodovinar si ga, za razliko od npr. logika, tudi ne more zamisliti.<sup>122</sup>

(5) Zgodovinarji ponavadi priznajo določeno stopnjo podobnosti med posameznimi dogodki ali procesi (npr. revolucijami), a vztrajajo tudi, da niti dva izmed teh nista popolnoma enaka; da so torej zgodovinski dogodki edinstveni. Neponovljivost dogodkov je tudi bistvo zgodovinske sodbe oziroma zgodovinarjeve presoje, kjer je pomemben neposreden dojem zgodovinskega dogajanja. Takšno sodbo lahko poimenujemo tudi **sinoptična sodba**, kjer gre za to, da posamezne dogodke, dejstva in procese vidimo skupaj, kot dele iste celote.

---

primer, kako pomembna sta tako upoštevanje (zgodovinskega) konteksta kot reflektivna presoja, da bi se lahko vsaj približali odgovorom na ta vprašanja.

<sup>118</sup> O tej tretji zdravo-razumski predpostavki gl. Mink 1965:36-38.

<sup>119</sup> Tukaj ni mišljena formalna pravilnost argumentacije, temveč njena konceptualna in celostna zasnova.

<sup>120</sup> Seveda so tudi izjeme kot npr. biografije, monografske študije, zaključki pomožnih zgodovinskih znanosti, ipd.

<sup>121</sup> *"Analogously, the historian tries to understand a complex process as a function of its component events plus their interrelationships (including causal relationships) plus their importance, all interpreted in a larger context of change. It is primarily the syntax of events, of course, in which he is interested. One might even say that the aim of historical knowledge is to discover the grammar of events, whereas in the proto-science view it is, so to speak, the logic of events alone that could deserve the name of knowledge." (Mink 1965:40)*

<sup>122</sup> O tej četrti zdravo-razumski predpostavki gl. Mink 1965:38-41.

*"[...] the primary reason for misunderstanding is the tendency to divert attention from historical judgment as a reflective act to historical explanation as a series of statements, some of which are offered as reasons for others. The latter is of course a partially correct description of a written history, as of any argumentative discourse. But it is clear that if there were such a thing as synoptic judgment, achieved by some historians and communicated in some histories, no analysis of a history as a series of statements would be adequate to rendering the sense of such judgment." (Mink 1965:43)*

Sinoptična sodba je prisotna tudi pri zgoraj omenjenem "vživljanju" oziroma vpogledu, saj nam to omogoča videti stvari skupaj, hkrati z njihovo narativno razporeditvijo.<sup>123</sup>

(6) *Zgodovinarji na splošno predpostavljajo, da imajo potencialno univerzalno občinstvo, še posebej glede splošnih in razumljivih sintez, h katerim težijo.* Mink nas s tem opozarja na dejstvo, da je v večini primerov (za razliko morda od ekonomske zgodovine ali zgodovine znanosti) zgodovinopisje razumljivo širokemu občinstvu.<sup>124</sup> To naj bi bila posledica tega, da je **naracija**, katero uporabljajo zgodovinarji, v osnovi ena najbolj zdravo-razumskih oblik razlage in v tem smislu podobna praktični modrosti. Ločitev na "strogo znanstveno" na eni in "poljudno, uporabno, ..." zgodovinopisje tako nima nobenega smisla, čeprav so podobne delitve prisotne v kar nekaj drugih znanostih. Ta razumljivost izhaja iz narativnega načina zgodovinarjeve razlage, ki je primeren za predstavitev refleksivne in sinoptične sodbe, o katerih smo govorili že zgoraj.<sup>125</sup>

\* \* \*

Ob vsaki od teh šestih predpostavk lahko zaključimo, da jih ne more zadovoljivo pojasniti ne stališče zagovornikov proto-zgodovine oziroma Hemplovega modela razlage, ne golo vztrajanje na okopih edinstvenosti zgodovine in tiščanje glave v pesek pred Hemplovimi argumenti. Mink je bil tako eden prvih, ki je problem razumel na pravilen način. Ne gre za to, da bi bili nekateri dogodki "znanstveno" nepojasnljivi; niti za to da bi bili kot taki ti predmet zgodovinopisja ali pa za to, da bi bilo zgodovinopisje tako "neznanstveno" kot preprosto poročanje o tem, kaj se mi je zgodilo včeraj; gre za to, da zgodovinopisje goji posebno vrsto razumevanja, ki združuje sklope dogodkov in procesov v strnjene celote, poudarja pomen sinoptične sodbe, refleksije in narativne interpretacije pri ustvarjanju ali odkrivanju<sup>126</sup> vedenja o preteklosti.

<sup>123</sup> O tej peti zdravo-razumski predpostavki gl. Mink 1965:41-44.

<sup>124</sup> Dober primer takšne knjige je npr. delo E. Hobsbawma o zgodovini 20. stoletja *Čas skrajnosti*.

<sup>125</sup> O tej šesti zdravo-razumski predpostavki gl. Mink 1965:44-46.

<sup>126</sup> Minkov zagovor naracije je lahko (kot v tej formulaciji) neodvisen od tega, ali se odločimo za konstruktivizem ali realizem. Prim. drugo poglavje.

#### 4.2. Poststrukturalizem, dekonstrukcija in zgodovinska pripoved

V tem drugem razdelku četrtega poglavja si bomo poglobljeje ogledali poststrukturalističen in dekonstruktivističen pogled na vlogo in pomen pripovedi v zgodovini in nekatere posledice za zgodovinopisje, ki izhajajo oziroma naj bi izhajale iz t. i. "lingvističnega obrata".<sup>127</sup> Najprej si bomo predstavili delitve znotraj pogleda na vlogo **pripovedi** v zgodovini in na zgodovinopisje nasploh. Osnovo bo predstavljala delitev na **rekonstruktivizem, konstruktivizem in dekonstruktivizem**, kot jo najdemo v knjigi *Deconstructing History*<sup>128</sup> Aluna Munslowa.<sup>129</sup> Na koncu pa se bomo še enkrat vrnil k Haydenu Whiteu in njegovim tezam o pripovedi in zgodovinopisju ter teoriji tropov.

\* \* \*

Muslow svojo knjigo začne z razmislekom, da je v današnji dobi že splošno priznано in razširjeno, da imata tako zgodovinopisje kot pripoved znotraj njega kaj malo opraviti s starimi modeli znanstvene objektivnosti in gotovostjo zgodovinske "**Resnice**", ter da malo zgodovinarjev dandanes trdi, da lahko izvedo ali pišejo resnico o preteklosti. V zavest zgodovinarjev je namreč že leglo posebno dojemanje odnosa med preteklostjo in njenimi sledovi ter (našim) razumevanjem preteklosti in postavljanjem smisla preteklim dogodkom. Prav slednje je osrednja točka, na kateri gradi poststrukturalistično in dekonstruktivistično gledanje na zgodovinopisje.

*"I will argue that the genuine nature of history can be understood only when it is viewed not solely and simply as an objectivised empiricist enterprise, but as the creation and eventual imposition by historians of a particular narrative form on the past: a process that directly affects the whole project, not merely the writing up stage." (Munslow 2003:2)*

Pripoved je znotraj dekonstrukcije torej pripoznana kot tisti način pisanja zgodovine, ki je najbolj primeren za osmišljanje dogodene preteklosti pa tudi naše lastne sedanjosti. In kaj ta pogled misli s tem, ko govori o pripovedi?

<sup>127</sup> Z "lingvističnim obratom" ponavadi poimenujemo skupek teorij oziroma premikov v zahodni misli v 20. stoletju, ki poudarjajo pomen diskurzivnosti, oblik reprezentacije in jezika pri naši poti do resnice in vedenja ter izoblikovanju tega vedenja. Primarno izhodišče vedenja je jezik, ta šele nekako kreira realnost, ki je same na sebi sicer ni oziroma nam ni dostopna. Grdina eno izmed posledic lingvističnega obrata izpostavi takole: "*Dosledna logična analiza pač more veljavno pretresati samo jezikovna dejstva – ki so interpretacije, in ne interpretirano! Navsezadnje so sleherno družbeno konstrukcijo realnosti ustvarili posamezniki – in sicer tisti, ki so jo opredelili. Kdor je ni mislil (v jeziku), o njej ničesar ne ve.*" (Grdina 2003:39)

<sup>128</sup> Gl. Munslow 2003.

<sup>129</sup> Alun Munslow je eden najbolj znanih in uveljavljenih zagovornikov dekonstruktivizma v zgodovinopisju. Je urednik revije *Rethinking History*, ki se poleg *History & Theory* vse bolj uveljavlja kot ena izmed osrednjih revij, ki se prvenstveno posveča teoriji zgodovinopisja.

*"What do I mean by narrative? When we explain in history we place its contents as events in sequential order, a process usually described as the telling of the story. No matter how extensive are the analytical apparatuses borrowed from the social sciences and brought to bear on the past, history's power to explain resides in its fundamental narrative form." (Munslow 2003:2)*

Preden nam Munslow predstavi delitev na rekonstruktivizem, konstruktivizem in dekonstruktivizem v zgodovinopisju, opredeli še štiri najpomembnejša vprašanja o naravi zgodovinopisja in pripovedi. Na razlikovanju v odgovorih na ta vprašanja prej omenjena delitev tudi temelji. Če bi jih povzeli in strnili na kratko, bi jih lahko formulirali na naslednji način:

(1) **Epistemologija.** Ali lahko empiricizem legitimno konstituira zgodovinopisje kot posebno epistemologijo (oziroma način poti do, metode in upravičenje zgodovinskega vedenja)? Pri tem vprašanju gre v prvi vrsti za to, ali lahko najdemo znotraj zgodovinopisja neke posebne načine in zanesljive metode za oblikovanje zanesljivega in objektivnega vedenja o preteklosti, ter kaj to so? Tukaj izstopa predvsem razumevanje kot odlikovani in posebni način dostopa do dogodene preteklosti. Razumevanje namreč povezuje dogodke in procese, ki so se zgodili v preteklosti, s človeškimi akterji in njihovimi razlogi ter nameni za delovanje in ostalimi zgodovinskimi okoliščinami. Na ta način zgodovinopisje te dogodke ali procese tudi razlaga. Prav v pravilnem dojemanju odnosa med razumevanjem, razlago in zgodovinskim vedenjem leži tudi pravilno pojmovanje zgodovinske resnice.

(2) **Viri.** Kakšne so značilnosti zgodovinskih virov in kakšno vlogo le ti imajo? Poglavitna dilema pri tem vprašanju je, ali nam lahko viri oziroma preostanki preteklosti sporočijo kaj neodvisnega in objektivnega (npr. neodvisnega od (našega) jezika, pojmovnega aparata ali predrazumevanja smisla; in objektivnega v smislu že izgrajenega objektivnega vedenja o preteklosti)? To vprašanje ima svoj podaljšek v spraševanju, ali zgolj goli opisi preteklih dogodkov že predstavljajo zgodovinsko vedenje?

*"Even when straight from the dusty archive, the evidence always pre-exist within the narrative structures and is freighted with cultural meanings – who put the archive together, why, and what did they include or exclude? 'Facts' are literally meaningless in their unprocessed state of simple evidential statement. The evidence is turned into 'facts' through the narrative interpretations of historians; but facts usually already possess their own narrators, and they gain further meaning when they are organized by the historian as strands in a story producing a particular, appealing, followable, but above all convincing relationship. Historical interpretation is the written explanation of the perceived relationship." (Munslow 2003:6)*

Zgornji odlomek kaže, da odgovori na vprašanje virov ne morejo biti enostavni in enoznačni.

(3) **Teorije in konstrukcije preteklosti.** Kakšna je vloga zgodovinarja, njegove uporabe družbenih teorij in drugih razlagalnih okvirjev pri razumevanju preteklosti in konstruiranju zgodovinskega vedenja? Osnova tega vprašanja leži v sprejemanju ali zavračanju predpostavke, da lahko preteklost objektivno rekonstruiramo, kakor se je zgodila, brez opiranja na posebne razlagalne okvirje, zgolj s povezavo posameznih atomarnih dejstev.<sup>130</sup> Sprejemanje te predpostavke od zgodovinarjev ne terja zgolj objektivnega in nepristranskega dela z viri in s tem golega ugotavljanja dejstev temveč tudi zavračanje vsake družbene teorije (npr. marksističnega ekonomskega determinizma) pri razlagi in interpretaciji preteklosti. Kot najvidnejše predstavnike zavračanja zgornje predpostavke pa Munslow v 20. stoletju izpostavi francosko šolo Analov, marksistično zgodovinopisje, antropološko orientirano socialno zgodovinopisje, novo ekonomsko zgodovino in modernistično zasnovano komparativno zgodovinopisje.<sup>131</sup> Posebna vrsta zavračanja zgornje predpostavke je tudi dekonstruktivizem, s tega vidika nekakšna podvrsta konstruktivizma, ki pa naredi korak ven iz konstrukcije in objektivne zgodovinske resnice s tem, ko konstrukcijo samo vidi kot izvorno zgodovinsko.

*"Modernist empiricism is in crisis because of the objection that meaning is generated by socially encoded and constructed discursive practices that mediate reality so much so that they effectively close off direct access to it. This situation is compounded when language is considered not to be a pure medium of representation. Is it any longer possible to write history when not only are we looking at it through our constructed categories of analysis – race, class, gender – but the narrative medium of exchange itself confounds the realist and empiricist dependence upon what one commentator has called an 'adequate level of correspondence between representations of the past and the past itself' as it once actually existed. [...] This means that writing history requires the emplotment of the past not just as a way of organizing the evidence, but also taking into account the rhetorical, metaphorical and ideological strategies of explanation employed by historians."* (Munslow 2003:9)

(4) **Zgodovinopisje in pripoved.** Kakšen pomen ima pripoved za zgodovinsko razlago? Najosnovnejša vloga pripovedi oziroma pripovedne oblike razlage v zgodovinopisju je vsekakor povezovanje časovno in prostorsko ločenih dogodkov, procesov, oseb in družbenih struktur v zaključeno celoto s svojim notranjih narativnim redom, ki mu lahko naše razumevanje sledi. Iz tega sledi, da je pripoved torej zaporedje trditev o

<sup>130</sup> Collingwood je stališče, ki takšno predpostavko sprejema, imenoval 'naivni realizem'.

<sup>131</sup> O tem gl. Munslow 2003:8-9 in 36-56.

preteklosti, kjer je le ta opisana in razložena.<sup>132</sup> Ker se pri takšni razlagi zgodovinar pogosto ne more izogniti določeni ravni posploševanja in uporabi splošnih kategorij in ker je skozi pripoved zmožno ustvarjati nove, dodatne pomene, s tem pomen posamezne pripovedi presega več kot zgolj vsoto posameznih trditev.<sup>133</sup> To četrto vprašanje je močno vezano tudi na razpravo o narativni zasnovanosti dogodene preteklosti, ki smo jo opisali že v drugem poglavju.<sup>134</sup>

\* \* \*

Na osnovi teh izhodiščnih vprašanj Munslow v nadaljevanju ločuje med tremi osnovnimi vrstami oziroma pristopi k zgodovinopisju: rekonstruktivizmom, konstruktivizmom in dekonstruktivizmom. Najprej si bomo razlike med temi poglobljevali, nato pa predstavili nekatera stališča Haydena Whitea, ki ga uvrščajo v slednji pristop in sklenili s krajšo oceno in kritiko takšne delitve zgodovinopisja.

Osnovna predpostavka **rekonstruktivističnega** pristopa v zgodovinopisju je korespondenca med preteklostjo, ko se je dejansko zgodila in zgodovinskim vedenjem o njej. Zgodovinarjevo vlogo ta pristop vidi predvsem v racionalni, neodvisni in nepristranski rekonstrukciji preteklosti preko virov in njenih preostankov. Rezultat takšnega dela je objektivno vedenje o preteklosti. Če zgodovinar že interpretira različne dogodke ali procese, počne to zgolj v luči teh dogodkov in procesov samih, ki naj bi to interpretacijo inherentno že vsebovali. Torej, če je ta interpretacija narativna, je narativnost vsebovana že v zasnovi zgodovinskega dogajanja samega. Objektivno zgodovinsko vedenje naj bi torej po rekonstruktivističnem pogledu na zgodovinopisje izhajalo neposredno iz virov, pri čemer naj bi se zgodovinarji izogibali vsakršnim ideologijam, ker bi to neizogibno vodilo k pisanju "degenerirane" zgodovine, tj. zgodovine pisane z ene same perspektive, ki bi bila samemu zgodovinskemu dogajanju zunanja. Ta dejstva so dobro vidna tudi iz poti nastajanja in predstavitve zgodovinskega vedenja, kot jo opiše Michael Stanford. Ta je naslednja: od dogodkov k virom – od virov k konstrukciji (seveda gre tukaj za re-konstrukcijo v Munslowem smislu, saj gre

<sup>132</sup> "A historical narrative is a discourse that places disparate events in an understandable order [...] such a narrative is an intelligible sequence of individual statements about the past events and/or the experiences of the people or their actions, capable of being followed by a reader while he/she is pulled through time by the author towards the conclusion." (Munslow 2003:10)

<sup>133</sup> Kasneje bomo videli, da podobno trdi tudi Jerzy Topolski, ko dokazuje, da resničnost celote pripovedi v zgodovinopisju ni enostransko odvisna od resničnostnih vrednosti njenih posameznih delov oziroma trditev. Gl. tretji razdelek četrtega poglavja.

<sup>134</sup> "Are we justified in claiming that because our lives are narrativised and written history is a text, then surely the past itself conforms to the structure of narrative? White reverses the argument – the narrative does not preexist but a narrative is invented and provided by the historian. Consequently, there are many different stories to be told about the same events, the same past." (Munslow 2003:10)

za zgolj ponovno imaginacijo dejanskosti, kot se je zgodila, v zgodovinarjevi glavi) – od konstrukcije k zgodovinopisju – od zgodovinopisja in zgodovinarjev k zavesti javnosti – od zavesti javnosti k delovanju te javnosti "v zgodovini sami". Rekonstruktivisti pogosto zavračajo tudi "vživljanje" kot instrument zgodovinskega spoznanja ali razumevanja.<sup>135</sup> Posledica vseh teh dejstev je tudi ta, da morajo rekonstruktivisti zavriniti ponovno pisanje zgodovine in tako nasprotovati znanemu reku (in dejstvu) o zgodovinopisju, da "novi rodovi pišejo zgodovino na novo". Potrebe po vnovičnem pisanju zgodovine (npr. nekega obdobja) po tem pogledu ni, razen če ne gre za odkritje novih, prej neznanih virov. Rekonstruktivizem je vpet tudi v izrazito anti-teoretično držo. Zgodovinopisje tako ni v (skoraj) nobenem ključnem vidiku podobno družbenim vedam (ali strukturalizmu, antropologiji, literarni teoriji, ipd.). Usmerjeno je v konkretnost, neponovljivost in k zvestemu sledenju virom, medtem ko so slednje vedno povezane s splošnostmi in spekulacijo.

Po drugi strani je motivacija za **konstruktivizem** vzniknila prav iz želje po preseganju preprostih pripovedi in razlag posameznih zgodovinskih dogodkov in procesov v luči njihove neponovljivosti in edinstvenosti. Konstruktivizem predpostavlja, da lahko zgodovinar razloži že dogodeno preteklost le glede na že prej vzpostavljeni (splošni) razlagalni okvir. Gre za nekakšno meta-pripoved, ki jo v največji meri sestavljajo splošni zakoni zgodovinskega dogajanja in človekovega delovanja skozi tok zgodovine.<sup>136</sup> To pa obenem ne pomeni nujno čistega determinizma v zgodovini.<sup>137</sup>

*"For such practitioners, constructionist model-making is not taken necessarily to involve fitting events into a preconceived pattern. For all these historians, as with those of Modernisation School, the imposition of an explanatory framework does not diminish human agency, internationality, or choice in the past, but rather enriches our understanding of it."* (Munslow 2003:23)

<sup>135</sup> Dober primer za to postavko je npr. Stanford. Zanj zgodovinar kot zgodovinar ne uporablja (oziroma ne sme uporabljati) nobene posebne "veščine" vživljanja ali kreativne imaginacije, ki bi segala onkraj ugotavljanja neposrednih dejstev, ki sledijo iz virov. Dopusčene pa so običajne oziroma vsakdanje zdravo-razumske intuicije, ki jih delijo tako zgodovinarji kot nezgodovinarji. *"People have an almost intuitive understanding of human life and society which, for example, enables the reader of a novel or the spectator of a drama to enter in thought and feeling into the world portrayed. Since we know how humans generally live, with a little practice we can make the necessary adjustment to the social milieu of a class, country or age other than our own."* (Stanford 1987:97) O vživljanju gl. Stanford 1987:76-113.

<sup>136</sup> V tem smislu je konstruktivizem, kot ga vidi poststrukturalizem, nekakšen analogon in mnogo bližje Hemplovemu modelu razlage in znanstvenosti zgodovine, ki smo ga predstavili v prejšnjem razdelku, kot pa rekonstruktivizem, ki deli mnoge intuicije z Hemplovimi nasprotniki.

<sup>137</sup> Takšna misel bi lahko sledila naslednjemu sklepanju: če so v zgodovini na delu nekakšni splošni zakoni, potem je z vsakim predhodnim stanjem sveta plus temi zakoni že določeno tudi naslednje stanje sveta.



Vseeno pa ima konstruktivizem tudi nekaj skupnih potez z rekonstruktivizmom, npr. vero v obstoj objektivne zgodovinske resnice.<sup>138</sup> Pomembna točka razhajanja pa je vloga pripovedi v zgodovinopisju. Rekonstruktivizem jo brez posebnih zadržkov sprejema kot instrument zgodovinske razlage in razumevanja, medtem ko je pripoved za konstruktivizem bolj ovira kot pa prednost zgodovinopisja; je sicer tolerirana, a z mnogimi zadržki. Tako Munslow vidi sloviti članek Lawrence Stonea o "vrnitvi pripovedne umetnosti"<sup>139</sup> kot odgovor na zaton moči konstruktivističnega zgodovinopisja in poziv k vrnitvi k preprostemu rekonstruktivizmu.<sup>140</sup> Za Munslowa pa slednji ni pravi odgovor. Potrebno si je namreč ogledati še tretjo videnje zgodovinopisja, tj. dekonstrukcijo.<sup>141</sup>

Osrednji vidik **dekonstruktivizma** je zavest, da je tudi pripoved v zgodovini ali o zgodovini zgolj reprezentacija realnosti z zgodovinsko vsebino. Eden izmed virov tega vidika je zavest o naravi jezika in njegovi uporabi kot sredstva za opisovanje in razumetje sveta okoli nas. Jezik je v svojem bistvu sam reprezentacijski in konstituira realnost, ne pa jo zgolj objektivno odslikava. Posledica tega je, da je v tej luči tudi zgodovinsko vedenje (kolikor ga nahajamo v jeziku) vpeto v družbenost in perspektivno, kolikor je preko jezika vpeto v določena razmerja moči v kulturi.

*"The idea that we constantly intervene in the real world through language means that we cannot achieve direct representation of reality, and the correspondence theory of knowledge collapses. While at one level it may seem obvious that our world known to us through language, and that language-use makes knowing possible, this is never acknowledged by inured reconstructivists as central to the writing of history; or if it is noted by few, it is just another constraint among many." (Munslow 2003:26)*

Za zgodovinopisje ima to pomembne posledice.

<sup>138</sup> "As modernist visions of history, reconstructionism and its constructionist cousin branched not over what is their shared belief in the separate existence of factual knowledge derived from the observable evidence, but upon empiricist claim that it is possible to build high order and well-justified interpretations upon observable and singular evidence alone." (Munslow 2003:23)

<sup>139</sup> Stone, L. "The Revival of Narrative: Reflections on a New Old History" gl. Stone 2001; slovenski prevod: "Vrnitev pripovedne umetnosti: razmišljanje o novem starem zgodovinopisju" gl. Stone 1990.

<sup>140</sup> Osnovne Stoneove teze v članku so: zgodovinarji spet začenjajo pisati zgodbe, te nove zgodbe se ukvarjajo z življenjem, občutji ljudi, "nepomebnostimi", ipd.; metoda v ozadju mora biti kombinacija analize in pripovedovanja zgodbe; vključevati moramo nove vire, ni potrebno nujno slediti starim modelom zgodb, vzgled so lahko tudi moderni romani, simbolizem, psihoanaliza; zgodba ni podana zaradi same sebe, ampak z namenom, da osvetli nek način delovanja ali del življenja ljudi; ipd. (Gl. Stone 2001 ali 1990.) V tej luči je glede bogatosti idej v članku morda Munslowov očitek o povratku k preprostemu rekonstruktivizmu preoster.

<sup>141</sup> Za bolj jasno oddvojevanje rekonstruktivizma in konstruktivizma od dekonstruktivizma si pogledajmo šest točk, ki jih Munslow pripiše prvima dvema: "(1) The past (like the present) is real and 'truth' corresponds to that reality through the mechanism of referentiality and inference – the discovery of facts in the evidence. (2) For reconstructionists, facts normally precede interpretation, although constructionists argue that inductive reasoning cannot operate independently of the deduction of generalized explanations. (3) There is a clear division between fact and value. (4) History and fiction are not the same. (5) There is a division between the knower and that which is known. (6) Truth is not perspectival." O tem gl. Munslow 2003:38.

*"The deconstructionist historian [...] maintains that evidence only signposts possible realities and possible interpretations because all contexts are inevitably textualised or narrativised or texts within texts. When we historians interpret the past we write texts to marshal ideas, to sift and sort evidence, and thereby inevitably and primarily impose a narrative or textual shape on the past. [...] If deconstructionist historians are correct, and history as knowledge is not discovered, but is produced in and through language – as a text – then there can be no reality shorn of presupposition, nor the interpretative shaping of historians. This is not a disagreement over historical objectivity, but more about how thought itself can be apprehend the presumed 'real' or truthful world 'out there' through an acknowledgement of the 'varieties of realities', or even recognize history's ultimately meaningless, and therefore open, nature." (Munslow 2003:26)*

\* \* \*

Sedaj bomo na kratko predstavili še nekatere "dekonstrukcijske" elemente zgodovinopisja, kot ga vidi **Hayden White**. Osredotočili se bomo predvsem na tiste, ki se neposredno dotikajo zgodovinske pripovedi. Kot smo omenili že v drugem poglavju, so za Whitea zgodovinske zgodbe ustvarjene in iznajdene, ne pa najdene. Preteklost sicer zanj obstaja (oziroma vsaj je obstajala), je realna, a ni narativno strukturirana. Zgodovinarjeva zgodba torej ne ustreza in ne more ustrezati nekakšni "ZGODBI" preteklosti.<sup>142</sup> Munslow tu dodaja, da čeprav med slednjima ni in ne more biti identitete, pa vendar lahko dekonstruktivizem med njima dopusti govor o nekakšni narativni korespondenci.<sup>143</sup> Z ustvarjanjem in iznajdenjem zgodb je White zgodovinopisje postavil v sosedstvo **fikcije**. S tem v mislih je zanj teorijo zgodovinopisja ustrezneje poimenovati poetika zgodovinopisja ali tudi **metazgodovina**. Slednja je več kot zgolj epistemologija, ki ostaja ujeta v govoru o neposredni korespondenci, objektivnosti, resničnosti in znanstvenosti zgodovine.

S tem, ko dekonstruktivizem spet opozori na tesnejšo in bistvenejšo povezavo med vsebino in formo, se zopet vračamo k vprašanju, zakaj je pripoved ključna za zgodovinopisje. White spada med tiste teoretike zgodovinopisja, ki menijo, da lahko (le) pripoved ustvarja ustrezno zgodovinsko razumevanje.

*"It follows that we understand the past through the narrative form we devise to organise it. History at every level, therefore, is a text possessing an imposed or invented meaning." (Munslow 2003:142)*

<sup>142</sup> V tem smislu je White anti-referencialist.

<sup>143</sup> Munslowov predlog gre v smeri, da je o preteklosti sicer res možno več različnih zgodb, ki pa so (vsaj do neke mere) splošno zamejene in v tem smislu lahko govorimo o korespondenci, saj je s to splošno omejenostjo mišljeno ujemanje z dogodeno preteklostjo. O tem predlogu gl. Munslow 2003:144.

Za Whitea gre v zgodovinopisju za **renarativizacijo** oziroma reinterpretacijo dogodene preteklosti, ki se nam sama daje zgolj kot tekst v širšem pomenu besede.<sup>144</sup> Pri renarativizaciji gre za ponovno narativizacijo oziroma narativno urejanje zgodovinskega vedenja. To urejanje ima lahko štiri osnovne oblike oziroma trope, ki smo jih tudi že omenjali: metafora, metonimija, sinekdoha in ironija. V tem smislu je tako naše razumevanje preteklosti kot tudi naše zgodovinsko vedenje samo **poetični akt** oziroma rezultat le tega.<sup>145</sup>

Nek preostanek preteklosti je sam že posredovan in narativiziran (tako v smislu miselne kot tudi jezikovne strukturiranosti). Pri dekonstruktivizmu v zgodovinopisju ne gre zgolj za to, da to **posredovanost** razvozlamo (npr. da razvozlamo in razkrijemo namere ali miselno ozadje avtorja ali avtorjev preostanka, ali da prepoznamo neko strukturo v našem predrazumevanju nekega zgodovinskega dogodka ali procesa samo kot zgodovinsko določeno – to bi bila dekonstrukcija v ožjem smislu), temveč, da zgodovinar sam na novo ustvari ali konstruira pomen tega preostanka skozi zgodbo do neke zaključenosti razumevanja in urejenosti vedenja. Vrsta uzgodbenosti, ki jo zgodovinar izbere, je tukaj zelo pomembna, saj na eni strani vpliva na selekcijo preostankov kot virov kot tudi na njihovo interpretacijo na drugi strani. Gre za vsebino oziroma vsebine, ki jih neka določena forma že poseduje. Tukaj se v ospredje postavi tista misel o *"the content of the form"*, o kateri White tako pogosto govori.

**Uzgodbenost** je za Whitea nujni pogoj zgodovinskega razumevanja, kot smo že dejali, tudi zato, meni Munslow, ker je v naravi preteklega nekaj sublimnega (v smislu nerazložljivosti in nedoločljivosti). Sublimno je za Whitea tista brezsmiselnost (ali brezpomenskost) zgodovine same, za katero jo oropa zgodovinar (ali katera koli druga oseba s svojim odnosom do preteklosti). Pomembno pa je, da s tem, ko to izpraznjenost napolnimo, tudi prevzamemo odgovornost za pridani smisel.<sup>146</sup> Šele naša interpretacija skozi uzgodbenost jo nekako "zaključí", ne pa tudi dokončno odpravi.<sup>147</sup>

<sup>144</sup> To ni v nasprotju z zgoraj rečenim, da preteklost sama ni narativno strukturirana. Ker je izhodišče zgodovinskega vedenja razumevanje, so tako viri in preostanki preteklosti do neke stopnje narativizirani (preko razumevanja sveta okoli sebe njihovih avtorjev), podobno pa je tudi z našim predrazumevanjem preteklosti. Nič od tega pa še neposredno ne pomeni, da je preteklost sama v ontološkem smislu narativna.

<sup>145</sup> *"It is White's contention that to understand what the past was about we must impose a narrative upon it; hence our knowledge of the past is through a poetic act. This is the element of fiction in all historical accounts, and it is this part that is so abused through the neglect of historians."* (Munslow 2003:143)

<sup>146</sup> O tem gl. Vann 1998:158-159.

<sup>147</sup> *"The traditional disciplining or domestication of the past through constant historical revisionism empties the past of what White calls the sublime: the inherent uncertainty of inexplicable change. The deconstructive consciousness willingly acknowledges the sublime nature of the past – its literal meaningless, its lack of center, and its consequent lack of truth – while mainstreamers still insist on asking what was the past really like and,*

Če lahko o isti preteklosti povemo več zgodb, to ne pomeni nujno nesoglasij o samih dejstvih, temveč tudi, ali pa predvsem o tem, kaj pomenijo.

*"But the deconstructive emphasis is upon the procedure for creating historical knowledge when we deal with the evidence. We are aware that we take simple verifiable statements, which we compose into a narrative so that they become meaningful (not necessarily the same as truthful). This operation is of the historian's imaginative/fictive power. Having suggested that the past is created as history by an imposed tropically inspired structure, white nevertheless entertains the thought that it is insufficient for the historian merely to learn the language in which the evidence is written, because the historian should penetrate the modes of thought mediated in the tropes. This act of penetration is not one of discovery, but one of active narrative constructionism on the part of the historian. This is not an engagement of exploration and discovery, but an act of creation." (Munslow 2003:149)*

\* \* \*

Če še enkrat povzamemo dekonstruktivističen pogled in delitev zgodovinopisja, potem lahko to takole strnemo v naslednji tabeli:

|                                  | REKONSTRUKTIVIZEM                                                       | KONSTRUKTIVIZEM                                                                          | DEKONSTRUKTIVIZEM                                                            |
|----------------------------------|-------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------|
| epistemologija (empiricizem)     | da                                                                      | da                                                                                       | ne*                                                                          |
| vir                              | znanstveno natančno delo, nepristranska interpretacija                  | vir + splošne teorije oziroma zakoni                                                     | bistvena odvisnost vsebine in forme, tudi glede izbire in pomena virov samih |
| teorije/konstrukcija preteklosti | ni splošnih zakonov                                                     | da                                                                                       | da*, a je konstrukcija sama neizogibna in zgodovinsko določena               |
| pripoved                         | ni sicer popolna oblika razlage, a to ni ovira, da je ne bi uporabljali | je bolj ovira kot pa prednost, lahko se uporablja glede na predobstoječ razlagalni okvir | da*, pripoved je bistvena za zgodovinsko razumevanje                         |

V ospredje kritike Munslowe misli bi lahko postavili samo delitev zgodovinopisja oziroma pristopov k zgodovinopisju. Delitev na rekonstruktivizem, konstruktivizem in dekonstruktivizem se zdi nekako umetna, neutemeljena in nepotrebna iz več razlogov. Glede na Munslowovo izhodiščno misel smo v današnjem času priča tako ali tako le dekonstruktivizmu. S tega vidika sta rekonstruktivizem in konstruktivizem zgolj mrtvi trupli, ki jih ni težko zavrnuti ali pa slamnata moža – stališči, ki jih v takšni obliki nihče ne zagovarja. Glede na takšno izhodišče delitve ni težko pokazati, da je dekonstrukcija tisto 'pravo' stališče do zgodovinopisja. Prav tako je najbrž težko najti katero izmed stališč v njegovi čisti obliki, da

---

*through dint of professional archival research, still believe they can get ever closer to its truthful reality." (Munslow 2003:146-147)*

posamezni elementi in dejavniki posameznih stališč ne bi bili med seboj pomešani. Omenili smo že njegovo poenostavljajočo kritiko Lawrenca Stonea. Munslow spregleda, da je tudi znotraj rekonstruktivizma in konstruktivizma možno najti rešitve in odgovore na probleme, ki jih zastavlja dekonstrukcija, torej odgovore na izzive lingvističnega obrata. Bogata literatura teh dveh pristopov navsezadnje dokazuje, da sta v razcvetu.<sup>148</sup>

Tako lahko tudi stališče Jerzya Topolskega (obravnavali ga bomo v naslednjem razdelku) označimo po eni strani kot rekonstruktivizem, po drugi pa za dekonstruktivizem. Elementi obojega (prisoten pa je tudi konstruktivizem) so namreč zelo prepleteni med seboj, tako da odločitev za eno in drugo ni lahka. Seveda pa to odločitev oziroma izbiro "ali – ali" sploh zavrnamo.

*"I am claiming here that the historian does indeed constitute historical or, perhaps more precisely, historiographical facts and does constitute historical narratives. But in doing so he strives for a more important goal, namely, for a scientific reconstruction of the past. By constructing historical facts – such as feudalism, the Renaissance, the French revolution – he tries to arrive at knowledge of the past by placing that past within a definite conceptual framework. That creative role of the historian in the process of cognition ([...]) increases, in my opinion, the need for profound reflection not only on the degree of the agreement of historical narratives with scientific standards, but also on the degree of their agreement with the real, complicated, process of history" (Topolski 1981:48)*

V odlomku lahko zasledimo kar nekaj postavk in stališč, ki se ne ujemajo z Munslowimi in njegovo delitvijo. Še več pa se jih bo razkrilo v naslednjem razdelku.

#### **4.3. Jerzy Topolski in vertikalna strukturiranost zgodovinske pripovedi**

Pri poljskem zgodovinarju in teoretiku zgodovinopisja Jerzyu Topolskemu si bomo ogledali tri osrednje sklope razprave, ki se dotikajo zgodovinske pripovedi v okviru njegove slike teorije zgodovinopisja. Pri Topolskemu je ena izmed najpomembnejših in najbolj izvirnih ter uporabnih njegova misel o **vertikalni strukturiranosti zgodovinske pripovedi**. Glede na vertikalno os lahko v pripovedi ločimo tri osnovne substrukture:

- (i.) informacijska substruktura
- (ii.) retorična substruktura

<sup>148</sup> Npr. Topolski 1981, 1991 in 1999, Stanford 1987 in 1998, Bevir 2000, Henderson 2002, Roberts 2001, Somers 2001.

(iii.) teoretično-ideološka substrukture<sup>149</sup>

Najprej si bomo znotraj prve substrukture pogledali njegove misli o resničnosti zgodovinske pripovedi in znotraj te razprave spoznali tudi horizontalno zgradbo le te. Nadaljevali bomo s predstavitvijo njegove analize razmerja med informacijsko (v ožjem smislu) in razlagalno ter retorično platjo pripovedi. Pomembno mesto znotraj slednje Topolski pripiše zgodovinarjevi imaginaciji, v tej pa vidi osnovni estetski element zgodovinske pripovedi. Sklenili bomo z obravnavo teoretično-ideološke substrukture v pripovedi.

\* \* \*

Kot smo omenili že v drugem poglavju, Topolski znotraj razprave o resničnosti in neresničnosti zgodovinske pripovedi ločuje med dvema osnovnima vprašanjem. Prvo zadeva teorijo resnice. V zgodovinopisju je bilo največ razprav o tem, ali lahko klasična korespondenčna teorija resnice obvelja tudi za zgodovinsko pripoved. Drugo pa je vprašanje o **pogojih in pravih resničnosti stavkov, delov pripovedi ali pripovedi v celoti**. Topolski dodaja, da je drugo vprašanje za razpravo o pripovedi mnogo pomembnejše kot prvo.<sup>150</sup>

Pred odgovori o pogojih in pravih resničnosti pripovedi pa moramo najprej spoznati, kaj pripoved za Topolskega sploh je, oziroma še pomembneje, kako je zgrajena in kakšni so odnosi med njenimi posameznimi deli. Topolski zgodovinsko zgodbo definira kot zaporedje nefiktivnih trditev, ki jih povezuje skupna vsebina, ki se nanaša na preteklost. Gledana v celoti zgodba lahko predstavlja del zgodovinskega teksta, članek, poglavje v knjigi ali pa kar celotno knjigo.<sup>151</sup> Neka manjša, a zaključena zgodba je lahko del oziroma je lahko vsebovana v večji zgodbi. Tukaj nam Topolski predstavi tudi razlikovanje med zgodovinsko zgodbo in pripovedjo. Slednja je namreč sestavljena iz zaporedja več manjših oziroma krajših zgodb<sup>152</sup> (ne pozabimo, da so te sestavljene iz trditev), lahko tudi skupaj s nekaterimi posameznimi trditvami. (Iz tega sledi tudi naslednje: npr. zgodba A, ki je del večje zgodbe B, ki je sama del zgodbe C, je posredno tudi del C-ja, ipd.<sup>153</sup>) Posledica vsega tega je, da je pomen celotne pripovedi odvisen od celote zgodb in trditev, ki jo sestavljajo. Vsak posamezen del pa, gledan ločen od drugih, s tem izgubi

<sup>149</sup> O tej delitvi gl. npr. Topolski 1999:202.

<sup>150</sup> O tem gl. Topolski 1981:47-48.

<sup>151</sup> Kot zaključeno in enotno pripoved pa lahko vidimo celoto dela nekega zgodovinarja ali skupine zgodovinarjev.

<sup>152</sup> Gre za zaključene pomenske oziroma vsebinske celote.

<sup>153</sup> Rekli bi lahko, da so zgodbe in trditve medsebojno povezane v pripoved supraindividualno. Formalne lastnosti te povezave oziroma relacije nas v podrobnostih tukaj ne bodo zanimale, so pa pomembne za koherentnost formalne slike pravil in pogojev resničnosti pripovedi.

del svojega pomena ali pa je njegov pomen deformiran, njegova resničnost (kot dela) pa ni odločilna za resničnost celote.<sup>154</sup>

Zgodovinska pripoved je v največji meri sestavljena iz zgodovinskih trditvev<sup>155</sup>, ostale trditve pa so razlagalne in teoretične.<sup>156</sup> Lahko si ogledamo tudi nekaj primerov takšnih zgodb zgodovinarjev:

*"Po ustaljenem vzorcu, ki so ga breški pisarji uporabljali v prvi polovici 19. stoletja, takrat so največ oporok zapisali sodni pooblaščenca, pogosto župan ali podžupan, je oporočno besedilo začelo z invokacijo, sledil je opis okoliščin, v katerih je bil opravljen narek oziroma zapis poslednje volje, z omembo prostora, sobe ali kuhinje, v kateri je oporočiteljica ali oporočitelj pričakal priče in pisarja. Večkrat se na začetku oporoke omenja ime tistega, ki je poklical zapisovalca in njegovo sorodstveno razmerje z oporočiteljem ali oporočiteljico. Tako kot je narekoval tradicionalni oporočni obrazec in so zahtevali predpisi avstrijskega občega državljanskega zakonika, je zapisovalec omenil zdravstveno stanje oporočitelja oziroma oporočiteljice, kateremu je večkrat priobčil še izjavo o kratkosti življenja in njegovem neizogibnem koncu. Praviloma sta sledila zapis verske izpovedi in priporočilo duše. [...] Po M. Vovellu, F. Lebrunu, P. Ariesu in drugih vemo, da je prišlo na francoskih tleh do opuščanja tradicionalnega koncepta poslednje volje v drugi polovici 18. stoletja. Z nekajdesetletnim, če ne že stoletnim zamikom, pa se je ta fenomen razširil tudi na druge predele katoliške Evrope. Razlage zakaj in kako je do tega prišlo si niso enotne. [...] progresivna laicizacija prebivalstva [...] novi družinski odnosi [...] Ne glede na to, če soglašamo s prvo razlago, da je za izrinjenje nabožnih obrazcev kriva sekularizacije, ali pa z drugo, da so spremembe v oporočnem odrejanju rezultat bolj čustvenih odnosov v družini, moramo ugotoviti, kar se med drugim pokaže tudi na slovenskem podeželju v okolici Trsta, da se je pozornost oporočiteljev in oporočiteljic čedalje bolj usmerjala k odrejanju zapuščine, da je skrb za usodo duše pojenjala, medtem ko so v ospredje stopale bolj prizemne stvari: [...]"* (Verginella 2002:10-11)

in

*"Tudi v strukturi in funkcioniranju jugoslovanske federacije se do druge polovice osemdesetih let ni spremenilo nič bistvenega. Na najvišjih državnih in partijskih funkcijah so v glavnem rotirali ljudje, ki so na oblast prišli po obračunu s t. i. partijskim "liberalizmom" v sedemdesetih letih. Šlo je bodisi za preizkušene stare kadre iz revolucije, ki so bili že v zatonu svoje biološke moči (v prvi polovici osemdesetih let je po Jugoslaviji krožila šala o vodilnem politiku, ki je na letališču svojega spremljevalca vprašal: "Ali mi od nekod prihajamo ali*

<sup>154</sup> "We thus do not have to do with a simple linear sequence, but with something which resembles the process of the formation of an avalanche. Successive statements form a story which together with the next story or stories acquires the status of a more comprehensive story, as for example a chapter in a book. A given narrative (a paper, a book) is thus the most comprehensive story in a given case. [...] It follows from what has been said above that statements and stories are interconnected supraindividually. Hence if any of them is treated in isolation it must lose a large part of its meaning and have its meaning deformed." (Topolski 1981:49)

<sup>155</sup> To so faktične trditve z jasno izraženimi (eksplicitno ali implicitno) določili časa in prostora.

<sup>156</sup> Slednje so same pogosto v vlogi pravih razlagalnih trditvev, medtem ko je pri prvih v ospredju predvsem pojasnjevalna funkcija. Konkretno zgodovinske zgodbe seveda lahko vključujejo še mnogo drugih, spremljajočih elementov, ki pa jih tukaj lahko spregledamo.

nekam gremo?"), bodisi za politike mlajše generacije, ki so se še pravi čas postavili na zmagovalno stran. Glavna težava je bilo navajanje na življenje brez Tita. V pomanjkanju avtoritete njegovega kova je bila politična elita prisiljena, da del odločitev prenese v institucije sistema, to je zvezno skupščino, zvezno vlado in predsedstvo SFRJ, ki pa na to niso bili pripravljeni in so morali pravila obnašanja šele oblikovati. Poleg tega je v zapletenem jugoslovanskem pravnem sistemu veljala precejšnja zmeda, poleg javne pa je od leta 1980 dalje obstajala tudi tajna zakonodaja. Skupščina SFRJ je bila koncipirana tako, da brez konsenza ni bilo mogoče sprejeti nobene pomembne politične odločitve in je taka ostala do razpada Jugoslavije. Podobno je veljalo za zvezno ustavno sodišče in še nekatere institucije, [...]. Zvezna vlada se je dolgo omejevala zgolj ne ekonomske probleme in se v politične odnose med republikami ni želela vpletati več kot je bilo nujno za sprejetje proračuna in uresničevanje ekonomske politike. Tudi vojsko je puščala v privilegiranem položaju. [...] Tako je na koncu ostalo le predsedstvo SFRJ, na katerem se je jugoslovanski sistem zaradi srbskih blokad tudi dokončno zlomil." (Repe 2001:7-8)

V obeh odlomkih lahko na živem zgodovinskem delu lepo vidimo prepletenost posameznih elementov, o katerih smo govorili zgoraj: zgodovinskih trditev, razlagalnih trditev in teoretičnih trditev. Vsled te kompleksne zmesi pa nas čaka toliko težavnejša naloga, kako urediti oziroma pojmovati resničnost celote pripovedi glede na njeno strukturno zgradbo.

Topolski pravi, da pri zgodbi ne gre za preprosto konjunkcijo trditev. Če bi obveljalo slednje, bi lahko hitro zaključili, da je določena posamezna zgodba resnična, če in samo če so resnične vse trditve, ki jo sestavljajo. In nasprotno, zgodba bi bila neresnična v vseh primerih, ko bila katera izmed trditev v njej neresnična. Toda ko gre za zgodovinske zgodbe, moramo pritrditi naslednjemu:

- "(1) *the truth of all the component statements of an historical narrative (story) does not guarantee the truth of the whole,*
- (2) *an historical narrative (story) may remain true even if some of its component statements are false*
- (3) *a proportionately greater share in a narrative (story) of true statements as compared with another narrative (story) does not guarantee a greater degree of truth of the former"* (Topolski 1981:51)

Ena od posledic tega je, da resničnosti zgodb ne smemo gledati zgolj v luči stroge resničnosti in veljavnosti (v znanstvenem smislu) trditev, ki sestavljajo zgodbo.

*"It very often happens that an historian, or a reader of historical works, does not distinguish judgment on validity from the judgment on the truth of the narrative and concludes, as we have mentioned above, that a text which seems valid to him from the methodological point of view reflects the past events and hence is grosso modo true. He is convinced that correct methods guarantee arrival at true statements about the past. But he*



*usually realizes that the criterion of adequacy or research procedure does not replace the classical criterion of agreement with facts, it can at best be an indicator of such a (relative) agreement." (Topolski 1981:52)*

Več zgodb o istem dogodku ali procesu iz preteklosti je lahko veljavnih<sup>157</sup>, pa vendar lahko neodvisno od tega sodimo, da so nekatere bližje resnici kot druge. Že v drugem poglavju smo omenili primer za to, ki ga nam predstavi Topolski - ekonomsko-socialna dogajanja v Evropi 14. in 15. stoletja in njihova interpretacija kot "krize".<sup>158</sup> Primera tukaj ne bomo obnavljali, razpira pa problem, kako torej soditi o resničnosti neke določene zgodovinske zgodbe, če ne preko konjunkcije resničnosti posameznih trditev in stroge logične veljavnosti relacij med njimi. Kateri so temelji za sodbo o resničnosti zgodb v zgodovinopisju?

Tukaj smo zdaj prišli do mesta, ko moramo predstaviti vertikalno strukturiranost zgodovinske pripovedi<sup>159</sup>, kot jo vidi Topolski. To vertikalno strukturo predstavljajo tri ravni oziroma substrukture:

- (1) **informacijska substruktura** (faktična raven A oziroma logično gramatična raven)
- (2) **retorična substruktura** (prepričevalna raven oziroma faktična raven B<sup>160</sup>)
- (3) **globlja teoretično-ideološka substruktura** (nadzorujoča raven)

Več o posameznih ravneh v nadaljevanju, zdaj poskusimo razrešiti problem resničnosti. Sama vertikalna struktura zgodovinskih pripovedi že predpostavlja določeno interpretacijo zgodovinskega dogajanja.

*"The vertical structure of historical narratives, whose singling out is, in my opinion, necessary for judging the truth of narratives, assumes a definite interpretation of the process*

<sup>157</sup> Veljavnost bi lahko v smislu, kot je uporabljena tukaj, opredelili kot takšno, ki zahteva resničnost vseh faktičnih trditev iz prve ravni vertikalne strukturiranosti zgodovinske pripovedi in veljavnost vseh logičnih inferenc med njimi.

<sup>158</sup> Gl. opom. 10 na str. 9.

<sup>159</sup> Horizontalno strukturo pripovedi predstavljajo sestavljenost posameznih trditev in zgodb znotraj nje same in njihove medsebojne povezave vključenosti in odvisnosti.

<sup>160</sup> V spisu "Conditions of Truth of Historical Narratives" iz leta 1981 Topolski govori zgolj o naslednjih treh ravneh vertikalne strukture: (i) faktična raven A; (ii) faktična raven B; in (iii) teoretična raven. Slika je tukaj še nekoliko enostavnejša, saj prvo raven predstavljajo eksplicitne posamične trditve o preteklosti, druga je zgolj podaljšek prve in vsebuje implicitne predpostavke, ki so pomembne za razumevanje celotne pripovedi, tretjo pa sestavljajo nekatere splošne zakonitosti zgodovinskega razvoja, ki jih zgodovinar znotraj pripovedi predpostavlja oziroma uporablja. Bolj razdelana je slika vertikalne strukture pripovedi v poznejših spisih Topolskega, npr. v knjigi *Narrare la storia: Nouvi principi di metodologica storica* (1997, soavtor: Raffaello Righini) in članku "The Role of Logic and Aesthetics in Constructing Narrative Wholes in Historiography" (gl. Topolski 1999).

*of history, although it does not impose any given vision of it. That interpretation consist in the adoption of the opinion that human history is not a free or chaotic steam of singularly conditioned facts, but that we can speak about definite types of conditioning, that is, about regularities in the process of history." (Topolski 1981:56)*

Regularnosti so v zgodovinopisju najpogostejše izražene v obliki mehkih oziroma *ceteris paribus* zakonov, ki jih najpogostejše zasledimo preko izrazov, kot so npr. "pogosto", "največkrat", "ponavadi", "redko", ipd. Te regularnosti so najpogostejše del tretje ravni v vertikalni strukturi. Ta je torej v končni fazi tista odločilna, ki dejstveno raven prekrije z določeno interpretacijo. V tej luči se razjasni tudi problem omenjenega primera - interpretacije glede ekonomske in splošne "krize" v Evropi 14. in 15. stoletja. Zagovorniki in nasprotniki se lahko strinjajo v vseh dejstvih, pa kljub temu ta različno interpretirajo.

*"We thus come to the conclusion that the truth of a narrative as a whole is primarily determined by the truth of its theoretical stratum, that is, by that which conditions the structure of that narrative. That stratum forms, as it were, an invisible tissue around which single facts and explanations are woven. That stratum makes some statements in a given narrative more important than others, for they pertain to the key points in the structure of that narrative, while other statements play largely a complementary role. The theory that forms the foundation of a narrative should reflect the structure of reality." (Topolski 1981:59)*

Teoretično-ideološka raven pripovedi je torej odločilna za resničnost pripovedi. Ne smemo pa pozabiti, da ta močno vpliva tudi na prvi dve in da so vse skupaj močno prepletene. S Tolpolskim moramo tako skleniti, da zgolj v prvi (in drugi) ravni vertikalne strukture zgodovinske pripovedi torej ne gre iskati kriterijev ali pogojev resničnosti. Resničnost oziroma nek njen približek lahko pripišemo samo pripovedi v celoti. Zdaj pa je čas, da malce več spregovorimo o drugi in tretji ravni vertikalne strukture zgodovinske pripovedi.

\* \* \*

Obe, tako druga (retorična) kot tretja (teoretično-ideološka) raven sta izredno pomembni za pripoved. Če je prva raven tista, ki nam podaja neke določene osnovne informacije o preteklosti, drugi dve ravni to preteklost dodatno osvetljujejo, razlagata, ji pridajata dodatne pomene in jo interpretirata, lahko pa tudi vrednotita. Tretja, teoretično-ideološka raven npr. s splošnimi pojmi in zakonitostmi zgodovinskega dogajanja povezuje atomarne informacije prve ravni; druga, retorična raven, pa je pomembna, ker pridaja estetske elemente pri načinu te povezave. Kljub močni prepletenosti vseh treh vertikalnih ravni zgodovinske pripovedi Topolski pravi, da lahko jasno razločujemo med dvema domenama zgodovinarjevega dela.

"[...] one should distinguish between two mutually irreducible domains of historians' intellectual activity: that which belongs to logic (as well as grammar), and that which belongs to aesthetics." (Topolski 1999:199)

Zgodba kot celota namreč sestoji iz več delov: njenih elementov, strukture, pravil njene zgradbe in koherence. Zlasti pri slednji v ospredje stopijo estetski vidiki zgodbe. V osnovi jim lahko pripišemo tudi prepričevalno in pojasnjevalno funkcijo, ki predstavljata retorično raven zgodovinske pripovedi.<sup>161</sup> Glede na ta izhodišča Topolski zgodovinsko pripoved označi kot prepričevalno strukturo. Kot takšna je medij, ki prenaša zgodovinarjevo **razumevanje preteklosti**, vsebino njegovih misli in njegove namene k bralcu (ali poslušalcu), ki poskuša to pravilno dojeti oziroma sprejeti.<sup>162</sup> Osnovni elementi, ki znotraj zgodbe delujejo povezovalno, so estetski, seveda pa lahko znotraj sebe in vsled svoje vloge uporabljajo tudi logične in teoretske elemente. Zgodovinar je pri svojem delu tako zmeraj že usmerjen tudi k bralcu.

*"The fundamental artistic factor used to constitute and bind the narrative both in its vertical and horizontal dimensions is the imagination of the author and the sense of obviousness experienced by the recipient." (Topolski 1999:203)*

**Imaginacija** in ne logika je tista, ki znotraj našega razumevanja ustvarja bolj ali manj konkretne miselne podobe o preteklosti in s tem ustvarja ozadje, kot pravi Topolski, na katerega lahko potem zgodovinar dodaja bolj konkretno informacijsko vsebino. Podoben proces se pred tem odvija tudi v zgodovinarjevi glavi.

*"This transformation of the imagined reality into the narrative may vary depending on the historians choice to develop a synchronic narrative describing simultaneous phenomena, or a diachronic one describing chronological sequences of events." (Topolski 1999:203)*

Za razumevanje sta ključna dva procesa. Zgodovinar si mora najprej v svoji glavi predstaviti koherentne podobe preteklosti in njihovo medsebojno povezanost. Estetski dejavniki so znotraj tega procesa pomembni predvsem pri smislu za urejenost in celoto (oziroma zaključenost). Drugi proces vključuje zgodovinarjevo namernost, da bi te podobe predstavil sprejemnikom oziroma bralcem, tako da bi te podobe bile jasne tudi njim. (Zamisliti si mora

<sup>161</sup> "Substructure (2) is the level of persuasion that remains covert, including figures of words (*figurae verborum*) and figures of thought (*figurae sententiarum*) such as anaphora, climax, anticlimax, hyperbaton, prolepsis, apostrophe, exclamation, and irony as well as rhetorical tropes such as metaphor, synecdoche, and irony. This substructure endows the narrative with its specific atmosphere, which I call its "rhetorical frame" (ironic, apologetic, approving, and so on)." (Topolski 1999:202)

<sup>162</sup> V tem procesu napake in nesporazumi niso niti izključeni niti redki.

tudi možne odzive oziroma možna razumevanja bralcev, da bi bil v tem procesu čim uspešnejši.)<sup>163</sup>

Pomembno vlogo znotraj oblikovanja zgodovinske pripovedi imajo tudi splošni pojmi. Razmislek o njih sicer v največji meri sodi znotraj razmisleka o teoretično-ideološki ravni, pa vendar tudi za raven retorike niso nepomembni. Topolski namreč razlikuje med dvema osnovnima vrstama splošnih pojmov znotraj zgodovinske pripovedi. Prvi so imena za različna množstva dejstev, dogodkov ali stvari, ki nastanejo kot plod zgodovinarjeve imaginacije. Druga pa so posplošitve, ki izhajajo iz induktivnih logičnih operacij nad posameznimi informacijami.<sup>164</sup> Oba tipa posplošitev se seveda lahko prepletata, tukaj pa v ospredje spet stopa tudi zgodovinarjeva imaginacija oziroma retorična raven pripovedi.

*"[...] in partial induction there is no logical (that is obligatory) relation between single statements on one hand and general statements on the other. Some kind of relation may be claimed, yet a generalization formed in reference to incomplete information requires additional premises provided by the imagination (aesthetics), and this excludes an obligatory connection. [...] in constructing narratives the historian refers first of all to his or her imagination, that is, to the domain of aesthetics, even though in order to obtain an intersubjectively comprehensible image of the past historians must use logic and grammar understandable to the audience."* (Topolski 1999:209-210)

Preostane nam še, da spregovorimo o tretji, teoretsko-ideološki ravni zgodovinske pripovedi. V mnogočem je ta raven najbolj odločilna in najpomembnejša za celoto zgodovinske pripovedi, s teoretičnega vidika pa tudi zelo težavna in izmuzljiva za obravnavo. Topolski sam priznava, da se je z njo malo ukvarjal oziroma je ni razdelal v dovoljšni meri.<sup>165</sup> Eno izmed značilnosti te ravni smo že omenili – to so splošni pojmi – med drugimi pa so še: razlagalni elementi zgodbe, splošni zakoni zgodovinskega dogajanja in vrednostne sodbe o preteklosti. Če se usmerimo na razlago, s katero ta tretja raven obvladuje zgodovinsko pripoved, Topolski pravi, da moramo ločevati med dvema vrstama le te:

#### (a) **motivacijski** tip razlage (interni tip)

<sup>163</sup> Podobno velja seveda tudi za vsako drugo obliko medosebne komunikacije. Nas bo v tem kontekstu zanimala zgolj specifična, značilna za zgodovinsko pripoved.

<sup>164</sup> "One class includes general terms that are names of diverse elements brought together by imaginative combination on the part of historians; the other contains names of generalizations resulting from induction applied to single pieces of basic information." (Topolski 1999:208) Primera za prvi tip pojmov bi bila npr. "francoska revolucija" in "razprodaja plemiških naslovov", za drugega pa npr. "neuspeli poskusi prevzema oblasti". Če v podrobnejši pregled vzamemo zgoraj navedena odlomka zgodovinskih zgodb, lahko znotraj njiju za pojme prvega tipa najdemo primera "obračun s partijskim liberalizmom" ali "sekularizacija", kot primer drugega tipa pa "opuščanje tradicionalnega koncepta poslednje volje v drugi polovici 18. stoletja".

<sup>165</sup> Gl. npr. Topolski 1999b.

(b) **vzročni** tip razlage (eksterni tip)<sup>166</sup>

Prvi tip obvladuje intencionalistična ontologija, ki jo v grobem sestavljajo človekova dejanja, rekonstrukcija ciljev in namenov teh dejanj, vedenje, ki je bilo na razpolago akterjem in njihov sistem vrednot. Gre za razlago, ki se opira predvsem na zdravo-razumske intuicije in psihologijo. Drugi tip je osnovan okoli vzročnosti, gre pa za razlago, ki je deterministična – uporabljala lahko npr. ekonomske zakone kot zakonitosti zgodovinskega dogajanja.<sup>167</sup> Obe pa sta tesno vezani na tretjo raven vertikalne strukture zgodovinske pripovedi. Ta daje teoretske ontološke prostore, ki potem neposredno vplivajo na interpretacijo in oblikujejo pripoved samo.

*"It is self-evident that the way historians explain the past depends more or less directly on how they understand that past in its most general shape. I have called that vision of the process of history ontological space of the historian; and I have termed the methodological consciousness of the historian, informed by a sense of the relation that link the elements of the process of history, the spaces of influences. Thus the ontological spaces of the historian convinced of the correctness of the psychoanalytical vision of the world are filled with other contents than those which fill the spaces of historians used to its Marxist interpretation. In the ontological spaces of some historians there is a place for Divine Providence, whereas others leave that place for the laws of nature. [...] For some historians, changes begin in the sphere of economy; for others, in the sphere of culture or religion. [...] Ontological spaces and spaces of influence differ from one another in historians' consciousness. All historians have such spaces at their disposal, even though their vision of the world may not be coherent or fully realized." (Topolski 1991:325)*

Raziskovanju te tretje ravni lahko pristopimo na dva načina: deskriptivno (tako, da poskušamo čim bolj opisati te ontološke prostore in prostore vpliva zgodovinarjev) ali pa normativno (tako, da te prostore poskušamo ovrednotiti in podati predloge za njihovo izboljšanje). Najbolje je, če uspemo oba načina plodno združiti<sup>168</sup>, vendar to polje pri Topolskem zaenkrat ostaja bolj ali manj nerazdelano. Poljubnosti se moramo na teoretski ravni izogibati, kajti to bi vodilo v popoln relativizem, kot pa je Topolski večkrat poudaril, gre pri zgodovinski pripovedi iskati tudi nekakšno ujemanje s dogodeno preteklostjo. Zgodovinar mora pri svojem delu torej zasledovati to krhko ravnotežje med obojim – preteklostjo in pristopi k njej.

<sup>166</sup> O tej delitvi gl. Topolski 1991.

<sup>167</sup> Topolski v svojem članku "Towards an Integrated Model of Historical Explanation" zagovarja tudi nujnost medsebojne povezave med tema dvema tipoma razlag. V tem smislu bi lahko rekli, da išče neko srednjo pot med Hempelom in njegovimi narativističnimi nasprotniki.

<sup>168</sup> Za to je primer poststrukturalistično oziroma dekonstrukcijsko gledanje na zgodovinopisje (Munslow), ki smo ga predstavili v prejšnjem razdelku. Avtor je namreč analiziral vse tri pristope, potem pa se opredelil (z boljšimi in slabšimi argumenti) za enega izmed njih.

#### 4.4 Pripoved in "zgodovina delavskega razreda"

Kot smo omenjali že v uvodnem poglavju in na začetku tega, bomo v zadnjem izmed razdelkov tega poglavja posegli najbližje v samo zgodovinarjevo delo. Pogledali si bomo, na kakšne **prednosti** (in težave) **pripovednega pristopa v zgodovinopisju** je naletela zgodovinarica Margaret R. Somers med svojim ukvarjanjem z zgodovino oblikovanja in razvoja delavstva ali delavskega razreda v Angliji. Pri svoji analizi različnih teorij in različnih zgodovinopisnih pristopov k vprašanju razrednega boja in razvoja delavke razredne zavesti v industrijski revoluciji je kot ključna izpostavila predvsem dva pojma:

a) **narativna identiteta**

b) **relacijska razmestitev**<sup>169</sup>

Avtorica namreč ugotavlja, da že ob bežnem pregledu tega zgodovinopisnega področja lahko zasledimo kar nekaj protislovij, nejasnosti in zanimivosti. Eno izmed osrednjih vprašanj, ki so si jih zgodovinarji različnih ideoloških in teoretskih profilov skozi različna obdobja postavljali, je (bilo) vprašanje o vlogi angleških delavcev (oziroma angleškega delavskega razreda<sup>170</sup>) v obdobju industrijske revolucije. Lahko sploh govorimo o enotnem in izoblikovanem razredu s specifičnimi cilji in načini delovanja? Je šlo dejansko za razredni boj, kakor ga opredeljuje marksistična teorija zgodovinskega razvoja? So bili delavci revolucionarji ali reformisti? Ali pa mogoče nič od tega? Kako so ta neskladja in namigi za različne možne odgovore sploh možni, če so angleški delavci dejansko služili kot model teorije razrednega boja in razredne zavesti?<sup>171</sup>

Narava tega sklopa vprašanj kaže, da je potrebno namesto določenega zgodovinskega obdobja oziroma določenega zgodovinskega vprašanja ali problema v središče postaviti teorijo ali teorije same. Somersova to tudi trdi, ko gre za razredno teorijo.

<sup>169</sup> Ang. *relational setting*. O tem gl. Somers 2001:354-356.

<sup>170</sup> O delavcih kot razredu lahko govorimo seveda samo v primeru, če jih kot družbeni razred sploh sprejemamo.

<sup>171</sup> "It is the paradox of this phenomenon, however, that is most striking: the yardstick against which the English working class is measured "peculiar" was constructed by classical sociological conceptions of class formation for which English working people served as the putative historical model. Surely, something is amiss when the original historical actors whose lives were appropriated for a theoretical schema of class formation are subsequently deviant by that same theory." (Somers 2001:354)

*"These observations and claims are at the heart of this essay, which aims to offer a critical evaluation of class-formation theory – a theory that seeks to explain how and why the working class comes to act in the ways that it does. [...] I will argue that the means to achieve this revised conception must be through an engagement with the concept of narrative and, more generally, with the constitutive place of narrativity in social theory. My overall aim is to demonstrate the theoretical and historical significance of narrative and narrativity not only for studies of working-class formation, but for social science research in general." (Somers 2001: 354-355)*

Klasični razredni teoriji Somersova očita predvsem, da se je oprla zgolj na eno samo **meta-zgodbo** (tj. zgodbo o prehodu iz klasične v moderno družbo), ki pa je bila sama zgrajena na podlagi povsem ahistorične pojmovne sheme, ki zdaj onemogoča vsakršno konsistentno razlago, ki bi ustrezala dejanskosti oziroma se ji vsaj približala. Ključni pojmi v njej, kot so npr. razred(i), družba, modernost, industrializacija, boji med razredi, ipd., so zanje zgolj abstrakcije, ki so ačasovne in nimajo ustreznice v realnosti. Ti pojmi naj bi bili rezultat družbenega naturalizma 19. stoletja, ki je časovnost, prostorskost, relacijskost in razvoj zamenjal z abstraktnimi entitetami, ki so same v sebi zaključene in že fiksirajo meta-zgodbo samo, pa tudi vsakršno drugo zgodbo, ki ji je podrejena.

*"As a result, the foundational story deeply encoded within modern social science has all the formal components of an analytic narrative – a beginning (traditional society), a middle (crisis in the industrial revolution), and an end (resolution into modernity) as well as leading protagonists in action (classes in struggle) and causal emplotment (the engine of industrialization, proletarianization)." (Somers 2001:355)*

Toda ta meta-zgodba je zaradi zgoraj navedenih razlogov povsem nenarativistična. In kot odgovor na to zagonečno situacijo se Somersova opre na: (a) narativno identiteto in (b) relacijsko razmestitev. V nadaljevanju si bomo predstavili predvsem teoretične elemente njenega videnja vloge pripovedi v zgodovinopisju in se šele na koncu podrobneje vrnili k angleškim delavcem.

Da bi razkrila neskladja v dani znanstveno-teoretski situaciji, Somersova najprej razdeli odgovore na vprašanje po vlogi angleških delavcev med prehodom v moderno družbo na tri osnovne paradigme oziroma vrste odgovorov:

- a) reformističen odgovor
- b) revolucionaren odgovor
- c) retrospektiven odgovor

Vsak od teh pa ni zgolj preprost odgovor na vprašanje po naravi zgodovinskega razvoja in vloge angleških delavcev, pač pa vsi trije odgovarjajo tudi na eno in isto vprašanje: zakaj predstavlja oziroma je predstavljal angleški delavski razred med industrijsko revolucijo ujemanje/potrditev ali odklon/zanikanje od pričakovanega revolucionarnega razvoja oziroma obnašanja, kot ga napoveduje razredna teorija?<sup>172</sup> "Reformisti" zatrjujejo, da je bila večina angleških delavcev reformistično usmerjena in zato izjema; "revolucionarji" poskušajo dokazovati, da so bili delavci v obdobju od 1830 do 1850 revolucionarno razpoloženi, a je bilo to razpoloženje v petdesetih letih zatrto; "retrospektivci" pa v tej igri prehoda glavne vloge sploh niso namenili navadnim tovarniškim delavcem, pač pa obrtnikom, ki naj bi bili "reakcionarni radikali".<sup>173</sup> Vsak izmed teh poskusov razlage, poskusov potrditve ali ovržbe te velike meta-zgodbe o vlogi delavcev pa ostaja ujet v to veliko zgodbo in zato nujno obsojen na neuspeh.

*"Indeed, most striking about all three theories of working-class formation is that they are in essence three different versions of the same story, that is, three different "endings" to the same beginning and middle of an encoded master-narrative."* (Somers 2001:357)

Prvi korak, ki ga Somersova priporoča, je denarativizacija te osnovne meta-zgodbe, ki pa ji mora potem slediti ponovna problematizacija in narativizacija vloge delavcev. Slednje namreč brez teh dveh korakov ni mogoče koherentno predstaviti. Toda znajdemo se pred vprašanjem, kaj sploh je narativnost v zgodovini in kakšno vlogo ima za Somersovo v zgodovinopisju.

Somersova že vnaprej predvidi, katera vrsta narativnosti bo oziroma je za zgodovinopisje ključna in torej v razpravi tudi najbolj zanimiva. To je t.i. **pojmovna** (konceptualna) **narativnost**. Prav izhajanje iz ahistorične in antinarativne pojmovne sheme je zgodovinopisje pripeljalo, vsaj v primeru angleških delavcev v 19. stoletju, do zmotne in neuporabne meta-zgodbe. Zatorej je sedaj prav pojmovna narativnost tista, ki ji moramo posvetiti največ pozornosti. Somersova najprej zatrdi, da je bil pojem pripovedi v razpravah okoli področja zgodovinopisja vedno, vsaj v grobem, enoten.<sup>174</sup>

<sup>172</sup> V filozofskem jeziku ta trdi, da bi se morali delavci formirati najprej v razred v sebi in se nato razviti v razred za sebe. *"And in all three paradigms, the question is addressed not to empirical cases of variation, but to deviations from a prediction. Why, in other words, did the class-in-itself – class-for-itself prediction fail? Each approach embodies the same prediction – namely, that under normal conditions there should be a causal link between the societal and economic changes of the industrial revolution (class-in-itself) and the emergence of a revolutionary class consciousness (class-for-itself)."* (Somers 2001:357)

<sup>173</sup> O tem gl. Somers 2001:356-359.

<sup>174</sup> Časovno so tu seveda mišljene razprave od štiridesetih let 20. stoletja dalje. Glede na tretje poglavje lahko dodamo, da je res tudi, da se neposredno o opredelitvi narave pripovedi v zgodovinopisju same ni dosti razpravljalo, vsaj do sedemdesetih let ne.



Pripoved naj bi bila način reprezentacije, diskurzivna (ne pa kvantitativna), nerazlagalna<sup>175</sup> (ne pa pogojno propozicionalna) in neteoretična (za razliko od družbenih ved<sup>176</sup>, ki jih je gnala ravno teorija). Nestrinjanje pa se je ustvarjalo zgolj s strani o oceni njene reprezentacijske vrednosti in/ali uporabnosti.<sup>177</sup> Vendar je potrebno to ozko razumevanje preseči,<sup>178</sup> preiti preko gole reprezentacijske funkcije pripovedi in pripoznati pripovedi in narativnosti tudi pomembno vlogo znotraj kreiranja ključnih pojmov socialne epistemologije in socialne ontologije.

*"These concepts posit that it is through narrativity that we come to know, understand, and make sense of the social world, and it is through narratives and narrativity that we constitute our social identities. It matters, therefore, not whether we are social scientist or subjects of historical research, but that we come to be who we are (however ephemeral, multiple, and changing) by our location (usually unconsciously) in social narratives and networks of relations that are rarely of our own making." (Somers 2001:360)*

Pri socialni narativnosti Somersova izpostavi štiri njene najpomembnejše značilnosti:

- i) **povezanost delov**
- ii) **vzročna uzgodbenost**
- iii) **selektivna prilagoditev**
- iv) **časovnost, zaporedje, prostorskost**<sup>179</sup>

Pripoved je tako v prvi vrsti neka smiselna razvrstitev določenih in izbranih razmerij (povezanih delov), ki je vezana na nek čas in prostor, ta razvrstitev pa mora slediti vzročnim povezavam med temi deli, da dospemo do vzročne uzgodbenosti. Pripoved lahko tako razlaga posamezne in edinstvene dogodke in procese, ne da bi jih nujno umestila v neke širše oziroma splošnejše kategorije, ki bi na ta način fiksirale določene osnovne značilnosti posameznega dogodka ali procesa.<sup>180</sup>

*"Narrativity demands that we discern the meaning of any single event only in temporal and spatial relationship to other event. Indeed, the chief characteristic of narrative is that it*

<sup>175</sup> Nerazlagalna v smislu, da stavki v njej niso vedno strogo logični povezani v enoten argument ali niz argumentacije.

<sup>176</sup> Angleški pojem *"social science (sciences)"* prevajam tukaj z našim izrazom *družbene vede*.

<sup>177</sup> *"For traditional 'historians', narrative was ideal because the accurate representation of history was the essence of the historian's craft; for the social science historians, traditional narrative representational form was inadequate to the task of explaining and interpreting the past." (Somers 2001:360)*

<sup>178</sup> Somersova prav tako trdi, da se je to v ostalih znanstvenih disciplinah in vedah, kot so psihologija, medicina, psihoanaliza, pedagogika, filozofija, politična znanost in antropologija, že zgodilo.

<sup>179</sup> Angleški izrazi za značilnosti, ki jih uporablja Somersova, so po vrsti: *relationality of parts, causal emplotment, selective appropriation in temporality, sequence, place*. O tem gl. Somers 2001:360-362.

<sup>180</sup> Somersova se na tej točki tako tudi močno približa Minkovem pojmovanju treh vrst razumevanja Mink namreč deli razumevanje na teoretično, kategorialno in konfiguracijsko. Znotraj takšne slike torej Somersova zagovarja konfiguracijsko vrsto razumevanja in razlage. O temu delu Minkovih stališč gl. str. 19 zgoraj.

*renders understanding only by connecting (however unstable) parts to a constructed configuration or a social network (however incoherent or unrealizable). In this respect, narrative becomes an epistemological category."* (Somers 2001:361)

Vzročna uzgodbenost<sup>181</sup> je morda najpomembnejši element pripovedi. Ko namreč posamezne dele oziroma dogodke in procese preko oblike pripovedi povežemo med seboj, nastanejo večje epizode. In prav vzročnost je tista, ki nam preko primerjave ujemanja z dejstvi oziroma preostanki dejanskih dogodkov in procesov pomaga določiti, katere izmed možnih uzgodbenosti so najbližje realnosti.<sup>182</sup> Od pripovedi nas k razumevanju razmerja med tem, kar se je v preteklosti dejansko zgodilo in zgodovinarjevo zgodbo vodi tudi umeščenost delov te pripovedi glede na čas, prostor in zaporedje. Poleg zgoraj omenjenih značilnosti pa sta pri zgodovinarjevem delu (kreiranju zgodb o preteklosti) pomembni tudi evaluacija in selekcija. Oboje prispeva k osmišljanju in boljšem razumevanju zgodbe, kakor tudi preteklosti same.<sup>183</sup>

Te osnovne značilnosti pa se prepletajo tudi preko štirih vrst narativnosti, med katerimi razlikuje Somersova. Pri tem imajo posamezne zdaj večjo zdaj manjšo vlogo. Ločujemo torej naslednje vrste narativnosti oziroma pripovedi:

- (a) ontološka narativnost / ontološke pripovedi
- (b) javna, kulturna, institucionalna narativnost / javne, kulturne, institucionalne pripovedi
- (c) pojmovna, analitična, sociološka narativnost / pojmovne analitične, sociološke pripovedi
- (d) metanarativnost / meta-pripovedi

Čeprav ima, kot smo omenili že zgoraj, za zgodovinopisje največji pomen prav pojmovna narativnost, so vse štiri vrste pomembne pri kreiranju zgodb o preteklosti. Oglejmo si, kaj je pod temi vrstami narativnosti mišljeno.

<sup>181</sup> *"The significance of emplotment for narrative understanding is often the most misunderstood aspect of narrativity. Without attention to emplotment, narrative's explanatory dimension can easily be overlooked and be misperceived as a non-theoretical representation of events. Yet it is emplotment that permits us to distinguish between narrative, on the one hand, and chronicle or annales (White), on the other. In fact, it is emplotment of narrative that allows us to construct a significant network or configuration of relationships."* (Somers 2001:361)

<sup>182</sup> To je podobno stališču, ki smo ga srečali v prejšnjem razdelku pri Jerzyu Topolskem, o tem, kaj fiksira resničnost pripovedi kot celote.

<sup>183</sup> Evaluacija in selekcija sta tudi pomemben del našega razumevanja sveta in nas samih v njem. Nekateri dogodki se nam zdijo pomembnejši od drugih, nekatere odločitve ključnejše. Pomembna avtorja, ki sta razvila misli v tej smeri, sta MacIntyre in Taylor. Gl. tudi opom. 19.

**(a) Ontološka narativnost.** To je narativnost, preko katere lahko človek kot družbeno bitje sploh razume svet okoli sebe in svojo vlogo v njem. Zgodbe, katerih del kot posamezniki smo in katere si kot posamezniki ustvarimo, nam pomagajo pri odgovorih na vprašanja, kako ravnati, kaj verjeti, predvsem pa to, pravi Somersova, kdo smo. Tako že dospemo do pojma narativne identitete.<sup>184</sup> Tudi ontološko narativnost pa obvladujejo zgoraj našteje značilnosti (uzgodbenost, povezanost, prilagajanje, ...).

*"So basic to agency is ontological narrativity that if we want to explain – that is, to know, to make sense of, to account for, perhaps even to predict anything about the practices of social and historical actors, their collective action, their modes and meanings of institution-building, and their apparent incoherencies – we must first recognize the place of ontological narratives in social life." (Somers 2001:362)*

Ontološke zgodbe se ustvarjajo v največji meri preko stika posameznika z drugimi člani družbe ali neke ožje skupine, ki ji pripada, torej z njegovim socialnim okoljem. O neki čisti individualni ontološko-narativni strukturiranosti torej nima smisla govoriti<sup>185</sup>, čeprav bi nekatere zdravo-razumske intuicije lahko kazale tudi v to smer (npr. 'Moje življenje kot moja zgodba.'). Vedno se tudi individualna zgodba ravna po kolektivni, pa tudi obraten vpliv ni izključen. Somersova tem kolektivnim zgodbam, ki se ohranjajo skozi čas in vstopajo v odnos z mnogimi posamezniki, pravi "javne zgodbe".<sup>186</sup>

**(b) Javna, kulturna, institucionalna narativnost.** Javne zgodbe so vse tiste zgodbe, ki segajo preko posameznika in vzniknejo nad mrežami medčloveških odnosov in povezav, kakršnekoli naj te že bodo.<sup>187</sup> Obsegajo lahko katerokoli področje družbenega življenja: sorodstveno, versko, politično, umetnostno, idr. Kot smo omenili, so ključnega pomena za ontološke zgodbe, saj sooblikujejo naravo bivanja tako posameznika kot skupin.

**(c) Pojemovna, analitična, sociološka narativnost.** Za zgodovinopisje je to najpomembnejša vrsta narativnosti. Za zgodovinarje namreč ni dovolj zgolj, da bi v svoji zgodbi o določenih osebah, dogodkih ali procesih v

<sup>184</sup> *"To have some sense of social being in the world requires that our lives be more than different series of isolated events; ontological narratives, for instance, process events into episodes. People act, or do not act, in part according to how they understand their place in any number of given narratives – however fragmented, contradictory or partial." (Somers 2001:362)*

<sup>185</sup> Omenili bi lahko slaven primer Robinsona oziroma brodolomca na samotnem otoku. Iz njegove zgodbe je jasno razvidno, kako so zgodbe, osmišljanje svoje vloge v svetu (čeprav brez drugih ljudi), pomembne za preživetje.

<sup>186</sup> Pri Charlesu Taylorju bi ekvivalenten izraz bil "mreže dialoga" (ang. *webs of interlocution*), medtem ko MacIntyre imenuje to preprosto "tradicije".

<sup>187</sup> Govorimo od po številu najožjih, kot je npr. družina, pa vse do po številu najširših, kakršno skupnost npr. predstavlja človeštvo kot celota.

preteklosti opisali zgolj ontološke in javne zgodbe, povezane s temi.<sup>188</sup> Pomembni so tudi elementi, ki niso nikoli bili del teh zgodb. Kot takšne elemente Somersova omenja npr. zakonitosti trga, institucionalne prakse, organizacijske omejitve, ipd.<sup>189</sup>, vse te pa poimenuje socialne sile.<sup>190</sup>

*"Herein lies the greatest challenge of analytic and conceptual narrativity: to devise a conceptual vocabulary that we can use to reconstruct and plot over time and space the ontological narratives and relationships of historical actors, the public and cultural narratives that inform their lives, and the crucial intersection of these narratives with other relevant social forces." (Somers 2001:363)*

Od pojmovne mreže, ki jo pridobimo z analizo ontoloških in javnih pripovedi v odnosu do širših družbenih dejavnikov, je torej močno odvisna pravilnost oziroma resničnost zgodovinarjeve zgodbe. Razloge za nepravilnost in nemoč tradicionalnih zgodovinskih zgodb o vlogi angleških delavcev na prehodu iz tradicionalne v moderno družbo smo že zgoraj umestili prav sem. Prav tu je tudi mesto, kjer svojo pomembnost zadobi relacijska razmestitev.

**(d) Metanarativnost.** Tudi o metanarativnosti smo na različnih mestih v tej nalogi že govorili. Gre za narativnost, ki že zaobsega druge tri vrste narativnosti, najti pa jo je v različnih znanostih, ki se ukvarjajo z družbo. Kot primerke takšnih že oblikovanih meta-zgodb Somersova navede npr. industrializacijo, razsvetljenstvo, dekadenco, boj kapitalizem vs. komunizem, barbarstvo vs. civilizacija, razredni boj, vzpon nacionalizma, modernizacijo, ipd.<sup>191</sup> Problem se pojavi, ko se v svojem bistvu začno te zgodbe denarativizirati, oziroma ko jih kot takšne začno privzemati zgodovinarji. Somersova naslednje povezave sicer ne izpostavi, toda takšne meta-zgodbe nato spremenijo zgodovinarjevo razlago (in naše razumevanje) iz konfiguracijskega v kategorialni način razlage.<sup>192</sup> V splošnem bi torej lahko rekli, da gre, za razliko od prvih treh vrst narativnosti, pri metanarativnosti za prevlado kategorialnega razumevanja. Metanarativnost je torej potrebno razločevati od pojmovne narativnosti.<sup>193</sup>

<sup>188</sup> Sem lahko tudi umestimo razliko med dnevniškimi zapisi in spomini na eni ter zgodovinskimi deli na drugi strani.

<sup>189</sup> O tem glej Somers 2001:363.

<sup>190</sup> Verjetno bi lahko kot dejavnike, ki pomembno vplivajo na ontološke in javne pripovedi izpostavili tudi demografske, klimatske in kulturno-civilizacijske dejavnike.

<sup>191</sup> O tem gl. Somers 2001:363. Med bolj aktualnimi meta-zgodbami, ki opredeljujejo sedanost, bi lahko izpostavili npr. antiglobalizem in svetovni terorizem.

<sup>192</sup> Gl. op. 180 zgoraj.

<sup>193</sup> *"Although master-narratives have all the necessary components of narrativity— relationality, transformation, major plot lines and causal emplotment, characters and action— they nonetheless miss the crucial element of a conceptual narrativity." (Somers 2001:364)*

Somersova nadaljuje z raziskovanjem posledic takšnega novega pojmovanja narativnosti oziroma novega pristopa k pripovedi. Vprašati se moramo, kje in na kakšen način lahko to novo pojmovanje pripomore h kvaliteti zgodovinarjevega dela. **Narativna identiteta** je tista osrednja stvar, ki se ji mora zdaj zgodovinar posvetiti.

*"Rather than deriving from interest, narrative identities are constituted by a person's temporally and spatially specific "place" in culturally constructed stories that comprise (breakable) rules, (variable) practices, binding (and unbinding) institutions, and the multiple stories of family, nation or economic life. People's experiences as workers, for example, were inextricably interconnected with the larger matrix of relations that shaped their lives – their regional location, the practical working of legal system, family patterns – and the particular stories (of honor, of ethnicity, of gender, of local community, of greed, etc) used to account for the events happening to them."* (Somers 2001:365)

Drugi pojem, tj. pojem **relacijske razmestitve**, je ravno tisti, ki zgodovinarju pomaga na pravilen način pristopiti k narativnim identitetam, s katerimi se sreča pri svojem raziskovanju preteklosti. Pri relacijski razmestitvi gre namreč za urejeno pojmovno shemo, ki zaobsega tako ključne pojme, okoli katerih so te narativne identitete zgrajene, kot tudi pojme iz njihovih socialnih okolic – socialnih dejavnikov.<sup>194</sup> Zdaj zgodovinarju preostane le še, da locira oziroma umesti posamezne akterje v tej shemi odnosov in njihove zgodbe uzgodbi glede na ta širši kontekst.

Stari pristop preko družbene teorije razrednega boja je vlogo angleških delavcev videl le skozi prizmo interesa. Slednji je bil pripoznan kot najpomembnejša gonilna sila vseh odnosov med posameznimi razredi. Zgodovinarji so znotraj te razlagalne paradigme obnašanje posameznega razreda razlagali z njegovo umestitvijo v določeno socialno kategorijo, ki so ji nato pripisali zanjo značilen, tipičen ali normalen interes. Kontekst vsega dogajanja pa je bila abstraktno definirana družba kot celota, pojem, za katerega Somersova pravi, da bi ga najrajši opustila, če bi ga le lahko.<sup>195</sup> Če vse to nadomestimo z novim, narativnim pristopom in pripoznamo pripovedi konstitutivno mesto v našem družbenem življenju, se s tem tudi znebimo zacementiranih predpostavk starega pristopa. Družbeni kontekst postane razgiban skupek empirično določljivih razmerij, znotraj katerih lahko umeščamo posamezne narativne identitete. Pojem "angleškega delavstva kot

<sup>194</sup> *"We thus need a conceptual vocabulary that can relate narrative identity to that range of factors we call social forces. [...] A relational setting is a pattern of relationships among institutions, public narratives, and social practices. Identity formation takes shape within this relational setting of contested but patterned relations among people and institutions. As such, it is a relational or structural matrix, similar to a social network."* (Somers 2001:365-366)

<sup>195</sup> O vsem tem gl. Somers 2001:364-367.

izjemne, deviantne družbene skupine" postane nesmiseln, saj je "normalno" zdaj to, kar mora zgodovinar šele ugotoviti.<sup>196</sup>

Konkretno v primeru angleških delavcev, pravi Somersova, je s pomočjo tega novega pristopa moč ugotoviti, da je bil ključen pojem v raziskovanju vloge angleških delavcev **pojem "pravic in prava"**. To je bil tisti pojem, ki je najbolj oblikoval zgodbo o vlogi angleških delavcev na prehodu iz tradicionalne v moderno družbo. Za zaključek si oglejmo njen, nekoliko daljši, a vsekakor pozornosti vreden povzetek njenih raziskovanj tega področja, ki jih zaznamuje narativen pristop.

*"The meaning of working-class formation cannot be found in the "birth of class society" but in the long-term consequences of the legal revolutions of medieval England. Alone among European state-builders, only the English created a national public sphere by appropriating from below and extending throughout the land the legal conventions of both the medieval cities and the public villages. In legal practices the state became the city "writ-large;" remedies of procedural justice ensuring right in autonomy and independence coexisted with both national redistributive policies, as well as legal institutions that commanded community participation in the administration of law.*

*This mandatory participation in legal administration by all free-holders may have been the most crucial factor in English working-class formation. The most notable result of this participatory system was that which I have dubbed a system of narrative justice – the local contextualizing and negotiating of legal processes. Historically persistent patterns of difference existed in the structure of early labor markets, in the degree of popular participation in political and legal institutions, in the character of corporate village institutions, and, above all, in popular conceptions and social narratives of justice and rights. Popular empowerment varied in the degree to which communities were able to appropriate the law into rights. Most remarkably, because local communities administered a formally uniform national law, the multiple narratives of community politics were institutionalized into the hearth of the national legal and political apparatus.*

*Narrative analysis, thus, produces a different picture of English class formation. What we recognize as nineteenth-century working-class formation developed from patterns of protest almost exclusively in the northern industrial villages – the inheritors of those strong, popular legal cultures of early pastoral and rural-industrial relational setting. Working families carried with them into the nineteenth century a robust narrative identity based on a long culture of practical rights – a culture honed, revised, and adjusted over many centuries, and one they were not likely to dismiss at the crossing of an "event" dubbed by historians only years later as the industrial revolution." (Somers 2001:370-371)*

<sup>196</sup> O tem gl. Somers 2001:367-368.

## 5. SKLEPNE MISLI

Zgodovinarji se ne bi smeli niti odpovedovati možnosti niti izogibati odgovornosti glede teoretske refleksije o svojem delu. Pripoved je prav gotovo ena izmed osrednjih tem, ki v to refleksijo sodijo. Od šestdesetih let prejšnjega stoletja dalje je bila v teoriji zgodovinopisja in v filozofiji zgodovine razprava o vlogi in pomenu pripovedi v zgodovinopisju močno razburkana. Zaznati je, da so te in podobne tematike v teoriji zgodovinopisja zopet v porastu, pa tudi vsebinski obseg razprave se vse bolj širi. V pričujočem diplomskem delu sem poskušal v grobem nakazati obrise te razprave, kakor se je v zgodovinopisju oblikovala vse do današnjih dni.

Pomembno je tudi to, da je zaenkrat ta razprava skoraj v celoti zaobšla slovenski zgodovinopisni (pa tudi filozofski) prostor.<sup>197</sup> To je še toliko bolj nenavadno, če pristajamo na trditev, da so se tematike skozi razvoj razprave vsebinsko vse bolj širile in odpirale. In če pritrdimo še misli Mirana Štuhca, da je pripoved v zgodovini vsekakor vredna pozornosti, saj je *"svojevrstna kontaminacija in stična točka posvečenega in profanega, visokega in nizkega, vsakdanjega in izjemnega, resničnega in izmišljenega"* (Štuhec 2000:133), potem smo samo še korak do vprašanja, kdaj se bo tudi v slovenskem zgodovinopisnem prostoru razprava širše razmahnila. Delo Ota Lutharja in Igorja Grdine<sup>198</sup>, ki sta se pogumno lotila tudi teh tematik, je zato toliko pomembnejše. Vsekakor pa bi morali slediti tudi drugi. Izhodišča, ki so že nastavljena v novejših razmišljanjih o zgodovinopisju, antropologiji in zgodovini vsakdanjega življenja, so gotovo primerna izhodiščna točka za to, da se bo razpravam o tematizaciji različnih obdobj preteklosti, ideologiji v zgodovini in zgodovinski zavesti na eni strani, ter *"strukтури in tehniki zgodovinske vede"* na drugi, pridružila tudi pripoved. Pomemben korak na tej poti predstavljajo tudi vse bolj številni *"eksperimenti"* s pripovedjo, ki so za naš zgodovinopisni prostor zelo dobrodošli.<sup>199</sup>

*"Je pa v zadnjem času vendarle mogoče videti znamenja resničnih sprememb v podobi prodora časa sveta najustreznejših pojmovanj zgodovinarjevega dela (zgodovinopisje P. Vodopivca, V. Simonitija, J. Cvirna, A. Studna, O. Lutharja, M. Štuhca in še nekaterih). Izven*

<sup>197</sup> Delno opravičilo za to stanje je najti v tem, da se je v srednjeevropskem prostoru zgodovinska veda *"poskušala povsem poistovetiti z zgodovinsko znanostjo (to predstavlja sistem temeljnih zgodovinskih znanosti)"*. (Grdina 1994:59) Več o tem v Grdina 1994.

<sup>198</sup> S tem mislim npr. na Luthar 1990 in 1993 ter Grdina 1994 in 2003.

<sup>199</sup> Zgodovinarje lahko opogumi tudi naslednja misel Igorja Grdine. *"Treba pa se je zavedati, da ni eksplozivna mešanica le zmes zgodovina-politika, temveč tudi zgodovina-literatura, toda praviloma le tedaj, ko se literatje poprimajo razlaganja zgodovine in ne tedaj, ko skušajo zgodovinarji pisati tako, da to zadovoljuje estetske kriterije literature, [...]"* (Grdina 1994:61)

*vsakega dvoma je k znamenju razveseljivih sprememb največ prispeval Vasilij Melik – tako s svojimi teksti kot z inovativnim tokovom naklonjenim urejevanjem Zgodovinskega časopisa. Zgodovinopisje (spet) postaja zgodba. Zgodba, ki intrigira. Pustolovščina in umetnost pripovedovanja. Klio je spet muza – in kot nekdaj muza pisanja, ne muza dogajanja, [...]” (Grdina 1994:67)<sup>200</sup>*

Prav pustolovščine v pisanju in pripovedovanju lahko po mojem mnenju v veliki meri pripomorejo tudi k reflektirani razpravi o pripovedi in zgodovini. Drugo izhodišče in vir pa je seveda bogata tradicija razprave, ki se je drugod že odvila in kateri bi morali posvečati več pozornosti. Korak k poznavanju te tradicije želi biti tudi pričujoča naloga.

Pripoved ni zgolj reprezentacijsko sredstvo za opisovanje preteklosti, ki bi ga lahko zgodovinar po zaključenem delu odložil. Je eden izmed ključnih načinov razumevanja nasploh, tako našega kot tistega ljudi iz preteklosti. Kot takšne je ne gre odpraviti s publicami o "preživetosti pripovedne zgodovine" ali neznanstvenosti zgodb, ki sodijo bolj k zabavi kakor pa resnemu ukvarjanju s preteklostjo. Kritična drža do pripovedi je seveda možna in tudi nujna, otresti pa se je potrebno nezaupljivosti.

Če na koncu poskusim strukturo naloge še enkrat povzeti, potem sem v prvem delu kar najširše opisal sklope tematik in problemov, ki jih lahko srečamo znotraj razprave o pripovedi in zgodovini, nedvomno pa bi lahko v tem orisu svoj prostor našla še katera. Srednji del poskuša opisati zgodovino razprave, medtem ko zadnji del posega v razpravo samo in poskuša bralcu razpreti nekaj njenih pomembnih točk. Upam, da bo to delo komu vsaj v majhno pomoč, ko se bo sam poskušal spopadati s temi tematikami. V mnogočem ni prosto pomanjkljivosti, katerih se zavedam in katerih ni mogoče povsem pripisati namenu in obliki tega dela. Za vse stranpoti v labirintih jezika in misli se bralcu opravičujem.

<sup>200</sup> Podobno sodi tudi Luthar. O tem in sodobnem slovenskem zgodovinopisju gl. Luthar 1993:179-185; za naratološko analizo teh eksperimentov gl. Štuhec 2000:133-147



## BIBLIOGRAFIJA

- **Ankersmit**, Frank R., in **Kellner**, Hans (ured.) (1995) *A New Philosophy of History*. The University of Chicago Press, Chicago.
- **Ankersmit**, Frank R. (2001) "Six Theses on Narrativist Philosophy of History" v: Roberts, G. (ured.) (2001) str. 237-245.
- **Atkinson**, R. F. (1978) *Knowledge, and Explanation in History – An Introduction to the Philosophy of History*. Macmillan Press, London.
- **Bevir**, Mark (2000) "Narrative as a Form of Explanation" *Disputatio* 9, str. 10-18.
- **Bloch**, Marc (1996) *Apologija zgodovine ali zgodovinarjev poklic*. SH, Ljubljana .
- **Burke**, Peter (1995) *Revolucija v francoskem zgodovinopisju*. SH, Ljubljana .
- **Carr**, David (1984) "Temps et recit – Paul Ricoeur (review)" *History and Theory* 23, str. 357-370.
- **Carroll**, Noël (2001) "Interpretation, History and Narrative" v: Roberts, G. (ured.) (2001) str. 246-265.
- **Danto**, A.C. (1965) *Analytical Philosophy of History*. Cambridge.
- **Dewar**, Kenneth C. (2001) "Where to Begin and How: Narrative Openings in Donald Creighton's Historiography" v: Roberts, G. (ured.) (2001) str. 337-353.
- **Dray**, William H., **Ely**, Righard G., in **Gruner**, Rolf. (1969) "Mandelbaum on Historical" Narrative: A Discussion" *History and Theory* 8, str. 275-294.
- **Dray**, William H. (1971) "On the Nature and Role of Narrative in Historiography" *History and Theory* 10, str. 153-171.
- **Dray**, William H. (2001a) "On the Nature and Role of Narrative in History" v: Roberts, G. (ured.) (2001) str. 25-39.
- **Dray**, William H. (2001b) "Narrative and Historical Realism" v: Roberts, G. (ured.) (2001) str. 157-180.
- **Gadamer**, Hans Georg (2001) *Resnica in metoda*. LUD-Literatura, Ljubljana.
- **Gallie**, W. B. (2001) "Narrative and Historical Understanding" v: Roberts, G. (ured.) (2001) str. 40-51.
- **Grdina**, Igor (1994) "Problem literarnega zgodovinopisja na Slovenskem" *Zgodovina za vse*, let. I., šte. 1, str. 58-75.
- **Grdina**, Igor (2003) *Poti v zgodovino*. Šentjur.
- **Hempel**, Carl G. (1942) "The Function of General Laws in History" *The Journal of philosophy* 39, str. 35-48; tudi v: Hempel (1965), str. 231-243.
- **Hempel**, Carl G. (1965) *Aspects of Scientific Explanation And other Essays in the Philosophy of Science*. The Free Press – Collier – Macmillan, New York.
- **Henderson**, David (2002) "Norms, Normative Principles, and Explanation" *Philosophy of the Social Sciences*, september 2002, str. 329-364.
- **Koltingvud**, Robin Dž. (1986) *Ideja istorije*. SOUR "Svetljost", Sarajevo.

- **Koron, Alenka (2002)** "Prostor za refleksijo historične pripovedi" v: *Primerjalna književnost* 25/2, str. 89-96.
- **Koselleck, Reinhart (1999)** *Pretekla prihodnost*. SH, Ljubljana.
- **Leyden, Wolfgang von (1984)** "Categories of Historical Understanding" *History and Theory* 23, str. 53-77.
- **Lorenz, Chris (1998)** "Can Histories Be True? Narrativism, Positivism and the "Metaphorical Turn"", v: *History and Theory* 37/3, str. 309-329.
- **Louch, A. R. (1969)** "History as Narrative" *History and Theory* 8, str. 54-70.
- **Luthar, Oto (ured.) (1990)** *Vsi Tukididovi možje*. Krt, Ljubljana.
- **Luthar, Oto (1993)** *Med kronologijo in fikcijo*. ZPS, Ljubljana.
- **Luthar, Oto (1997)** *Mojstri in muze – Kaj iz zakaj je zgodovina*. Modrijan, Ljubljana.
- **Mandelbaum, Maurice (1980)** "The Presuppositions of Metahistory" *History and Theory* 19, Beiheft 19, str. 39-54.
- **Mink, Louis (1965)** "The Autonomy of Historical Understanding" *History and Theory* 5, str. 24-47.
- **Mink, Louis (2001)** "Narrative Form as a Cognitive Instrument" v: Roberts, G. (ured.) (2001) str. 211-220.
- **Munslow, Alun (2001)** "Editorial" v: *Rethinking History* 5:3, str. 355-356.
- **Munslow, Alun (2003)** *Deconstructing History*. Routledge, New York.
- **Nowell-Smith, P. H. (1977)** "The Constructionist Theory of History" *History and Theory* 16, str. 1-28
- **Olafson, Frederick A. (2001)** "The Dialectic of Action" v: Roberts, G. (ured.) (2001) str. 71-106.
- **Price, Richard (2001)** "Practices of Historical Narrative" v: *Rethinking History* 5:3, str. 357-364.
- **Repe, Božo (2001)** *Slovenci v osemdesetih letih*. Zveza zgodovinskih društev Slovenije, Ljubljana.
- **Ricoeur, Paul (2000)** *Krog med časovnostjo in pripovedjo*. Društvo Apokalipsa, Ljubljana.
- **Ricoeur, Paul (2001)** *Zgodovina in pripoved*. Društvo Apokalipsa, Ljubljana.
- **Roberts, Geoffrey (ured.) (2001)** *The History and Narrative Reader*. Routledge, New York.
- **Rosenstone, Robert A. (2001)** "Introduction" v: *Rethinking History* 5:3, str. 411-416.
- **Roth, Michael S. (1995)** *The Ironist's Cage – Memory, Trauma and the Construction of History*. Columbia University Press, New York.
- **Roth, Paul (1988)** "Narrative Explanations: The Case of History" *History and Theory* 27, str. 1-13.
- **Somers, Margaret R. (2001)** "Narrativity, Narrative Identity, and Social Action: Rethinking English Working-Class Formation" v: Roberts, G. (ured.) (2001) str. 354-374.

- **Stanford, Michael (1987)** *The Nature of Historical Knowledge*. Basil Blackwell, New York.
- **Stanford, Michael (1998)** *An Introduction to the Philosophy of History*. Blackwell Publishers, GB.
- **Stone, Lawrence (1990)** "Vrnitev pripovedne umetnosti: razmišljanje ob novem starem zgodovinopisju" v: Luthar, Oto, (ured.) (1990) str. 163-179.
- **Štuhec, Miran (2000)** *Naratologija – Med teorijo in prakso*. Študentska založba, Ljubljana.
- **Topolski, Jerzy (1981)** "Conditions of Truth of Historical Narratives" v: *History and Theory* 20, str. 47-60.
- **Topolski, Jerzy (1991)** "Towards an Integrated Model of Historical Explanation" v: *History and Theory*, let. 30/štev. 3., str. 324-338.
- **Topolski, Jerzy (1999)** "The Role of Logic and Aesthetics in Constructing Narrative Wholes in Historiography" v: *History and Theory* 38, maj 1999, str. 198-210.
- **Vann, Richard T. (1995)** "Turning Linguistic: History and Theory, 1961-1975" v: Ankersmit & Kellner (ured.) (1995) str. 40-69.
- **Vann, Richard T. (1998)** "The Reception of Hayden White" v: *History and Theory* – May 1998, str. 143-161.
- **Verginella, Marta (2002)** "Vpliv beneške in italijanske notarske civilizacije na slovenskem podeželju", v: Vodopivec, Peter (ured.) *Slovenci v Evropi*. Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete, Ljubljana, str. 7-15.
- **Veyne, Paul (1990)** "Kako pišemo zgodovino: pojem intrige" v: Luthar, Oto, (ured.) (1990) str. 21-50.
- **Walsh, W. H. (1977)** "Truth and Fact in History Reconsidered" *History and Theory* 16, str. 53-71.
- **White, Hayden (1990)** "Problem pripovedi v sodobni teoriji zgodovinopisja" v: Luthar, Oto, (ured.) (1990) str. 95-136.
- **White, Hayden (2001a)** "The Historical Text as Literary Artifact" v: Roberts, G. (ured.) (2001) str. 221-236.
- **White, Hayden (2001b)** "Historical Emplotment and the Problem of Truth" v: Roberts, G. (ured.) (2001) str. 375-389.

## STVARNO IN IMENSKO KAZALO

### A

akterji · 6, 16, 18, 45, 61, 69  
 Anali, analovska šola · 5, 16, 29, 33, 46  
 analitična filozofija · 5, 23, 27, 33  
**Anderson**, Perry · 7, 9  
**Ankersmit**, Frank R. · 7, 14, 73, 75  
 antropologija · 30, 48, 65, 71  
 argument (*White*) · 20, 27, 28  
**Arthur**, C. J. · 25  
**Atkinson**, R. F. · 28, 73  
**Austin**, John L. · 24

### B

**Barthes**, Roland · 5, 26, 30  
**Berlin**, Isaiah · 21, 25  
**Bevir**, Mark · 53, 73  
**Bloch**, Marc · 12, 21, 73  
**Braudel**, Ferdinand · 5  
**Brodbeck**, May · 33  
**Burckhardt**, Jacob · 20  
**Burke**, Peter · 29, 73

### C

**Carr**, David · 30, 73  
**Carroll**, Noël · 10, 11, 12, 73  
**Collingwood**, R. G. · 46, 73

### D

**Danto**, A. C. · 5, 17, 18, 24, 25, 34, 73  
 dedukcija · 11, 18, 35, 36, 38, 41  
 dekonstrukcija, dekonstruktivizem · 7, 10, 22, 31, 32, 44, 45, 46, 47, 49, 50, 51, 52, 53  
**Derrida**, Jacques · 5  
**Dewar**, Kenneth C. · 15, 16, 73  
 dogodek · 9, 10, 11, 12, 13, 14, 16, 17, 19, 20, 21, 28, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 51, 57, 60, 65, 66  
**Dray**, William H. · 5, 17, 18, 21, 24, 25, 34, 73

### E

**Eco**, Umberto · 5  
**Elton**, Geoffrey · 7  
**Ely**, Richard G. · 25, 73  
 epistemologija · 8, 30, 45, 50, 52, 65

### F

fabula · 20, 27, 28  
 fikcija · 11, 12, 20, 26, 27, 33, 50, 73  
**Foucault**, Michel · 5, 7  
**Frankel**, Charles · 33

### G

**Gadamer**, Hans Georg · 5, 73  
**Gallie**, W. B. · 5, 17, 18, 19, 25, 34, 73  
**Gardiner**, Patrick · 5, 24, 33  
**Giddens**, Anthony · 7  
**Grdina**, Igor · 11, 12, 13, 14, 15, 16, 18, 19, 21, 44, 71, 72, 73

### H

**Hegel**, G. W. F. · 13, 23  
**Hempel**, Carl G. · 7, 15, 17, 23, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 43, 48, 73  
 hermenevtika · 5  
**Hexter**, J. H. · 26  
*History and Theory* · 7, 23, 24, 25, 26, 27, 29, 31, 33, 72, 73, 74  
**Hobsbawm**, Eric · 7, 43

### I

ideologija · 20, 26, 28, 47, 71  
 imaginacija · 8, 20, 26, 32, 38, 48, 54, 59, 60  
 interpretacija · 9, 10, 11, 12, 13, 14, 36, 43, 44, 46, 47, 51, 52, 57, 58, 61

### K

koherenca · 6, 10, 11, 13, 16, 19, 54, 59

koligacija · 16, 19, 40

konstrukcija, konstruktivizem · 7, 10, 11, 12, 22, 27, 30, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 52, 53

**Koron, Alenka** · 5, 74

**Koselleck, Reinhart** · 40, 74

kronika · 17, 18, 41

---

## L

**La Capra, Dominic** · 7

**Le Goff, Jacques** · 5

**Le Roy Ladurie, Emmanuel** · 5

**Levi, Giovanni** · 16

lingvistični obrat · 32, 44, 53

**Lorenz, Chris** · 7, 30, 74

**Lurch, A. R.** · 25

**Luthar, Oto** · 7, 17, 33, 71, 72, 74, 75

---

## M

**MacIntyre, Alasdair** · 11, 66, 67

**Mandelbaum, Maurice** · 25, 29, 73, 74

**Marx, Karl** · 13, 23

metanarativnost · 66, 68

meta-pripoved · 48, 66

metazgodovina · 50

**Michelet, Jules** · 20

**Mink, Louis** · 5, 17, 19, 20, 24, 25, 27, 28, 29, 33, 34, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 65, 74

**Munslow, Alun** · 7, 20, 31, 32, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 61, 74

---

## N

naključje · 18, 19, 36

napoved · 17, 36, 39, 40, 41

naracija · 17, 28, 29, 30, 34, 41, 43

narativizem, narativisti · 10, 15, 17, 21, 25, 30, 32, 63, 69

narativna identiteta · 62, 63, 69

narativnost · 8, 32, 43, 47, 50, 64, 65, 66, 67, 68, 69

**Nowell-Smith, P. H.** · 10, 74

---

## O

objektivnost · 5, 6, 26, 44, 45, 46, 47, 49, 50

**Olafson, Fredrick A.** · 25, 74

---

## P

**Pocock, J. G. A.** · 26

poetika · 50

poststrukturalizem · 7, 10, 22, 31, 32, 44, 48, 61

prekritje pripovedi · 6, 33

**Price, Mark** · 30, 74

proto-zgodovina · 39, 40, 41, 43

proto-znanost · 32, 37, 39

---

## R

**Ranke, Leopold von** · 20

razlaga · 5, 7, 11, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 22, 23, 24, 25, 27, 28, 29, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 45, 46, 47, 48, 49, 52, 55, 60, 61, 63, 64, 65, 68

razlagalna skica · 37, 40

razumevanje · 5, 11, 15, 16, 17, 19, 21, 23, 24, 25, 28, 33, 34, 36, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 48, 49, 50, 51, 52, 57, 59, 60, 65, 66, 68, 72

- kategorialno · 19, 25, 28, 65, 68

- konfiguracijsko · 19, 25, 28, 65, 68

- teoretično · 19, 25, 65

realizem · 10, 12, 26, 27, 30, 43, 46

reflektivna sodba · 41

rekonstrukcija, rekonstruktivizem · 5, 7, 10, 14, 22, 44, 45, 47, 48, 49, 52, 53, 61

relacijska razmestitev · 8, 62, 63, 68, 69

**Repe, Božo** · 56, 74

resničnost · 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 22, 30, 31, 32, 47, 50, 54, 55, 56, 57, 58, 66, 68

retorika · 8, 30, 32, 53, 57, 58, 60

**Ricoeur, Paul** · 5, 6, 16, 18, 19, 20, 27, 28, 30, 33, 35, 73, 74

**Roberts, Geoffrey** · 5, 6, 53, 73, 74, 75

**Rosenstone, Robert A.** · 30, 74

**Roth, Michael S.** · 74

**Roth, Paul** · 74

---

## S

**Searle**, John R. · 24

sinoptična sodba · 42, 43

**Somers**, Margaret R. · 8, 15, 32, 53, 62, 63,  
64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 74

**Spengler**, Oswald · 23

splošni zakoni · 11, 15, 17, 19, 24, 32, 33, 34,  
35, 36, 37, 38, 40, 41, 48, 52, 57, 60

**Stanford**, Michael · 7, 10, 47, 48, 53, 75

**Stone**, Lawrence · 6, 7, 29, 49, 75

strukturalizem · 5, 7, 22, 26

sublimno · 51

---

## Š

**Štuhec**, Miran · 14, 71, 72, 75

---

## T

**Taylor**, Charles · 11, 66, 67

**Tocqueville**, Alexis de · 20

**Todorov**, Tzvetan · 5

**Topolski**, Jerzy · 8, 9, 13, 14, 15, 32, 47, 53,  
54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 75

tropi · 20, 27, 28, 44, 51

**Turner**, F. J. · 5

---

## U

uzgodbenost (*emplotment*) · 14, 16, 27, 28, 37,  
51, 65, 66, 67

---

## V

**Vann**, Richard T. · 7, 21, 23, 24, 25, 26, 27,  
28, 30, 33, 51, 75

**Verginella**, Marta · 55, 75

**Veyne**, Paul · 16, 17, 75

**Vico**, Giambattista · 23

viri · 8, 9, 13, 28, 45, 46, 47, 48, 49, 51, 52

vrednotenje, vrednostne sodbe · 6, 20, 21, 58,  
60

vzrok · 13, 18, 35

---

## W

**Walsh**, W. H. · 75

**White**, Hayden · 5, 7, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 17,  
20, 22, 25, 27, 28, 29, 32, 34, 44, 47, 50, 51,  
66, 75

**White**, Morton · 17, 25, 34

**Wittgenstein**, Ludwig · 24

**Wright**, G. H. von · 17, 18, 34

---

## Z

zaton pripovedi · 6, 22

zgodovinska perspektiva · 39, 40, 47